This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

https://books.google.com

J2 890

J 2 890

J 2 90/2

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA
3186270206
3186270206

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

ZABAVNA KNJIŽNICA

MATICE HRVATSKE.

SVEZAK LI—LIII.

JURKOVIĆ.

SABRANE PRIPOVIESTI.

DRUGI SVEZAK.

ZAGREB.

TISAK DIONIČKE TISKARE.

1881.

Digitized by Google

JANKO JURKOVIĆ.

SABRANE PRIPOVIESTI.

120877

DRUGI SVEZAK.

ZAGREB.
NAKLADA „MATICE HRVATSKE“.
1881.

Digitized by Google

MINISTERSTVA ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ
SLOVANSKÁ KNIHOVNA
V PRAZE

Digitized by Google

Sadržaj.

	Strana
Timotija Patkov	1
Pavao Čuturić	21
Petakinja vina	54
Slučaj provodagjija (Novo.)	70
Liečnik u stupici (Novo.)	113
Kako su se zavadili psi, mačke i miševi	134

Digitized by Google

Digitized by Google

SABRANE PRIPOVIESTI.

TIMOTIJA PATKOV.

I.

Dobom je godine zima, pristupom baš 29. veljače 185., a dan čisto proljetni. Uz jugovinu kiša se dan prije silno izlila, a onda sunce pripeklo. Eto upravo za goru sjelo, a mene na seljačkih kolih, duboko blato nogami mieseć, vuku dva slabaška konja. Nevoze cestom, jer tuda ceste neima; niti idu ravnim pravcem, već tamo amo preko brvna, slogova, jaruga, kuda se lašnje i prohodnije učini kočijašu, staromu Damjanu, koji je već od težke vike promukao, a od neprestane mlatnje po ubogih šikuljicah već mu iznemogla ruka. Pet koračaja idemo, a za deset stojimo i počivamo.

— Hoćemo li, Dako, stići za dana? upitam ga ja.

— Hoćemo, gospodine, ako se dadne od puta i od ovoga nesretnoga ždrebeta.

Imasmo uz kobilu ždriebe jedva od četrnaest dana. Koliko je sirotče i po sebi nejačko, tud mu je još izvlačiti nogu po nogu iz gusta gliba, te bi svaki čas u njem ogrezlo i zaostalo.

— Opet ga neima, reče, obazriev se, zlovoljan Damjan. — Na mali! Na mali! uzviče se neznam već koji put, ali ždrebetu ni traga ni glasa.

Mati, kano da razumije kočijaša, uzviska se i ona te, ogledajuć se nemirno, poigravati stane. Na njezino i Damjanovo dozivanje napokon se mali odnekle iz daleka oglasi.

Digitized by Google

Damjan s kola skoči, meni uzde uklopi i ode. Za deset od prilike časova vrati se noseć, kako no se telići i janjci nose, na plećiuh ždriebe do izpod trbuha blatno.

— Nepomaže, gospodine, stane se moliti i izpričavati; valja ga u kola uzeti, inače nestigosmo do zore. To rekav, ždriebe u kola meni uz noge uvali te hajde dalje.

U tom kaljavom i nemirnom družtvu, igrajuć se za nevolju s konjčem, koje mi zadovoljno lizaše ruke — a hotijaše i lice — stignemo, upravo se mrak hvatao, u selo, gdje sam prenoćiti imao.

Pred seoskom krčmom kola stanu, a ja, skinuv se i prebaciv kabanicu i torbu, uljegnem.

Odmah u prvoj sobi, koja bijaše občinska, nadjem krčmara, čovjeka malena, crnomanjasta, na jedno oko ćorava. Na glavi mu pletena šarena kapica, kako ju krčmari obično nose. Odielo mu pristalo: od modra sukna okratka, ovčjim bielim krznom podstavljena, a crnim obšivena haljina, i isto tako modre hlače u visokih čižmah.

— Ima li što večere i može li se noćiti? upitam ja.

— Kako nebi? Bit ćete posluženi kako valja i jednim i drugim, odgovori on, skinuv kapu, tihim glasom, poniznim držanjem i prijaznim posmjehom, po čem mi se učini čovjek blagoćudan i udvoran.

— Gledajte mi najprije večeru, reknem ja, jer sam izgladnio ljuto.

On ode, a ja sjednem te se uzmem razgledavati po sobi. Stiene bijahu u naokolo narešene smrekovimi vienci i guirlandami od šarene artije. Na jednoj od dugih drvenih klupa pružio se izuven te hrče čovjek crne kose i brade, smedje masti, suh kano trta, sin juga; a do njega na verklecu, zamotan do glave prnjavom kabani-

Digitized by Google

com, leži hranitelj mu — majmun te, još budan, nemirnima očima tamo amo pogleda.

Bijahu još dvie sobe za odličnije goste: jedna za blagovanje, druga za spavanje.

U onoj prvoj, vrativ se krčmar, prostre na posebnom stolčiću za mene.

— Izvolite gospodine, ovo je soba za gospodu; večera će odmah biti.

Dignem se i sjednem za svoj stol. U istoj sobi na protivnoj strani bijaše na povećem stolu prostrto za petero. Uza svaki pladanj namještena boca vina, a u sredini stola posuda s velikom kitom rukotvorenoga cvieća. Sva stolna sprava bijaše kako za nje tako i za mene čista i uredna.

Moje se jelo donese i krčmar, staviv ga preda me, držeć kapu u ruci nakloni se i htjedne da ode.

Kako mi se čovjek na prvi mah svikao, zamolim ga da, neima li drugoga posla, samnom u družtvo na razgovor sjedne.

— Kako vidim, vi u ovom malom mjestu imate ipak po malo gostî, primietit ću ja.

— A, prodjite se gospodine. Nisu to svakdanji gosti. Odakle bi u ovom prnjavoru? Da nije druge što kakve trgovine, krčma mè ni suhim hljebom hranila nebi. Već sam pozvao dobre prijatelje; danas mi je imendan.

— Čestitam Vam, reknem i pružim mu ruku.

— Hvala, odvrati on.

— A tko su Vam gosti? zapitam ga ja.

A on nastavi:

— Trojica su domaći; mješoviti ljudi, ali skladni prijatelji, — vidit ćete ih; a četvrti je stranac, koji nam kadkada u goste dodje, Timotija — tamo u selu zovu ga „gospodin Timotija“, — husarski stražmeštar na cesarskoj penziji od osam forinti na mjesec, ljudina,

Digitized by Google

oštar vojnik; kad govori, kano da sabljom sieče, inače blagoćudan kano jagnje, veseljak, — i njega ćete vidjeti, ... ljudina, velim vam. U selu N., gdje živi, bijah prije krčmarom; tamo se sprijateljismo i ostasmo si prijatelji. Ja sam, kako vidite, siromah prost čovjek. Kaže se — oprostite mi što ću reći, — da s gospodom nije dobro trešnje zobati; nu Timotija! ... carski stražmeštar ... dakako; čast i poštenje; ... ali čovjek, ama ha!

On to doreče, a u sobu upadoše dva čovjeka u živu razgovoru.

Postaše kod vrata.

— Kakova računa? reče jedan. Nije to samo računa radi, već je to i s drugih, astronomskih i bi reć kosmičko-policajnih razloga; jer ni zviezde nemogu činiti što ih je volja... Hvala liepo!.. Vi znate da svagdje i u svem mora biti red.

— I te kakov red, reče drugi.

— Dakle vidite!... Ako je istina — što ja u ostalom nevjerujem — da se ova naša zemlja poput lopte po zraku toči, a mjesec da ju prati: to onda treba da mjesec ili kano trabant ide za njom, ili kano noćni svjetlonoša — zašto ga ja držim, — da ide pred njom. A da se s vremenom na tom putu nesukobe, odredjeno je, da mjesec u četiri godine za jedan dan pozaostane ili poodmakne, jer bi inače bilo gotovo zlo, čineći ta razlika samo u dvadeset i četiri godine već punih šest dana; jer četiri put šest jesu dvadeset i četiri. Jeste me razumjeli?

— Neka vas bies razumije, otrese se onaj drugi. Vi mislite, da se zviezde po nebu kano pijani ljudi po ulicah tetuŗaju i guraju.

— Ja toga nemislim; ali nemislite ni vi, da je sve, što kojetko napiše, sveto pismo. U ostalom o tom neka je za danas dosta.

Digitized by Google

Koji to govoraše, čovjek je neobično velik, krupnih kosti, jake, ponešto spljoštene glave, nizka čela; bujne, vrane, prosiede, debelo namazane i kruto prigladjene, uz oba sliepa oka zakovrčene, a iznad čela poput kukme u vis natjerane kose; gustih, takodjer kruto namazanih te poput dvaju vretena izpod nosa ravno izpopriečenih brkova S tom golemom tjelesinom u čudnovatoj i neugodnoj oprieci stoji tanak, gotovo dječinski glas. Odjeven je dugačkim kaputom i širokimi hlačami od crna, već prilično izglodana i zamrljana sukna. Oko vrata mu zlatan lanac, u lievom uhu naušnica, na prsiju velika ćioda, a na kažiprstu desne ruke ogroman prsten. U toj mu ruci debela, gori i doli srebrom okovana i svilenom kitom obavita trskovača. Kada govori, ruke si tare, kano da sopunicu muti.

To je gospodin Nićo ili Nikifor, seoski brico, občinski zastupnik, nadriučenjak; knjige čita, s popom se druži, vrieme proriče i, gdje ga zovnu, lieči,

Drugi je čovjek vremešan, onizak i, što osobito u oči bije, gomoljasta, zarudjela nosa, razčupane i po čelu pale kose. Graoraste oči nadkrile mu duge ščetinaste obrve, a izpod nosa kano dvie male četke strše uzki podrezani brci. Nesigurno nasadjenoj, razklimanoj glavi uporištem služi krut, crn, visok, bielo zarubljen ovratnik, u koji je do preko brade propao. Držanje mu je ukočeno, glas krešteličji. Odielo: suri kaput sa žutimi kovnimi gumbi, klobuk i crne hlače, . . . sve mu je tiesno i kratko. S traga mu iz jednoga žepa napolak visi modar, bjelopjegast rubac, a iz drugoga viri kamiš s progriženom zarogom. O pucetu s prieda niše se kožna duhankesa.

To je mjestni učitelj.

Krčmar i ja s njim slušasmo pozorno ovaj razgovor. i kada brico odsječe: „O tom neka je za danas dosta“ — diže se krčmar i pristupi k njima.

Digitized by Google

— Tako da, reče. Prodjite se danas mudrolija. Mjesec će ići kuda je i dosada išao; a vi hajdete, ne da mudrujemo, već da živujemo.

Udjoše. Pozdravismo se, i tuj stoprv opazih, da je brico u jednu nogu šepav.

Razgovarasmo se, kako medju nepoznatimi biva, o koječem: o vremenu, hrdjavu putu; izcrpismo na moja zapitkivanja svu statistiku onoga sela, i upravo govorasmo o posljednjem plesu, što ga mjestna i izokolna elita bijaše dala prošlu nedjelju u toj gostioni.

U tom pozdravljenje zazvoni, a brico i učitelj rekoše zajedno: dok odzvoni, eto nam i Pavla.

— A i gospodin Timotija, kako je točan, odmah će biti tuj, doda krčmar.

Za nekoliko časova otvore se lagahno vrata i kroz njih se gotovo protisne u sobu čovjek pristar, sav obrijan, popu nalik. A i dugačka siva, do izpod grla zakopčana haljina, visoke čizme, oko vrata crn debeo rubac i izlizan svilni klobuk kažu ti crkvenjaka. To je majstor Pavao, bivši krojač, sada župne crkve zvonar.

Nazove nam „hvaljen Isus“ i pokloniv se malim crkvenim poklonom na sve strane, ključerinu, što u ruci držaše, u žep spusti i sjedne. Ruke iznad trbuha sklopio i ništa negovori, već samo očima prevraća, oblizuje se i iz limene burmutice nos podprašuje. Svega čovjeka i sve držanje mu spravio bi u dvie rieči: deo gratias.

Mučanje, koje za tim nasta, prekine učitelj kazivanjem o nekoj košturini, što se je nedavna blizu njihova sela našla, pa ju „gospoda“ nekamo odpremila.

Brico, zavideć učitelju, već radi mene, taj učeni thema, preote mu rieč kano kokoš zrno, te tonom čovjeka, koji stvar razumije, preuze:

— To je košturina nekakove nemani, što ju filosofi Mahmutom zovu. Ako je zvier predpotopna — čega

Digitized by Google

ja nikako nevjerujem, — tada je bar jedno jasno, jer to sámo ime kaže, a to je: da joj je domovina bila Turska.

Tuj bi se jamačno učitelj i brico bili opet zavadili, da ih neprepriečí dolazak posljednjega gosta.

Ostruge zazveketaše, a Timotija Patkov udje u sobu sa svetiljkom u ruci. Silno je vrata otvorio, a još silnije za sobom zalupio.

— Dobra večer, gospodo! pozdravi krupnim glasom a oštrim izgovorom i, stupajuć napried, već iz daleka pružaše jednom rukom svetiljku a drugom štap i stivenu lulu, da mu se prihvati.

Krčmar mu u susret potrči i, prihvativ oboje, svetiljku ugasi te ju na stolčić kraj zida položi, a štap i lulu u kut prisloni.

— Ne tako, Todore; znate da ja toga netrpim. Red u mene donosi, da sve mora biti na jednom mjestu, kako će se lašnje naći. Evo vam i kape, pa tamo na onoj stolici da mi je sve zajedno.

Tada istom mi drugi dospjesmo, da se s glavnim gostom pozdravimo.

Dà liepe glave! Da sam slikar, sad bih ju naslikao. U starca od sedamdeset godina riedko je lice one jedrine, riedke su oči onoga žara, riedki zubi one podpunosti i zdravlja. A kako još tu glavu liepo resi kano snieg biela, gusta, kratko ostrižena kosa, od koje moraš pomisliti da nijedna vlas nefali. — Liepe glave, a čudna čovjeka!

Starac je stasom dosta velik i kano svieća ravan; jak, pun, ali ne debeo; oštro govori, oštro stupa. Koliko nije nego strazmeštar, drži se kano maršal.

Podjoše večerat. Timotijom stol začelili; njemu s desna posadili bricu, s lieva učitelja, do njih zvonara i domaćina.

Prije no sjedoše, uze zvonar lomatati krst kano mlatilom i, domoliv, jelo prekriži. Za njim se i drugi prekrste, i to Timotija, brico i krčmar po obredu istočne crkve.

Digitized by Google

Sjedoše. Zvonar ukreše svieću, učitelj se izkašlje, brico ruke protare te za žlicu.

Uz štokakov sitni razgovor izpiju se zdravice, jedan napijajuć drugomu. Razigravši se družtvo, nasta pripoviedanje; a ja, umoran kako bijah od puta, digoh se od svoga stola i, oprostiv se, odoh da legnem.

U vratih, koja nas razstavljahu, bijaše okno od stakla, a postelja mi tako namještena, da mogoh sve vidjeti. I od razgovora čuh svaku i nesetnu; jer drugima bijaše jedva toliko dano, da gradivo namiču, a razpravljaše ga ponajviše gromki glas stražmeštrov.

Ležah, ali nemogoh spavati, što od vike, što vezan smiešnom zanimljivošću razgovora.

Domaća mačka, što Timotiji sjedjaše na krilu, a on ju hranijaše odrezci sa svoga pladnja, bje povodom razpravi, što ju po svom običaju zametnu brico — učenjaci bi rekli „o životinjskoj duši“. U potvrdu teorije njim zastupane navodjahu se u jagmu primjeri, dokazujuć jedan, da od njegova psa, drugi, da od njegove kokoši razbludnice, treći da od njegova praseta pametnijega i mudrijega stvora pod nebom nije. Samo učitelju i zvonaru činjaše se, da nesmiju pristati uz ove izvode bričine, kano protivne kršćanskomu nauku, i stoprv tom prilikom opazih, da je zvonar mucav.

— To je sve ništa, prodere se Timotija, dignuv obie ruke. To je sve ništa naprama mojemu doratu. To je bio konj!

Učitelj se nakašlje, zvonar se oblizne i svieću ukreše, a brico izbuljio oči u pripovjedaoca.

Timotija ih redom pogleda, pa nastavi:

— Kano konj, premac šarcu Markovu; a što se razuma tiče, pametniji od mnogoga čeljadeta. Kada bih ga od milosti prokšio, poigravao bi pod menom sitno kano u kolu djevojka; a kad bih mu u kreševu podviknuo: „Drž se doro, dobro moje!“ — da vidiš hale! Što

Digitized by Google

ja sabljom glave odsiecam, to ih on kopiti razbija, — pucaju lubanje kano suhe tikve.“

„Jednom bijaše u nas zapovjednik, više gizdelin nego li vojnik; gospodsko diete; nebilo za drugo, pa ga turilo u vojnike. Puščanoga praha nikada neomirisao, a mošusom vonjao, da su sve ljudi i konji oko njega kihali. Mjesto smrti vičan zagledati u oči djevojačke; neuk krvavu zanatu, vec brke sukati, kosu gladiti i sabljom po kaldrmi štropotati; na konju gledajuć da se blatom nepoprska, a krvi — nikada nevidio.“

„Po njem se nikada pobili nebi. Al jednom se ipak pobismo. Na lievom krilu naši na jednoč usitnili. „Po bogu gospodine, pustite mene onamo“, moljah se zapovjedniku, „pa da vidite čuda!“ „Ni s mjesta!“ izdere se on, tresuć se od straha. Od kukavice nedočekah se prilike junačtvu, pomislim te: „Zamnom druzi!“ poviknem i svoga ždrala — tako mi u vojsci zvahu konja — podbodem. Usrnusmo, razteposmo!... To bi dosta bilo; ali hoćeš dà. Još u potjeru odosmo i sve pred sobom pometosmo. Drugi se već vratili, a ja još sam gonim. Čistac!... Osvrnem se i vidim se inokosna. Bijaše u nekakovu kukuruzu. Sjašem, netreba da vam kazujem zašto. Ali u taj mah iznikoše odnekle njih petorica te navale na mene. „Sada ili nikada doro! Stoj!“ viknem konju. On me razumje, i kano da si ga od tuča salio. Uprv se ledjima njemu o rebra, uzmem mesariti. Dok se ja s trojicom kresah i jednoga već sa zemljom sastavih, htjedoše ona dvojica da mi za ledja dodju. Ali sada da vidiš doru! Privrebao ih, pa jednoga stražnjimi nogami poljubio u bielo lice; zubi se prosuše, a lubanja puče; drugoga pako ščepav zubi za kose, dobar pedalj od zemlje držaše u zraku, dok ja, smazav izpred sebe i drugoga, nedodjoh te i tomu neodrubih glavu. Peti pobježe, da odnese glas, kako im je bilo“.

Digitized by Google

Svi drugi u Timotiju zinuli, samo brico, natežuć brke i mrko gledajuć: — Što se baš junačtva dotiče, preuze, nisu ni drugi posljednji... I ja bih mogao...

— Budalaštine! odtepe se Timotija.

— Nikakove budalaštine! Nenosim ni ja uzalud svoje srebrne kolajne, reče uvriedjen brico.

— A vi kazujte, odsječe Timotija, ako vas ovi hoće slušati.

— Kako nebi, rekoše svi u glas.

Zvonar svieću ukreše, učitelj se nakašlje, a Timotija, gledajuć u tavanice, uzme prsti bubnjati po stolu.

A brico zače:

— God. 1848, kada bijasmo u taboru kod Sentomaša, reče mi jednom u uho vojvoda Knićanin: „Nićo, bez uvriede — jer to nije tvoj posao sada, — dodji sjutra da me obriješ! — U večer toga dana već se govorkalo taborom, da će sjutradan biti kreševa... U jutro dodjem da ga obrijem...

— Koga da obrijete? iztače se, pozorno slušajuć, učitelj.

— Ta rekoh, vojvodu; bogme ne neznam koga, otrese se brico, pa nastavi: Dodjoh dakle, da ga obrijem, a on će mi: „Nićo, danas bi moglo biti krvave igre“.... Dobro je: onda će ovako, ako bog da, odlietati dušmanske glave, pomislim u sebi, smičuć britvom oporu junačku bradu... I doista, onaj dan mnogomu krv pustih, mnogo ranâ povih, ali još više zadah. Vratih se taneti izprobijan kano rešeto; ona mi i pete od čizama razniela, a ja ostao bez rane. Tko nevjeruje...

— Prodjimo se, prekinu Timotija, već hajde da pijemo.

— Tako da; da pijemo, rekoše i drugi. Kucnuše se u zdravlje Timotijino.

— Da pjevamo štogod, predloži domaćin.

Digitized by Google

Brico se maši u nutarnji žep haljini te izvadi malu, liepo izradjenu tamburicu, pa ju stade udešavati.

— Pustite najprije mene bez tambure, reče Timotija, te prinesav k ustima šaku poput trublje, silnim svojim glasom odpjeva „mnogaja ljeta“ na melodiju carevke.

Još se neko vrieme uz tamburicu pjevalo i napijalo. Tada zaiskaše kavu i zvonar ju zamoli s mliekom.

— Mlieka neima, reče domaćin. Neka sam bog zna od šta, — krava mi od jedanput presušila.

— Presušila? — Da nisu ka.. ka.. kakove vj.. vj.. vj.. vještice, opazi skrbno zvonar.

— Vještice? namrgodi se brico. Eto ti sakristijanske mudrosti! Odakle vi znate, da ima vještica? Ja bar držim da ih neima.

— Nemojte se prenagliti, gospodaru Nićo, uplete se učitelj. Zvonar bi mogao imati pravo. Ja bar iz svojih nauka znam za jednu, koja je sve družtvo nekoga prejasnoga putnika pretvorila — da oprosti vaš i evo gospodina stražmeštra pošteni obraz — u svinje.

— I pravo im je! izdere se brico, kano iza sna.. Ništarije jedne!

Učitelj ga plaho pogleda.

— Što vi to govorite? Kakove ništarije?... Vi tih ljudi ni nepoznate i po svoj prilici mislite neke druge.

— Ne! Upravo te! U svinje, da! nastavi brico; drugo ni zaslužili nisu. Tako bi i danas valjalo da biva!... Neki mudrac reče jednom u pravednom svom gnjevu: Pas je čovjek, a čovjek je pas; a to će reći, da ima ljudi s oblikom ljudskim a ćudi pasjom, kano što ima pasa oblika pasjega, a da su ljudi... nebi baš najgorji bili... Čemu dakle te maškarade? pitam ja — i udari šakom po stolu. Tko je pas, neka bude pas; tko je svinja, neka bude svinja; a tko je vol, neka bude vol; pa se bar

Digitized by Google

nebi nitko varao, a i meso bi jeftinije bilo. Ja bi svakoga odputio k svojemu jatu... Živila vještica!

— A što vi to bulaznite, gospodaru Nićo? prekinu ga Timotija. O tom nije govor, već o naših vješticah. A kada je već o njih govor, pripoviedati ću vam, kako sam nekoga seljaka te biede izbavio... Bijah kaplarom nastanjen kod njega. Valjan čovjek! Imaše tri krave. Ka kavi, koju sam si sam kuhao, on mi svako jutro davao mlieko. Krasota od mlieka! Ali na jedan put dodje, pa ni kapi. Tako danas, tako sutra. Već mi dodijalo. Mjesto mlieka morah slušati njegove pripoviedke o vješticah, koje da mu svaku noć krave podoje. Dogovorismo se, da zasjednemo i da čekamo. Ja pušku nabijem svoju, a on svoju. Mjesečina kano dan. O pol noći reći će on na jedan put: „Eno je!" i htjedne odmah da puca. „Nemoj čovječe", zaustavih ga; „ako nije vještica: ubit ćeš čeljade, pa nastradati; a ako je vještica badava ti pucati"... Sutradan dam po katani dozvati iz susjedstva babu, na koju sumnjasmo i, uzamši sablju: „Govori istinu, hudobo stara; kamo mlieko? ili ću te odmah sasjeći". Ona se kunijaše bogom i svimi svetci, da nije... Što ću? — meni je do mlieka... Znate li, što rekoh seljaku? „Od tri krave podaj vragu jednu, pa neka ti one dvie doji". Tako učini i od ono doba mlieka, koliko hoćeš... Živa istina!

Prestade i očekivaše, što će na to družtvo. Nu oni mučahu i jedan drugoga pogledahu, kano da pripoviedci nešto oskudieva.

Dobroj basni netreba dodavati nauka. Tako mišljaše i Timotija, da mu iz dobre pripoviedke netreba izvoditi zaključka. Ali da i s te strane bude podpuna: videći druge — kakovi već jesu ljudi — liene misliti, zaključi važno:

— Odatle se vidi, da sbilja ima vještica, ali da im se i doskočiti može.

Digitized by Google

Na to u družtvu još veća smetnja, iz koje se, radi ugleda stražmeštrova, kojemu je mučno protusloviti, kušahu izplesti kako koji: zvonar svieću ukresujuć, učitelj se izkašljujuć, brico čašu natačuć, a domaćin — umakao u kuhinju.

Timotija vidje, da još nešto oskudieva, ali se neima odakle dodati. Krv mu medjutim udarila u lice i on, uhvativ se obima rukama za glavu, poče jaukati: — Joj! joj! I opet vam velim, vidjet ćete: kano što svinji od noža, tako je meni sudjeno poginuti od kapi.

— Ako mi oke nedodijaju, kapî se lje nebojim, doda šaljivo brico.

— Tako je, doda učitelj.

I zvonar se nasmieši i oblizne.

Medjutim Timotiju — kano obično u tom stadiju — sanak savladao. Ruke mu s lica padoše, oči se sklopiše, težko disanje predje pomalo u hrkanje. Dok on hrče, mačka mu s krila preduć odgovara.

— Nedajmo mu spavati, uze šaptati družtvo.

— Tko će ga probuditi?

— Ja ću ga sdrmati, reče brico.

— Nečinite toga, poboja se domaćin; već evo učitelj neka veselje s nova otvori, neka nam štogod zapjeva. Tako ćemo ga najljepše probuditi.

Učitelj se tom ponudom odlikovanim nadje i, da obćemu očekivanju što dostojnije odgovori, najprije se izkašlje, zatim glavu zabaci i kano trublja sudnjega dana pjevati zaintači.

Sva se soba strese, Timotija u vis skoči, a mačak se njemu s krila poplašen preko stola vine te svieću s nekoliko kupica i boca prevali.

U mraku buna gotova. Stražmeštar, neznajuć što je, onako bunovan stolicu spopane te njom po zraku mlatiti stane.

Digitized by Google

— Nemojte za boga! uzviče se družtvo, bježeć iz kuta u kut, dok domaćin svieću neužge te se nastavše nesporazumljenje i smutnja razjasni.

Taj neugodni slučaj učini konac sastanku.

„Lahku noć!“ to još čuh nekoliko puta. Iza toga nastade mir. Ja se okrenuh i zaspah.

II.

Punih deset godina minulo od toga sastanka, kojega sam se doduše i poslje sjećao, ali mi se uviek činjaše nešto nepodpuna, dok slučaj nehtjede te se na stazi svoga života sretoh još jednoč sa stražmeštrom Timotijom Patkovom i, popuniv si take sliku njegovu, evo ju prilažem k ostalim silhouettam svoje sbirke, a prepuštam ga i svakomu drugomu, ako ga uztreba.

Godine 186* pozove me rodjak u berbu.

Dan prije stignem k njemu upravo oko podne.

Stol se prostro, ali jelo se nenosi. U skrbi za svoj tašti želudac, prebrojim u sebi na tiho domaće — nezaboraviv dašto ni sebe, — ali još mi jedan preteče. Bijaše očito, da se na toga čeka.

Rodjak moj, dosjetiv se valjda tomu računu, rekne mi: — Moraš se malo potrpjeti; čekamo još jednoga gosta. Nu upravo mi kažu da ide. Za čas, dva, otvoriše se širom vrata i u sobu stupi — cesarski stražmeštar Timotija Patkov. Ja ga odmah spoznah — a tko nebi, vidivši ju jednom, spoznao onu glavu? — i sjetih se, kako mi je ono kazivao krčmar, da u tom selu živi. Slabo se promienio, osim što mu, kraj svega otimanja, popustivši mišice, zemlja k sebi glavu privlači.

Sav 29. veljače 185* oživio s nova u mojoj uspomeni.

Kako udje i pozdravi, tako iz žepa onu istu od žutoga lima na valjak načinjenu svjetiljku izvadi i, položiv ju na stolčić u kut, reče: — Tako! U nas je pa-

Digitized by Google

metna rieč: Gdje se ruča, tamo se i večera. A onda, nataknuv vojničku kapu na isti onaj štap i pridružio štapu istu onu stivenu lulu, sve to liepo u kut skloni, pa se onda okrene i na meni mu se nešto oči ustave.

S domaćinom govoreć a sve postrance na me poglede bacajuć, vidjeh da se je u mene upoznavati počeo.

Da mu pomognem, pristupiv i pruživ mu ruku, rekoh: — Mi se poznamo. I kazah mu potanko, odakle se poznamo.

Dosjeti se i bude mu milo. A i mojemu rodjaku bude drago.

— Tim bolje, reče; neljubim, kada mi se gosti istom sviknuti moraju... Hajde da sjedamo.

Ručasmo, a ručak se dovrši onim, meni već poznatim: Joj! joj! Što je komu sudjeno, — a meni je, — vidjet ćete — poginuti od kapi.

Poslje jela odvede Timotija djecu na prošetnju, a mi dva pušeć sjedosmo razgovarat se.

— Ti dakle poznaš ovoga čudaka?

— Poznam, rekoh, ali pobliže ne.

— Kazat ću ti. Od mnogo godina živi ovdje u miru. Sve ga selo pozna. Nitko neprodje da s njim nestane. Djeca za njim trče te ga u ruku ljube, a on im kad jabuke, kad kolače, a kad ima i krajcare dieli. Drže ga za velikoga gospodina, i to mu godi. Medjutim on sukromno obavlja štokakve male službice. Kod mene jede, kadkod ga je volja, a zato mi djecu na šetnju prati, pa ih muštrati, pjevati i psovati uči; nadničare nadgleda, vino odtače, berbom upravlja, i to sve vojničkom strogošću i tonom absolutnoga gospodara obavlja. I na mene otresti se, ako njegov ugled zahtieva, dopušteno mu je. U stvarih što se veli časti nije probitačno unj zadievati se, a inače je pravo diete. Drugi neki naš prijatelj obskrbljuje ga zimi gorivom; stan si sam

Digitized by Google

plaća — malu sobicu; a više mu ništa ni netreba, jer je stari neženja, — premda se još uviek ženi.

Dok mi tako razgovarali, Timotija djecu natrag doveo i opet otišao.

— Znam zašto, reče moj rodjak. Nudi ti priliku, da ga posietiš. Učinit ćemo, jer do toga mnogo drži; a i vriedno je da mu vidiš stan; u njem ćeš vidjeti stanovnika.

Dignemo se.

— Nezaboravi rukavicâ, reče mi; jer znaj, da će ti on posjet vratiti posve korektno.

Odosmo i nadjosmo ga sbilja kod kuće. Sudeć po tom što se je preodjenuo i na prsi topni krstić prikopčao, bješe moj rodjak pogodio, da nas očekuje.

Karakteristične ljude sve karakteriše.

Izvježbano oko poznavaoca, stupiv u gdjekoju sobu, odmah će pronaći: Ovdje stanuje pedantni učenjak; ovdje bogomoljac, ovdje neoženjen dandy, ovdje stara usjelica; ovdje stari neženja itd.

A gle sobe cesarskoga stražmeštra Timotije Patkova! U jednom kutu do prozora postelja, šarenicom pokrivena; do nje dugačak stol, a na njem mašina za kavu, verklec za ptice, nekoliko staklenka, ponajviše od kiselice, prelomljen sviećnjak od mjedi i mjesto njega službu čineći jedna od onih staklenka, te joj je lojanica u grlo zataknuta; žigice i dva tri zahrdjala noža. Nad posteljom u crnom okviru lik Timotijin iz mladih godina, olovkom nacrtan od nekoga vojničkoga druga. Inače po zidu još nekoliko čavli pribijenih prostih slika, predstavljajućih svakojake vojnike, ponajviše konjanike i europejske vladare; mala sbirka oružja, povješana po jelenjoj koži, puklo zrcalo u pozlaćenom okviru; staro zvrndalo od ure, što kad počme bez kraja bije — dok mi tuj boravijasmo, udari do preko 40 sati; — napokon sedam krletaka s različitimi stanovnici, počam od kosa do zebe.

Digitized by Google

Na podu u jednom kutu kup lula, a u drugom poput vojnika poredana množina većinom izderanih ali ipak pomnjivo očišćenih i oprašenih čizama. K tomu mali divan, četiri različite stolice, ormar i škaf za kupanje — proti kapi.

Ta soba sbilja je živi komentar osobi vlastnikovoj.

Svršivši se posjet, za kojega mi Timotija bješe pokazao sve svoje ptice, odemo opet zajedno k mojemu rodjaku i tuj večeramo.

— Dakle sutra ćemo se vidjeti u vinogradu. Gledajte podraniti i nezaboravite puške, reče moj rodjak polazećemu stražmeštru, koji već držaše zapaljenu svetiljku u jednoj, a štap, lulu i kapu u drugoj ruci.

— Samo nezovite, molim vas, ono derište; jer inače ja odoh, odsječe stražmeštar.

A tko bijaše to derište?

Mladi neki kandidat — nesjećam se više čega —, boraveći preko praznika kod kuće, pun djačke nestašnosti, domišljat svakoj vragoliji, te nebi propustio ni jedne prilike, da stražmeštra malo nadraži, kako bi bilo smieha. Tako mu onomadne. sjedeć s njim prije crkve — bijaše nedjelja — pred kućom na klupi, sried razgovora iz jedne čizme tubastu srebrnu ostrugu izvadio; nedavno mu medju duhan puščanoga praha pomiešao i toliko puta već kapu od svietiljke i štap od lule kradom razstavio i druge nepodobštine počinio.

— Ako i bude, uze ga miriti moj rodjak, mi ćemo već nanj popaziti i dječka na uzdi držati.

Sutradan, iduć u vinograd, čusmo već iz daleka stražmeštra, gdje se iza beračica dere: „Tjeraj! Žuri! Čisto beri!“ pa svaku po kojom mastnom katanskom začini. Jedna od beračica, kad uztreba, stolac za njim nosi, na kojem, sjedeć i pušeć, vlada.

Medju gosti nalazijaše se i neka pristala udovica iz sela, kojom su Timotiju, ne bez uzroka, dražili. On ju

Digitized by Google

rad vidio, rad o njoj govorio, i ona to znala. Da bude više šale, namole udovicu, da mu malo polaska.

Kad bilo doba jelu, Timotija se čisto preodjenuo i medju nas došao. Udovica mu pred svimi kitu cvieća na prsi prikopčala. Osmiehnu se brk starcu i nemogaše mu se na ino, već, kano čovjek kavalir, za toliko odlikovanje darovateljicu u ruku poljubi.

Posadili ih jedno do drugoga; a konac šali bio te se stražmeštru periodična mania ženitbe opet u glavu zavrtila.

Kandidat se za jela dobro vladao; ali mu se vidjelo, da, pogledajuć izpod oka stražmeštra, neku vragoliju opet snuje.

Poslje ručka bijasmo svi što stojeći što sjedeći u sjeni pod velikim orahom, kad al na jedanput reče kandidat:

— Gospodine Timotija, ako vas je volja da pucamo u nišan.

On ga mrko pogleda.

— Nemarim, reče; a u što ćemo?

— Stavite mi svoj klobuk na šestdeset koračaja, a ja ću vam svoj na trideset, a ako hoćete i na petnaest.

Dirnuo mu u lovački i vojnički ponos, — a k tomu udovica tuj.

— Hajde, liepi moj; ali se odmah postaraj, u čem ćeš kući.

Odmjeriše šestdeset koračaja i na breskvu nastaviše stari izlizani svilni klobuk stražmeštrov.

Donesoše puške.

Kandidat smjeri i opali, a klobuk se sav na komade razleti.

— Ništa zato, reče stražmeštar porumeniv. A sada je na meni red.

— Na trideset koračaja! reče kandidat.

— Koliko ti drago.

Digitized by Google

Nastaviše klobuk mladićev. Stražmeštar puški vatru dade, i svi onamo pogledaše. Lišće se na stablu uztreptilo, a klobuk — stoji kako je i stajao. Odoše da vide. Da samo jedno zrno.

Stražmeštar se uzševrda.

— Dakle na petnaest, poviknu kandidat i klobuk primakne.

Druga ciev opali. Lišće se osu, a klobuku opet ništa.

Stražmeštar probliedi, i malo promišljajuć, mladića na oko uzme; a on, razumievajuć taj pogled, u vinograd umakne.

Bijaše mu izvadio olovo iz puške.

Pod večer se vraćasmo sprovodjeni gajdašem kano svatovi u selo. Mladež pjevala, podcikivala, uz gajde poigravala, lakrdisala i hohotala. S prieda Timotija dosta zamašnu udovicu izpod ruke uhvatio, pa koje od toga podvoza, a koje od težke šubare, što mu ju bijaše posudio pudar, curkom mu znoj niz lice curi: sve kano parni kotao sopti i rubcem si znoj iztire.

Prolazeći mimo svoga stana, zamoli, da se može časkom uvratiti i prozore otvoriti, kako bi mu se soba malo prohladila.

Da je tko u taj mah motrio kandidata, vidio bi, da je opet nešto zasnovao.

Gosti se uzput jedan za drugim razidu, a Timotija ode s nami te večer do blizu pol noći skupa probavimo.

Jedva mi legli, al njega eto natrag. Uzme šakom silno lupati po prozoru, i kad mu se moj rodjak — činovnik u onoj obćini — javi:

— Tko je božji?

— Ja sam, odgovori; pandure mi dajte!

— Čemu pandure? Što je?

— Da idem tražit onoga derana. Pandure ovamo! ne da njega drže, već da mene čuvaju; jer ću ga razdrieti kano žabu.

*

Digitized by Google

Moj rodjak izide, otvori mu te ga u sobu uvede. Sve ga pjene spopale. Kaza nam s više kletva nego drugih rieči, kako mu je sva soba razmetana, ptice poskidane i sve prevrnuto... — On je i nitko drugi! Pandure mi dajte, jer ću drugčije zlo počiniti.

Moj rodjak izvadi iz ormara rakiju.

— Da prije malo grcnemo; i onako je već pred zoru.

— Krvi sam žedan a ne rakije! i prvu čašu gutne. Mi s njim.

— Hajde još jednu!

Pa tako i treću i četvrtu.

Za svakom čašicom uzmicaše krv pred rakijom.

Dobro je!

— Joj! joj! Kano što su obješenjaku vješala, tako je meni sudjeno poginuti od kapi.

— Nebojte se, reče moj rodjak, smiešeć se; od nečega se mora umrieti, ali tomu ima još vremena... Vi ćete kod nas spavati.

Pogleda ga. — Pravo imate.

Legosmo ga. Legosmo i mi.

Sutradan najbolji čovjek.

A što ću vam ga više izpredati? Poznate ga. Naš je! Kako rekoh: dostojan je mjesta u mojoj galeriji komičnih značajeva.

Što je jaokao to je i dojaokao. Jedno jutro nadjoše ga mrtva, pružena nice po podu sobnom. Liepo su ga sahranili. Djeca mu mladenački vienac na lies splela i naranču u sprovodu nosila, a moj rodjak dao daću, na kojoj nije falio ni brico, ni zvonar, ni učitelj, ni gostionik onoga prvoga sastanka, te piše obilno za izpokoj duše cesarskoga stražmeštra Timotije Patkova.

Digitized by Google

PAVAO ČUTURIĆ.

Ulomci iz lomna i krševita života jednoga starovierskoga pučkoga učitelja.

I.

Da je tko u oči dne 15. kolovoza g. 18 . . prošao glavnom ulicom sela R. . . ., bio bi u svestranoj tami, kod inače vedre i liepe noći, opazio još razsvietljene prozore učiteljskoga stana; i da nije dviuh šarenih pregača, kojimi je gospodja učiteljica prozore iz nutra zastrla, da negleda svatko tko prodje što u sobi biva, bio bi vidio liep i zanimiv prizor, koj je zavriedio da se njim poigra šaljivi kist koga vješta živopisca; bio bi vidio, kako uza prostrt stol sjede do dva čovjeka, trošeć posljednje ostanke obilne, kako se vidi, večere. Jedan je od njih čovjek vremešan, prevalio možda četrdeset godina, a drugi je nešto mladji. Jedno je domaćin, učitelj Pavao Čuturić, a drugo mu je gost, Lovro Nevolja, učitelj kao i on. Domaćin slavi dvadesetu godišnjicu svoga učiteljevanja, i u to je ime pozvao si prijatelja i susjeda, zaklao posljednju gusku i izciedio posljednju kap vina iz smjerna sudića, koj mu je čas pun, čas prazan, kano mjesec, samo što više prazan nego li pun. Sjeli su jedan naprama drugomu, kako su ostali sjedeć kod večere. Gost na obie ruke glavu naslonio i laktovi se o stol upro; prste s obie strane u brke zavukao i nos u sredinu uhvatio, vrat pako prama svieći izpružio, pa

Digitized by Google

tako sjedi, na jedno oko driemajuć, a drugim nešto mutno gledajuć. Kako nam se domaćin drži, rekao bi, on da nešto pripovieda, a onaj drugi da sluša.

Na stolu je u kositernoj zdjeli okostnica posljednje guske; okolo nje tamo amo druge prazne zdjele i tanjiri, dvie tri boce, dvie šaljice bez držka i jedna bukarica, — čemu neima gospodarâ, jer sve drugo u kući već spava, osim dva prijatelja, koji neće da su se uzalud sastali, već su radi da se svojski porazgovore. U istoj sobi leži kraj peći jedno diete u kolievci, a drugo u koritu; a u drugoj sobi nebi znao tko je, da dobri mjesec, noćni putnik, ustavivši se upravo nad kućom učiteljevom, kroz prozor i kroz tavanice u sobu nesvietli, osvjetljujuć dvie postelje od biela jelova drveta i u jednoj od njih nešto živa, crvena i ovelika kano dobra paprika, što se tekar po dužem promatranju razpoznaje da je nos gospoje učiteljice, osim koga su joj sve ostale dražesti bielom ponjavom pokrivene, pa i samo lice duboko u uzglavje propalo. Ostalo živo i neživo pokućtvo samo ćemo napomenuti. Do matere leži jedan sinčić, od koga se ništa nevidi, a u otčevoj postelji drugi. To je dvoje već odrasle djece. Obitelj popunjava velik šaren mačak, što pod stolom sjedi i prede.

— Pazi brkove, Lovro! To je prvo, što čujemo od domaćina, skrbećega nježno za ono brkova, štu je još preostalo gostu od prvoga požara.

— Mani se, pazim ja; već mi reci, što sam te pitao. Dakle danas dvadeset godina, kako si ovdje učiteljem. Ima već davno, što se mi dvojica znamo, a još mi nikad nepripoviedi, kako si došao ovamo.

Domaćin neodgovoriv ništa, uzme bocu od kisele vode te ju iznese napolje i dade momku, što hrkaše pred vratima, da donese vina i vrativši se, rekne:

— Počekaj malo brate, da si grla pokvasimo.

Digitized by Google

U tom dodje vino i, kucnuvši se, izkapi svaki svoju čašu.

— Sada slušaj, da ti kažem, što si me pitao.

Gost se namjesti, kako će mu biti najnaručnije, a domaćin se nakašlje, glavom nekoliko puta izmahne i pri tom rubcu šeput, koj mu je već bio iznad lievoga ramena, sasvim u zatiljak satjera.

— Moj brate! Samo da znam, gdje bih počeo. Ti veliš, da jesi, kao što nisi, veći čovjek, nego što jesi, da bi se o tebi mnogo pisalo i govorilo. A ja ti velim, da si ti u tom prama meni patuljak — pače ništa. Da nije udes šarovit, kao što jest, već da ide sve na svietu pravim putem, već ja nebih ni znao kazivati ob ovom, što ću sada da kazujem; — za toliko bi morao izčeznuti sedlarski šegrt pred onim, što bih ja danas biti morao.

To rekav, rukom o stol udari, glavu u vis digne i nekoliko časova postane, da vidi što će na to prijatelj — koj medjutim driemaše.

Žena se probudi i zagrmi:

— Lagano aveti! Što si pobiesnio?

Kao da je grom pukao, učitelj se strese, a prijatelj mu se od sna trgne te ga poplašen pogleda. On pako prijatelju okom u drugu sobu namigne i šapćuć mu rekne:

— Vidiš li ti, što je to? Doći će i na nju red; samo slušaj, a nedriemaj.

Rekoh ti dakle, da ja sam sebe danas poznao nebih. Ja sam čitao i slušao o toliko njih, koji su istim putem išli, pa su postali veliki ljudi. Što ja nisam, to je iznimka. Viditi ćeš, da je mene neka sudbina na visoko gonila; ali, kao što svaki čovjek ima svoga nečastivoga, tako sam ga imao i ja. Sreća bi me na svojih krilih poniela, a on, uzamši me za noge: „Nećeš Pavle Čuturiću, jok vala“ — i tako sve se penji i padaj. Otac mi je bio mali trgovčić, koj je od bezposlice takodjer

Digitized by Google

nešto učio, i uvrti si u glavu, kako sam mu bio jedinac, da od mene štogod načini. Svršim male škole i podjem u latinske. Na tom se osnivahu njegove nade. Neznam nikada, kako to bijaše te su me uviek držali nevaljalim djakom. Ja sam istina djakom malo učio, ali sam puno mislio; i da nisam uza to imao tu pogrešku te ništa pod nebom neznadoh kazati, bilo bi se drugčije o meni mislilo i govorilo; a ovako, kako bijah smjeran i šutljiv, svi su me držali za lolu; jer sam ja već onda kose na oči tjerao i u odielu navalice nemaran bio, kako sam slušao za druge velike ljude. Kraj svega toga nije se nijedno šiblje izderalo, kojega ja okusio nisam, a u razrednici bijah uviek posljednji. Posljednji! Pazi dobro. Već odatle vidiš, da je u mom životu išlo sve naopako: „Nećeš Pavle Čuturiću prvi, nego upravo posljednji". E dobro: posljednji, pa posljednji; ali nije razrednica sveto pismo. Tako mišljah u sebi, sve se nadajuć, da će i moja zviezda napokon prosinuti, osjećajuć živo, da sam vredniji nego mnogi od onih, što onda bijahu predamnom te i danas nose na plećiuh zlatne dolame i na trbušinah krstove. Te tako šibaj danas, šibaj sutra, protukoše me kroz četiri škole. Kad na svršetku te četvrte godine, dodje učitelj — što velim učitelj? — vrag moj! — on se prometnu učiteljem, — dodje momu otcu u dućan i reče mu; „Znate li vi što, gospodaru Niko. Vaš je sin lienčina, tokmak" — i što je Bog dao pogrda, sve to na me metnu; „izvadite vi njega iz škole, pa ga podajte na zanat, dok je vrieme. Nije on za knjigu, već za malj, šilo ili sepiju. Nekomu je Bog dao dobru glavu, a nekomu čvrste mišice; vašemu Pavlu ako ovo drugo nepomogne, kod svoje će glave kruha prositi". Moj kukavni otac gledaše ga sav zapanjen, nemoguć vjerovati, da je ikad takov porod izrodio; a ja, to slušajuć, osmiehnuh se potajno, misleć u sebi: tikva tikvu krsti; pače da reknem . . . Dá dá! svejedno; ali ćeš vidjeti što poslje

Digitized by Google

san reče na razkršću života moga. Vrag bijaše, što ono momu otcu za me govoraše iz učitelja četvrte škole; i on bijaše, koj ga uputi; jer ti valja znati, da su već stari mudraci držali, da Bog s njim dieli vladu nad svietom, kano mi dvojica ovu bocu vina. To je samo za moje opravdanje. — Moj me dakle otac zovne i rekne mi: „Ej sine Pavle, kad ti ostaješ magarčina te magarčina, a ti šibaj na zanat. Govorio sam već s majstorom Lukšom i sutra ćeš k njemu“. Taj Lukša bio je sedlar u našem mjestu. Ja dakako nemogoh se s otcem prepirati, niti mu dokazivati, kako ja nisam magarčina, jer on nerazumijaše drugo do odrezati za groš slanine, vagnuti funtu sala itd.; a što je: quae maribus, composita, syntaxis i k tomu syntaxis ornata, o tom nemogaše s njim biti razgovora, — a i ti o tom — oprosti — slabo što znaš. Osim toga znadoh ja, odakle taj vjetar duva i što će se odatle izleći, te privolim bez ikakova prigovora, da knjigu šilom zamienim. Nu nebijaše li već to neka tajna slutnja moje budućnosti, što sam, iduć na zanat, sve knjige sobom ponio?

O svom šegrtovanju neću mnogo da govorim. Po vas dan djecu držao; sve u kući: gospodaricu, kalfe, djecu, mačke i pse dvorio; u kuhinji za vratima jio, na sjeniku spavao; posljednji lezao, prvi ustajao; napokon više batina izvukao, nego li zalogaja izjio; odkle tko, udri po meni; il što uzfali, ili se što razbije: kriv, nekriv: udri po meni; kamo god se obazrem, vidim svoje ljute dušmane: u svakom kutu po batinu, a za vratih nemili krbač; pak što bih njim i izmako, to me dočekaju klete šake. Ako nikad, tud sam zaslužio krunu mučeničku. Nu ako se promisli, što sam ja upravo u to doba, gdje batinami htjedoše da me umlate, na svoju ruku u potaji radio, to se vidi očito, da je bdila nadamnom ipak promisao božja, koja si neda mrsiti svojih puteva. Uzmi ti: amo modra ledja, uši uviek nategnute,

Digitized by Google

glava od samoga čupanja kano kokoš očerupana, bosonog, više gladan nego sit, — a onamo gori na sjeniku, tom ležaju mojih jada, u sieno zakopana moja knjižnica: moja draga biblika, moja gramatika pars II. i III. i syntaxis ornata; za krovom više glave vranilo, artija i sitno urezano perce. Slikarstva, kojim sam se takodjer nekoč bavio, moradoh se u to doba okaniti. Medjutim nitko o tom neznadijaše ništa; i tko bi bio slutio, da sam ja sjenik gospodara Lukše pretvorio u Parnas? I da je od mene kojom srećom postalo ono, što sam ja uviek mislio, danas sutra bi se taj sjenik skupo plaćao. Bio je neki pjesnik u Englezkoj, za koga ti sigurno neznaš, velik pjesnik, kojega se najsitnije stvari, bud da su prnje i olupci, još uviek velikim novcem plaćaju, kano što se je onomad čitalo, a ja zabilježio, nalazeć po pripoviedanju o njegovu životu neku srodnost izmedju sebe i toga čovjeka, kojega nikad vidio nisam, već taj put prvi put čuo za njega. Tako isto, da je kod mene htjelo sve ići kako valja, to moja djeca nebi trebala od mene druge baštine, nego ovo malo što vidiš. Pitalo bi se za koju godinu poslje moje smrti: to li je lula, to li je periš, to li je pero, kojim je pisala neumrla ruka Pavla Čuturića? Što ištěš za ovo, što za ono? — To je samo exempli gratia. U to sam doba pisao svoj životopis, a osobito potanko bilježio sve muke i patnje šegrtovanja svoga. To djelo naći će se danas sutra medju mojimi pismi pod imenom: „Patnje za volju božju i ono, što ga — salvo jure divino — čeka, Pavla Čuturića, za sada sedlarskoga šegrta“ i pod mottom: „Tvrdji je čovjek od kamena“. U isto vrieme sastavio sam nekoliko čestitaka uz novu godinu i imendane kojekakovim ujakom, stricem, kumovom itd., i od nagrade, što bih dobio, podmirivao bih troškove svoje književne radnje.

Nu sada „paulo majora canamus“, kano što stoji in syntaxi ornata. Tud se već bješe dovršila borba izmedju

Digitized by Google

moga crnoga prijatelja i onoga, koj je od božje strane nadamnom bdio. Sjećaš li se ti Lovro, što se je dogodilo svetomu Pavlu, mojemu imenjaku, kad je jašio paripa u Damask? — Kad sam ja ono djakom učio, nisam mislio, da će se isto dogoditi i meni. Ta ti se i nečudiš i nepitaš, što je? Misliš li, da je to stvar svakdanja? Ili si možda i ti imao takovih prikaza? Nisi ne, moj Lovro! To su stvari izvanredne za izvanredne ljude. Ja štujem tebe i tvoju znanost i tvoju vještinu u mnogih strukah; ali malo ih je, skupa s tobom, koji su oči u oči s višimi duhovi obćili. Nisu to vukodlaci i druge babje sablasti, s kojimi vi drugi posla imate, — to su kćeri božje, neumrle Muze, s kojimi se je Pavao Čuturić na sjeniku sedlara Lukše razgovarao, kao što se sada s tobom razgovara. —

To je učitelj ponešto žešće rekao i pri tom nogom o zemlju udario, čekajuć u svečanu položaju, što će na to prijatelj Lovro. Al ovaj se tek sada iza sna prenuo, a i Bara se s desna na lievo u postelji okrenula; što kad on spazi, ljutito i šapćuć rekne Lovri:

— Zar ti tako slušaš? Misliš li, da su moje tajne da se u vjetar govore? Ti si prvi, komu to pripoviedam, i zato je vriedno da me slušaš.

Lovro si oči raztare i nekoliko puta zine, zatim bunovno rekne:

— Ta slušam ja Pavle; samo sam se malo zanio. Tko nebi slušao? Ima li vina? Ja sam zagorio.

Domaćin iznese opet bocu momku pred vrata te mu prišaptne:

— Ovu na veresiju.

Vino se donese, napiju se i domaćin nastavi:

— Znaš li, Lovro, gdje smo ostali?

— Znam brate, gdje se ono žena na nas izdrla. Govori samo dalje.

Digitized by Google

— Žena se od to doba već drugi put probudila, a ja došao do obratnika svoga života, a ti sve to, kako vidim, prespao. No slušaj me barem sada; ovu hoću svakako da čuješ. Nekoliko dana prije nego što će me majstor osloboditi, učini mi se noću, kao da me netko zove, glasom tihim, ali što čovjeku kosti ciepa. To nije glas ljudski, i tim se upravo razlikuje glas božji od glasa ljudskoga, da, i kad šapće, a ono je strašnije, nego li da grmi. Ako će na sudnjem danu jedna trublja biti dosta svemu svietu tako, da ćemo si svi uši začepiti kada zatrubi: to odatle možeš suditi, kako se čuje, kad Bog ili tko od njegovih s čovjekom govore na samo. Mene su vilami svako jutro budili, jer vikati nehasnijaše ništa; a ovdje mi samo nešto šaptnu, i ja se prenuh: „Pavle, Pavle!“ — „Evo me! hvala na pitanju; što zapoviedate?“ — i neznajuć, kako bijah mlad i lud, da se s božicami Muzami govori kao s rodjenimi sestrami. — Otvorim oči i sagledam, — što misliš, koga? Ženu mladu, u bielo odjevenu kao što se slikaju Muze — ako si kad slušao — i ona, osmiehnuvši se na me, kano draga na dragoga, namigne mi i rekne: „Pavle, Pavle! mani se ti šila; nije šilo za tebe; pero i knjiga je orudje za tebe!“ i izčezne. Ja znadoh, kamo to šiba; ali nehtjedoh nikomu ništa govoriti, niti što na svoju ruku činiti, nego ostavih sudbini, da ona radi što ju je volja. Pustim dakle da me oslobode za kalfu i otac da me u vandrovku opremi. Nu tu već sudbina bijaše izrekla svoj „non plus ultra“, a to će reći: „Nećeš dalje, slaninaru Niko! Tvoj je po krvi, a naš po Bogu“.

— Dosta mi je, Pavle, čudesa, reče neuztrpljiv Lovro; nego mi još samo u kratko reci, kako si ovamo došao i gdje si se s ovom biedom — pokazujuć na ženu — sastao. Meni je vrieme da se doma vraćam. Imam i i ja to zlo kod kuće.

Digitized by Google

U tom se Pavao digne i ode u jedan sobni kut te, pogledav u vis tavanicam, rekao bi da nešto vrača.

— Tà još kosci izišli nisu; imaš nebore kada.

Taj kut bila je zvjezdarnica učitelja Pavla Čuturića.

— Zar ti tako, Pavle, te iz sobe zviezde motriš? zapita ga gost.

— Nije s gorjega, kad su noći liepe, gledati iz ove suzne doline u neizmierne prostore utjehe i nade preko groba. Ali da nastavim i svršim, jer ti je skoro zeman poći.

Prije nego ću u vandrovku, odem na selo jednomu žapniku, da u njega nešto radim. Tud budem dvie nedjelje dana. Čovjek me taj sve to vrieme pozorno motrijaše i vidi mi na čelu, da sedlarstvo nije moj pravi zanat. Jednom kod ručka zapita me, da li znam čitati i pisati? Ja se nasmiešim i odgovorim mu u kratko latinski: „Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit" — a to će reći od prilike: „I nesanjaš ti, sokole moj, s kim govoriš" i reknem mu, tko sam i što sam. On bijaše dobričina pak će odmah na to: „Nikad bolje. Hajde more, da te učinim svojim učiteljem". Drugi sedlarski kalfa morao bi se s takove ponude snebiti; nu ja se samo osmienuh nanj i na sudbinu svoju. Znadoh ja, što je to, i rekoh: „Zašto da nebudem?" — Od njega se vratim kući i nerekoh od svega otcu ni rieči. On doduše opazi, da sam se nešto promienio u ponašanju, odielu i poslu. Od sedlarskoga kalfe ni traga ni glasa. Kratki odgovori, oko vrata biel rubac, u ruci knjiga dan i noć. Medjutim sam učio u našega učitelja orgulje, i od to doba zlo čujem. Napokon stiže pismo od župnika; moj se otac začudi i neznade što da rekne. Ja se odmah pokupih i odoh. Ovo mi je već treći župnik od to doba, i danas evo dvadeseta godina što služim.

Digitized by Google

— Pa kako, prijatelju, sa župnikom? upita Lovro, koji i inače, a osobito sada, nepazijaše razgovoru saveza.

— Kako? — On s menom kano sa svojim učiteljem, a nije njega ni briga za Pavla Čuturića; a ja s njim moram kano sa župnikom. Tako ima dosta stvari na svietu, te stoje posve naopako. Nam se samo čini, da sve stoji upravo; ali koliko toga stoji na glavi, mjesto na nogah! Sviet je ovaj neka vrst ropotarnice, gdje je sve razbacano jedno preko drugoga; kako što je palo, onako i leži. To je ono, što ljudi zovu slučajem; ali pametan se čovjek za to nebrine. Nu rekao bih, da kod nas učitelja baš nigdje neima iznimke. Ja sam si jednom živo pomišljao stvorenje svieta i učini mi se, kao da je bilo od prilike ovako: Bog podieli svim ljudem, što će tko raditi; samo jedan zakasni na diobu, — i toga prijaviše. Bog se zadugo obaziraše amo i tamo, što će početi od njega; napokon digne knjigu sa stola i dade ju tomu čovjeku: „E, sinko, ja ti nemogu pomoći; već evo pa budi učitelj; ja ću skrbjeti i za te“ — i od to doba sviet za učitelja nemari.

— Jako dobro. Nu kako si se oženio?

— Dugo sam sám o sebi živio; ali bih se raztužio, kadgod bih pomislio, da neću imati potomstva. U našega pokojnoga provizura bijaše kuharica, ova moja sadašnja Bara. Ona nam je obično poslje ručka kahvu utakala; te najprije namiguj, poslje pomiluj, razgovaraj se s večeri pred kućom... Ljudi to opaziše i oženiše me, veleć mi, da ću dobiti barem gospodaricu u kuću, ako ništa drugo. Bara je dobra njiva; evo mi je dosada četvero rodila, a dat će Bog i još koje;... Inače ti mogu reći, da je sve ono, što se govori o nježnosti i blagosti koljena Evina, — sve su to izmišljotine, kojimi se sviet vara, samo da se nezatare rod čovječji.

— Jezik za zube! ugursuze jedan. U postelju! nesrećo, dok te nisam —

Digitized by Google

Tu Pavlu jezik zapne i umukne; prijatelj mu se na noge skoči i, uzam štap i kapu, ode. Pavao ga izprati i vrati se u sobu.

II.

Vrativši se u sobu, kod prozora stane i, staviv prst na usta, duboko se zamisli. On je običavao, kao i mnogi drugi veliki ljudi, koje sam ja u životu poznavao, kadkada po čitavu uru govoriti sam sobom. To se događaše osobito u takvih trenutcih, gdje bi mu se duh sasvim oteo putenosti, te bi govorio i rukama lomatao neznajuć ništa o tom. Tako i sada stane ovako sàm sobom razabirati:

„Gluho doba noći; mrtva tišina: slast za čovjeka, komu je sviet omrznuo te se bar koj čas osjeća samim; a muka za male, praznovierne duhove. Ali, da istinu kažem, što se toga dotiče, i ja, premda mogu reći, da sam čovjek u obće prosvietljen, opet se kadkada sam sebe stidim, kako me neki čudnovati strah obuzme noću. To su utisci, koji su nam ostali od mladih godina. Sve je uzalud. Ja na priliku nikad, dok sam živ, neću zaboraviti one strašne, ali i znamenite noći, o kojoj sam malo prije kazivao Lovri, i koja je riešila pitanje svega života moga. O Bože! Odkad mi se ono prikazalo, od to doba nemogu sasvim da nevjerujem u duhove".

„Nu trice i kučine! Sada valja na posao", i stane brojiti na prste: „Najprije mi valja načiniti pjesan pogrebnu, kojom ću sutra opjevati pokojnoga Bartola Stonogu. Novce sam već primio i potrošio, a pjesan još na vrbi svirala. Drugo: imam pregledati, što ću sutra pjevati u crkvi. Mlada je nedjelja i u župnika će biti gosti; dakle valja gledati kakov „kyrie".

„Najprije pjesan. Bože moj! Što znam da reknem o Bartolu Stonogi? Jedno zna sav sviet o njem: da je

Digitized by Google

bio upisna pijanica, i prije nego je izdahnuo, kažu, da je litru rakije izpio, i tako je — neupiši mu u grieh Bože! — pred prestoljem tvojim pijan stajao. Jer ja, koliko sam o tom mislio, neznam upravo nikada, što je ono u čovjeka, kad je pijan, pijano: duša ili tielo? I za jedno i za drugo moglo bi se reći. Ja sam poznavao ljudi, koji su još sasvim pametno govorili, a noge ih već tako izdale, da se na njih nemogahu držati. Tu je očevidno pijano tielo. A znao sam i takovih, koji su još sve liepo govorili, na noguh stajali itd. a već nisu znali da li se vino pije ili grize. Vidio sam i takovih, koji mišljahu, da je jedna noga njihova, a druga da nije. Pokojni namjestnik L . . . čki imao je slučajno nešto malo ovelik nos, a na njem do dvie bradavice; pa kad bi se opio, poplašio bi se sam svoga nosa te bi dotle pred njim natražke uzmicao, dok nebi gdjegod pao i zaspao. Naš seoski knez ima osim drugoga i to, da, kad je pijan, ništa nerazabire. Tako se je onomadne, iduć kući iz krčme, sa seoskim stupom, na koji se oglasi pribijaju, više od pol ure razgovarao i molio ga, da ga kući odvede; a jednoč je, vidivši nebo i mjesec u bari, poplašio se, da se je sviet okrenuo, te sve vrieme, dok se nije otrieznio, htjeo da ga osove na glavu, vičuć: kad sav sviet na glavi stoji, zašto da on sam bude naopako? Ovo su, čini mi se, slučajevi, po kojih bi se moglo suditi, da je kadkad duša, a kadkad tielo, a kadkad da je oboje pijano. — Kako mu drago, pokojni Bartol Stonoga naginjao je na sve tri ove vrsti, i neznam, da li su tamo gore odmah, čim je došao, mogli s njim računati. Pijanac je bio, i ja drugo ništa o njem neznam. Što dakle u pjesni da reknem? Kako da ga hvalim? — Ja držim, da svaka nekriepost ima i svojih krieposti. Tako je pokojnik bio u pijanstvu čovjek dobar kao dobar dan; dao bi košulju sa sebe; izljubio bi, gdje bi koga stigao; a zla niti bi šta učinio,

Digitized by Google

niti govorio. A tko zna, kakov bi bio, da je vodu pio? To se dakle može na svaki način napomenuti, — i to je dosta".

Sjedne dakle i napiše pogrebnu pjesan u slavu pijanoga Bartola Stonoge, kao što su ga u selu zvali.

Zatim izvadi svoj glasbeni repertoir te potraži misu, koja je prvi put pjevana g. 17.. prigodom posvećenja župne crkve N...ke, te je kroz mnoge ruke došla do njega i bila od uviek ljubimicom njegovom. Zatim potraži ona pomagala, kojimi se je on obično služio proti monotonii crkvene glasbe, i izabere nekoliko veselih komadića za interludia i napokon jedan liep „deutsch" za svršetak mise. To sve htjede sada pokušati na svom glasoviru, uz koj je on — budi mimogred rečeno — obično i ustma pripievao, ne da glasoviru drug bude, nego da nebi zaboravio što svira.

Nu jedva što je jedno dvie promjene „kyrie-a" izpjevao, al gospodarica Bara opet se iza sna prenula te, šćepavši nešto, što učitelj dobro poznavaše, premda se u mraku nevidjaše, izdere se nanj:

— Vilovnjače jedan! Zar ti još nespavaš?

Još ona nije ni dorekla, al on se već pokupio, tiho se svukao i legao.

I valjade mu odpočinuti od tolikoga duševnoga i tjelesnoga napora te se okriepiti za novu radnju, koja ga čekaše.

III.

Oko četiri ure poslje podne otvoriše se mala, od četiri natruhle daske slupana vratca školske bašće i u nju stupi učitelj Pavao Čuturić. Držanje mu je vele ozbiljno i rek bi svečano. Desnu je ruku zataknuo u oprsje svoga modroga kaputa izmedju dva koštena putceta, gdje u sriedini i za treće prazno mjesto bijaše; a u lievoj mu je smotak čiste artije. Gologlav je, da mu ništa ne-

Digitized by Google

prieči razvoj misli, što mu se bjehu zarodile u onoj njegovoj bistroj glavici; dapače je i kose razčupao; jer mu se činjaše nesnosno i to runo, kojim je narav zaodjela glavu čovjeku, pošto mu je već i onako sjelo duha, rojište misli — mozag — sbila u lubanju, kano u tvrdi obklop: sužnja, koj svim svietom vlada, u toli tiesnu tamnicu. Za uho je zataknuo oštro zarezanu olovku, i uzpevši se na jedan kup oplievljena štira i druge travurine, štono stajaše do vrata i odkle je liepo pogledati prama jugu, metnu ono svoje sokolovo oko u žitnu ravnicu, zahvativši u krug te čarobne slike i modre planine, koje ravnicu s te strane zaklanjaju, te poče razvaljenima ustima i očima upijati u se miomiris poljskoga cvieća i mlade tek za dva tri prsta zemlji otevše se travice; te dok tako s jedne strane prizva u pomoć sve pet ćutila, kojimi obći tvar sa tvarju, poniknu s druge duhom u otajstvenu ljepotu prirode, u onu divnu raznoličnost tvora i boja, kojoj se duh njegov divljaše, izvodeć si na pogled izpod crne zemlje i jednolika lišća bielu i crljenu blitvu, žutu mrkvu, mrki krompir i drugo povrtelje, što ga okružavaše, kad mu nebijaše rumenih ruža, bielih lierova, šarih gjorgjina i drugoga vrtnoga cvieća. Nezna gospodarica Bara, što je pjesnik, što li pjesničtvo i njim sloveća po izbor priroda. Nu sve što Bog stvori, divno je, i velik duh naći će i u najneznatnijoj stvarčici, što da ga uzhiti. On dakle tim poče buditi u sebi onaj prirodjeni dar, koj kadkada, istina, zadriema, ali zato mu upravo treba da se probudi. Pošto je tako neko vrieme stajao, kao da se je odrvenio, trže se na jedanput kano iza sna.

„Ha! Evo već osjećam, kako se sve kreće u meni. Krv mi je uzavrela, mozag hoće da izskoči, glava da se razpadne. Na posao, dok je za vruća!“

I to rekavši, dohvati iza uha olovku, razvije artiju i, na dlan ju nasloniv, pohiti drugom rukom da piše.

Digitized by Google

Jedno napiše, a drugo mu na pamet padne te tako ono prvo izbriše. Kad je tako već jednu stranu do pola izkrižao, otrese se ljutito i rekne sám sebi:

— Neima ništa. Valja mi počekati, dok plamen izbukti, dok se bura slegne. Bura, dá! Liepe slike, da njom označim ono, što se u meni sbiva. I jest mi u grudih, kano kada se dignu vjetrovi sa sve četiri strane svieta. Misli su mi móre, a ja njim plovim i brod mi je hitan od jedne obale k drugoj; neima sidra, da ga usidrim, neima pristaništa, gdje da pristanem. Evo žive slike — ovaj list artije. Treba počekati, dok se bura slegne. — I tako me jedna prigoda zadešava za drugom. Sad opet da budem tumač mislim i čuvstvom občinara uz povratak Njegove preuzvišenosti. Zadatak je mučan, ali je i slava zamamljiva. Nedaj se Pavle! Jedna prigoda za drugom jalova prolazi; nu doći će vrieme, doći će čas, gdje ćeš zaboraviti sve što je bilo i što si bio, od čuda nad onim, što se od tebe stvorilo; gdje sam sebe poznati nećeš. Što ćeš tada reći, Lovro, takmače moj! Tebi Pavao Čuturić nije govornik, nije pjesnik, nije glasbenik; nu ja ti velim, da će doći čas, gdje će se znati po svuda, da je Pavao govornik, da je pjesnik, glasbenik — i što si najvećma od Boga želim — poglavar tvoj. — Ali sada mi valja poći knezu i starešinam, da se dogovorimo, kako ćemo sutra".

To rekavši povrati se iz bašće u kuću i za malo vremena vidimo ga onakova, kakova ga vidjesmo u bašći, samo pokrivene glave i sa drenovim štapom u ruci, gdje ide knezu na dogovor.

Knez i kmetovi seoski sjedjahu već dugo u krčmi, gdje bjehu ugovorili da se nadju, čekajuć učitelja. Za seoske vlade Petra Valjevca bjehu svi občinski poslovi riešavani, mjesto pod lipom izpred grada, u krčmi čivuta Leporta, gdje onaj svoje bogate kuće i svega sela mali silnik sjedjaše sa svojim po izbor viećem dan na dan

*

Digitized by Google

pijuć kršteno vino nekršćena krčmara. Tu se dočekivahu sve prijave i tužbe, tu se izdavahu naredbe preko seoskih stražara, koji vas dan moradoše da sjede na stubah pred krčmom. Tu bijaše i bubnjar seoski; u kratko: tu je bila stolica i središte togodišnje seoske vlade.

Kad učitelj stupi u sobu, pozdraviše ga svi s čašami u ruci.

— Dobro nam došao, meštre! Gdje te je tako dugo? Što je prošlo, od onoga ti neima diela. Nego sjedi; nisi zadocnio; medjer ćeš ga, ako te je volja, još dosta odnieti. Ej krčmaru! amo čašu i vina!

Krčmar vino donese i, položivši ga na stol, udari učitelja dlanom po plećiuh, to jest pozdravi ga, a njemu se lice odmah razvedri.

Izkapivši ih nekoliko, progovori učitelj ovako:

— Ljudi! Evo dodjoh, da se dogovorimo radi dana sutrašnjega. Je li sve u redu kneže: kola, poputbina i drugo što treba?

— Sve je u redu, meštre, odgovori mu knez; Pilipu sam zapovjedio, da spremi dvoja kola i da upregne najbolje konje; baba Manda je spremila poputbinu, pa sutra da idemo, čim svane. Ti gledaj, da s tebe nedangubimo, a mi smo gotovi. A sada Bog te živio!

Izpiše u zdravlje učitelju i, obredavši se još do dva do tri puta, skoči na jedan put učitelj Pavao Čuturić i reče:

— Ljudi! Meni nije duže ostanka. Valja da se idem spremat za put. Lahko je vam; ali mene večeras čeka još veliki posao doma.

— Da da, meštre; znamo mi; hajde nebore i gledaj da se opošteniš. Bit će tamo i drugih obćina; pa ako nebudemo prvi, da bar nismo posljednji. Ti znaš njemčati; izvijaj, kako najljepše umieš, da bude na čast obćini, tebi i knjizi, koju si učio.

Valja čitateljem pobliže znati, o čem se tu radi.

Digitized by Google

Vlastelin onih sela, čovjek je stran, rodom Niemac, i samo kadšto dolazi da svomu dobru prigleda — u pet šest godina po jedanput. A ostao od starine običaj, da kadgod medju svoje dodje, a oni da idu i da mu čestitaju sretan dolazak, svaka občina za se, sa svojim govornikom, obično učiteljem ili bilježnikom seoskim. U to ime evo izabraše i našega Pavla Čuturića njegovi občinari, da ih on Nj. prenzvišenosti privede.

Tu se dakle radi opet o slavi, — slavi, koja se do sada osniva na više od petdeset svečanih govora i malo manje prigodnih pjesmotvora, što on sve u rukopisu brižno čuva, ili da kad uzmogne to blago štampom svietu priobći, ili, ako ga smrt zateče prije nego što joj se nada, da ga svojoj djeci ostavi.

Došavši kući, nadje ženu i djecu već spavajuć.

To je dobro, mišljaše u sebi. Tišina je mati uzvišenih misli. I tako razabiruć užeže criep te ga na stol položi. Za tim potegne iz žepa onu istu artiju, na kojoj je prije dva sata počeo crtati velepjesan svoju, te i nju na stol položi, a olovku za uho zadjene.

Za tim za tri koraka natrag od stola odstupi i, jednom se nogom o pod uprvši, glavu u vis digne, kano da zaziva vile pjesmotvorke, i nakon pó četvrta sata ščepa stolac i podmakne ga te sjednuv pograbi olovku i napiše naslov. Iza toga još jedan put postane i onda, osmienuvši se na svoju posestrimu, koja mu se bješe kroz pjesničku maglu utvorila, rukom izmahne i napiše dva prvorodjenca toli mučnoga poroda:

Wir hören mündigst

Das Euer Excellenz gekommen ist gnädigst . . .

— Dobro je! — Hajde dalje!

„Gekommen! . . .“

— Odakle? . . *quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Hm! Hm! — —

„Von Wien österreichischen schönsten Stadt

Digitized by Google

„Stadt, Stadt, Stadt — — —

„Wo Seiner Majestät Residenz hat.“

— Veoma dobro! — Uh! baš sada mora da hrče. Takova što pjesnika, pa da je u trećem nebu, opet na zemlju obori.

Na to opet izkliešti oči, kao Pythia na svom tronožcu, i digne se na prstih u vis, da srkne malo zraka iz višjih sfera, te nastavi:

„Von, von . . .“

— Sada ide: Kamo?

„Nach Grafthums . . . . .

„Vor hundert Jahren genannt . . . .“

— Tako! Treba malo i povjesti; i ona imade svoju muzu.

Na to upre oči u jedan sobni kut, te stane bubnjati prsti po stolu. Za malo mu se opet stane glava lagano nadnositi nad artiju, pozorno, kao da se štogod iz nje neiztrese, i u jedan mah kao biesan:

— Evo je, evo je! Drž Pavle, nepuštaj! Sada ili nikada! — zavikne, tielom na stol padne, a nos s artijom sastavi te na nekoliko dušaka napiše čitavu pjesan.

— Gotovo je! — duboko uzdahne i znoj si s čela otare.

— Nu sada valja još jedanput pročitati, pa onda liepo za Nj. preuzvišenost prepisati.

Tud si zasieče pero i odmota tabak liepe artije, što je čivut Leport velikodušno darovao obćini, da se na njoj napiše čestitka Nj. preuzvišenosti. Na artiji je liep plavetan angjeo razširio krila s jednoga kraja na drugi te puše u dugačku trublju, navještujuć obćini veliko veselje sa sretna dolazka Nj. preuzvišenosti.

Pavao Čuturić dakle velikim oprezom artiju na stol položi, da joj se štogod nedogodi, i napisavši odozgor štamparskimi velikimi pismeni naslov, stade velikom mukom rišati početno slovo W., u koje malo po malo

Digitized by Google

dodje veći dio grba i cielo ime Nj. preuzvišenosti. Prepisavši za tim i ostalo, svuče se i legne.

Sutradan u svu zoru dolaziaše mu sá svih strana obećana podpuna odlična toileta: čižme od g. kapelana, hlače suknene od g. provizura, i visoki škrljak od šumara. Bio bi se našao i frak u selu; nu činjaše mu se, da će u svom modrom kaputu biti kud i kamo uglednji. Gospoja provizurica zamotala mu i dobar komad pomasti, da si njom namaže brke i glavu.

Odjenuvši se dakle od pete do glave, pristupi k nekakovu izpucanu ogledalu i tu se najprije uredi od vrh glave do izpod nosa, zatim od ustiu do bieloga rubca, što mu ga je gospodarica Bara kicoški oko vrata svezala. Napokon natjera na glavu malo otiesan škrljak, smota čestitku i turi ju u žep, pak, oprostivši se s Barom, ode pred krčmu.

Tu ga dočekaše ostali odbornici u svečanu odielu te ga posadiše s knezom i još dvojicom u kola i krenuše kao svatovi put stolnoga mjesta Nj. preuzvišenosti.

Tamo se opet pred krčmom ustave, zairu u sobu unesu te sjednu da se založe i za čestitku pripreme. Učitelj morade još jedanput, prije nego što će u dvor, da si prenačini brke i kose, jer mu se mast bješe putem odtopila na suncu. Kad se sasvim uredi, stane posried odbornika, te im obrednik poklona ovako protumači: „Vi ste ljudi prosti i nerazumijete, kako ide u velike gospode. Zato netreba da vam mnogo govorim, nego pazite na mene, i što vidite da ja činim, to činite i vi“.

Na to se krenu put dvora. Nu od treće kuće vrati se učitelj u krčmu i još jedanput iz čuture podobro povuče, osiećajuć da neima još dovoljno odvažnosti, koja je u takovih prigodah glavna stvar.

Obćine, koje bjehu prije njih došle, budu najprije pripuštene. Tamo sagleda Pavao i svoga takmaca, meštra Lovru; nu ovaj put ni rieči s njim. Kad na nje red

Digitized by Google

dodje, učitelj pred vrati šešir s glave skine i unj pjesan tako udesi, kako će si moći u nuždi pomoći.

Ušavši u dvoranu, pristupi krepkim, ponešto drvenim korakom k Nj. preuzvišenosti i duboko se nakloni. Zatim se natrag obazre, da vidi da li je sve u redu, i pročita drhćućim glasom najprije naslov pjesni, a onda se još jedanput okrene i odbornike izmjeri, nakašlje se i jasnim glasom počme:

„Wir hören etc.“

Nj. preuzvišenost bijaše čovjek malašan i dobro ugojen; i kao što sva velika gospoda imaju u svom držanju što to osobita, tako i u Njegove preuzvišenosti bijaše običaj, te bi ruke uviek na trbuhu držao, pa bi ili palcevi prebirao, ili, što je još neobičnije — po trbuhu bubnjao.

To učitelja malo zabuni i kod osmoga stiha zapne. Ponovivši još jedanput rieči *„etlichen Stund“*, prigne glavu, da u škrljak pogleda, a odbornici se svi duboko naklone; i tako još nekoliko puta, i to upravo na nesreću kod najneznatnijih miesta sve pjesni, kao što je *„Kräuter“*, *„Stimmen“* itd.

Njegova preuzvišenost već se je odavna nešto nadimala i krv joj bješe udarila u lice; a kod rieči „ihre Stimmen“ ote joj se smieh. Nu kao što jesu velika gospoda te umiju sve vješto sakriti, tako i Njegova preuzvišenost već imaše pripravan rubac i učini se, kao da joj se je kihnulo.

Učitelj i odbornici pokloniše se duboko i povikaše: na zdravlje!

To Nj. preuzvišenost još većma razigra te, mahnuv rukom, reče smijuć se:

— Dosta, dragi moj učitelju! Vi ste moj stari pjesnik; znam, da mi sve dobro želite. Hvala vam.

Pošto ih Nj. preuzvišenost bješe odpustila, vratiše se u krčmu, gdje odbornici učitelja liepo počastiše, kujuć

Digitized by Google

u zviezde njegovo hrabro i sigurno držanje, krepak glas, kojim je govorio itd.

A on sav zanešen povika:

„Eh! Što nebi tamo moga protivnika, inače prijatelja Lovre, da vidi kako se čestita i s velikom gospodom govori. To je najljepši dan moga života i nebih ga dao za mnogo, što ljudi inače slavom nazivlju".

Kažu, da je ta slavodobit tako djelovala na duh njegov, da upravo toj dobi imamo zahvaliti nekoliko velikih pjesni, od kojih danas imamo samo još neznatne ulomke i za naše oko hieroglifične nacrte.

Široko i daleko govorilo se ob ovom pjesmotvoru njegovu i prepisi zaredjivali su od ruke do ruke, i mi sačuvasmo jedan za vječitu uspomenu na meštra svih meštrova, Pavla Čuturića. *)

---

*) Ta pjesan nije izmišljena, nego je upravo uz onakovu jednu prigodu, kano što je opisano ovdje, sastavljena, i ja imam autograf samoga pjesnika, kojega sam u glavu poznavao.

Glasi pako podpunim tekstom ovako:

„Wir hören mündigst
Das Euer Excellenz gekommen ist gnädigst
Von Wien, oesterreichischen schönsten Stadt,
Wo Seiner Majestät Residenz hat,
Nach Grafthums . . . . .
Vor hundert Jahren genannt . . . . .
Wir freuen und schreien mit Mund
Bald täglich etlichen Stund.
O Gott wir loben dich grundhercig
Dass du gegen uns bist barmhercig
Und lasset kommen nach . . . .
Vor zehn und neunzig Jahren genannt . . . .
Das heist unsern liebsten Vater
Zu . . . . . Proprietär und Grundherr

Digitized by Google

IV.

„Dakle iza nedjelje ima se Nj. preuzvišenost ovu da provesti, da u našem kraju lovi. Nebi li to bila liepa sgoda svečanim načinom pričekati ga i, da se manem repa te da se držim same glave, predložiti mu, pače ga na oči uvjeriti o hrdjavu stanju škole, opisati mu biedu učiteljskoga života i moliti ga za polašticu, koju nemogoh dosada izmoliti od njegovih činovnika?“

Tako govoraše sam sobom poslje jela učitelj Pavao Čuturić.

„Ovuda mora naići; tuda mi nemože izmaći. Da ga dakle ovdje pred kućom pričekam i zamolim, da se dostoji na časak samo uvratiti se u ovo smjerno prebivalište pučkih Muza i viditi, što se od njih radi. Kuća je sva prokapljiva, i kao što božje sunce po liepu vremenu svietli onamo, gdje mu mjesta nije: u stan učiteljev i školu seosku, tako i kiše i vjetrovi gospodare po njih kako ih je volja. Čemu mi drva, kad jedan živalj nije sklonjen pred drugim? Čemu mi krov, kad pod kišobranom toliko puta i jedem i spavam? Čemu mi

---

Mit Namen . . . . . .
Dazu gebend Seiner Excellenz.
Vohin reiset unser liebster Vatter
Soll überall wachsen Kräuter
Und verschiedene Gattungen Blümen
Sollen lassen ihre Stimmen.
Darum fallen wir auf unsere Knien
Und machen wir unsere Mühen.
Segen sollte alles Euer Excellenz, was der Gott
Himmlischer Vater und Sabaoth
Geben werde mit der Zeit
Sehen werden alle Leut:
Das heisst Glückseligkeit.

Digitized by Google

ova četiri izpucana i poduprta zida, kad mi se nije sigurno noću u postelji pružiti, da me tko s ulice za nogu nepotegne? A kako je u školi? Polovica djece sjedi skvrčena na zemlji; a i oni, što su u klupah, nisu nijedan čas sigurni za svoj život. Sve je naopako. Tabla mjesto da je crna, izlizala se i pobielila, te što drugi kredom pišu, to bi meni valjalo ugljenom. Abecedarka otrcana i oglodana: jednomu pismenu fali trbuh, drugomu glava, a trećemu noge; pa kako da u dječjih glavah nebude sve bez glave i repa? Nu i što bi mi to sve? Ljeti škole neima, a zimi kako će da bude? Tako ljudi, videć da neima škole, drže da neima ni učitelja; bira nedaju, već što koj dade od smilenja i dobre volje. Gdje i posljednji seljak ima svoj ručak i večeru, valja učitelju više puta, kad zazvoni podne, sa ženom i četvero djece prst u zube. I da još neima duševne naslade i hrane, po tjelesnoj bi učitelj već odavna ležao pod crnom zemljicom, strven potrebom i nuždom, kakove netrpe ni ovce ni konji, ali ju trpe božji ljudi, i to ljudi po zvanju prvi, a po uživanju posljednji. Mi smo medjer oni volovi, za koje se veli u svetom pismu, da jim pri vršitbi nevalja zavezati ustiu, nego jim dati što ih ide; a nam se evo zavezuju, nam se nedaje. Mi smo oni magarci, koji ne samo subotom nego i nedjeljom u jamu padamo, pače iz te jame nikada neizilazimo, pa neima nikoga, da nas iz nje izvuče. Nu možda će i nam doći dan izbavljenja. Baš mi je drago, da mi se je evo ovako duh razmahao; eto mi gotovih dokaza, koje ću sve sastaviti u jedan memorandum te ga predati Njegovoj preuzvišenosti. Vidio sam, da do mene nešto drži; sada ću vidjeti, koliko mu je stalo do njegova staroga pjesnika! Ta netreba mi drugo, nego da potražim onu molbenicu, što ju je prije četiri godine podnio učiteljski sbor okružnomu nadzorničtvu, a ja — da ja ju sastavljao. Ono su argumenta perpetua, i što je onda valjalo, valja i danas od rieči do rieči.“

Digitized by Google

Na to otvori stolnu ladicu i izvadi svežanj pisama te, našavši spomenutu molbenicu, sjedne odmah da ju prepisuje.

„A sada valja da se dogovorim s Barom, kako ćemo urediti svečanost. Župniku neću da govorim o tom, jer on je, budi medju nami rečeno, čovjek dobar, ali čovjek, koji se slabo razumije u takove poslove“.

V.

Od to doba vidimo nekoliko dana izasobce učitelja Pavla Čuturića opet nakon toliko vremena kod svoga kista, s kojega bi danas sutra bio takodjer slovio slavom umjetničkom, da ga nije udes bacio na stazu znanstvenu, na kojoj se medjutim takodjer beru lovorike, pa treba i drugim štogod ostaviti. Nu ono malo, što je on razumio slikarije, sada mu je upravo dobro došlo. Vrata je zabravio, da mu nitko neulazi u sobu i da stvar ostane tajna. Na stolu je razastro tri velika tabaka modre, debele artije, koja na selu morade da valja mjesto risaće. On, kao što je u svem bio čovjek vješt i ništa mu se otelo nije, tako je i ovdje pogodio, kako treba. Znadijaše, da Nj. preuzvišenost uživa u svom grbu obiteljskom. Izumi dakle, kako bi iz sastavinâ grba složio više samostalnih slika. Sjećaše se, da u grbu stajahu s jedne strane ribe, a s druge jelen. Sjećaše se i krune nad grbom. Razgodi dakle tu heraldičku kombinaciu na tri posebna diela.

Najprije uze risati jelena. Nu što će sa samim jelenom? Odluči dakle okružiti ga primjernom stafažom. A što jelenu dolikuje ljepše, nego li lovac? S jednoga dakle kraja načini strmu pećinu i za njom lovca, koj se samo od pasa vidjaše, kako se je iza pećine nadkučio te na jelena pušku opaljuje. Jelena je načinio u onom tragičnom trenutku, kako se je upravo pogodjen zrnom iz puške prekobacio, zableknuo i noge u zrak dignuo. Oko

Digitized by Google

njega načinio travu i, jer upravo bijaše još toliko mjesta prazna — do njega pružio lovačkoga psa.

Po tom uzme drugi list. Ribe su mala stvar, a artija je velika. Ribe žive u vodi. Načini dakle vodu i tim si prištedi mučno risanje cielih riba. Učini dakle, da sve tri ribe u jednom redu proviruju glavom iz vode, kao iz koša guske, kada ih nose na pazar. Nu što je to sve? — Kao što je na prvom listu, tako i ovdje nariše lovca s udicom; ali da ga neslika svega, zakloni ga panjem, iza koga da na ribu vreba. Lovački prizori stajahu u savezu sa samom prigodom svečanosti; jer kako rekosmo, Nj. preuzvišenost imaše upravo taj dan loviti u hataru obćine R.

A sada dodje kruna. Nju je osobitom pomnjom snimao s naslovnoga lista jedne školske knjige, gdje pod njom stojaše: „s dozvolom poglavarstva". Kod krune mu se učini najpriličnije naslikati pod nju glavu same Njeg. preuzvišenosti. Tim mišljaše da će visokomu gostu osobito ugoditi. Nu bijaše još s obie strane mnogo prazna mjesta. To izpuni sa dva lonca cvieća, koja postavi uz okrunjenu glavu Nj. preuzvišenosti.

Nećemo se ovdje upuštati u razsudjivanje njegove umjetnosti. Nu za jedno ga moramo izpričati, što su mu mnogi prigovarali, da naime boje nisu svagdje dolikovale predmetu. Nu tuj si on nemogaše inače pomoći, već gdje mu oskudievaše prave boje, tamo uze onu, koja je najbližja. Tako je n. p. Nj. preuzvišenost izgledala u licu, kao da je taj dan cigle vozila; jer nebijaše boje, koja ide za meso.

U tom dodje i ponedjeljak. Vrieme je bilo liepo, i tako su djaci sve prošle nedjelje provodili idilički život na polju i u planini za ovcami, kozami, konji itd. A sada mu ih trebovaše nekoliko za grbonoše, cvjetonoše, pjevače, — isto tako i nekoliko djevojaka. Valjade mu dakle u oči dana, kad je sve kod kuće, zaići po selu i zamo-

Digitized by Google

liti ljude, da mu nešto djece pošalje u školu. Bara je vas taj dan plela vience i uredjivala školu. Zidovi bjehu zastrti velikimi rubci svakojake boje i po njih izprikopčani vienci raznovrstna cvieća. Nad stolicom učiteljevom bijaše golem vienac od samih gjorgjina i u njem cviećem upisan pozdrav „vivat“.

Ponedjeljak je dakle osvanuo. Čuturić se digne u svu zoru i pregleda sve u školi. Po tom razveže svežanj pisama i položi s jedne strane povelju, kojom je imenovan za učitelja, a s druge spomenuti memorandum. Zatim ode još jedanput u vrt i ondje načupa trave, te njom pospe pomost školski, da Nj. preuzvišenosti bude mehko hoditi.

U tom prispiju djaci i djevojke te budu najprije nakićeni: djevojčice po gjorgjinom za svako uho, po tom jednom za njedra, jednom za pas, a poslje imadoše uzeti još u svaku ruku po jednu. Momci jednom za šešir, jednom za prsluk, a poslje dobiše još po jednu u svaku ruku. Zatim pokušaše izpjevati kratku pjesmicu: „Sinu sunce na zapadu“ — jer Nj. preuzvišenost dolaziaše sa zapada — što no ju bijaše učitelj upravo za tu prigodu sastavio te se pjevaše kao božićna pjesma: „Čestit svietu danak svemu“.

Kad to sve obavi, odabere od ostale djece tri grbonoše i njima dade svakomu po jedan dio grba u ruke te ih postavi u red tako, da kruna s likom Nj. preuzvišenosti dodje u sredinu, i, zapovjedivši im da budu u miru, ode i preodjene se sasvim onako, kao što je prije osam dana Njeg. preuzvišenosti čestitao; i budući već sedam ura odbilo, izide pred kuću i stane za dud, da čeka visokoga gosta, opetujuć sve jednako njemački govor, kojim imadiaše pozdraviti Nj. preuzvišenost.

Poslje četvrta na osam usta zvrka kočije iz daleka; a on u živi čas kapu s glave skine, brkove i opravu po-

Digitized by Google

namjesti te izidje malo na polje iza duda, odakle je Nj. preuzvišenosti na pogledu.

Kad se kočija približi, on mahne kočijašu rukom da stane, i ovaj stane. Učitelj pristupi k vratcam od kočije i poklonivši se tri puta, počme: „*Euer Excellenz* —“

Kočijaš kad to vidi, izdere se nanj:

— Sam vas vr.. nosi; zar nevidite da Nj. milost spava?

U to se Nj. preuzvišenost iza sna prene i, videć da kola stoje, prepadne se te htjede da skoči upravo na onu stranu, gdje učitelj stajaše kod vrataca. Spazivši njega, trgne se natrag i dosjeti se odmah jadu.

Učitelj, prepadnuvši se od mrka pogleda Njeg. preuzvišenosti, neznade što da počme. Amo mu šešir iz ruke na zemlju pao, a onamo mu se kosa od straha naježila i brci mu se počeli odvijati, kao što se odmata trava satovka, kad se djeca njom igraju. Usta kao da su mu dretvom sašivena, — ni mrtve riečice da proslovi. Ruke mu visiahu po običaju svaka na svoju stranu niz noge, i uzalud mu bijaše micati s oba palca — kao da vesla, nebi li mu se pokrenuo brod govorničtva — nemogaše da progovori.

Njegova preuzvišenost, kako bijaše čovjek inače dobar, videć, gdje se učitelj kao pile u kučine zapleo, zapita ga ljubkim glasom:

— Što je, moj učitelju?

Usta mu se nerazdriešiše, ali ruke mu se razdrveniše, i sve što mogaše bje te rukom pokaza na školu.

Njegova preuzvišenost, da izpuni volju ubogu čovjeku, sidje s kola i podje u školu. Kad dodjoše pred vrata, požuri se učitelj, da mu ih otvori i unidje za njim; nu u toj velikoj revnosti noga mu se po mastnoj travi omakne i on, padajuć nauznačice, sruši pred sobom dva grbonoše tako, da više nemogahu rabiti, a za sobom

Digitized by Google

tablu. Nj. preuzvišenost prihvati ga rukom pa ga tjesijaše radi nesreće; a on mu neprestance odvraćaše:

— Oprostite Vaša preuzvišenosti; nije bilo hotimice.

Djeca, čineć svoju dužnost, zapjevaše dok još učitelj padaše: „Sinu sunce na zapadu“; ali im on mahnu rukom da šute, i tek kad se bješe opet osovio i Nj. preuzvišenosti izpričao, zapovjedi da se s nova pjeva, a on sam odmjerivaše takt.

Nj. preuzv. odmah kod prvih rieči stane izjavljivati svoje zadovoljstvo neprestanim „vrlo dobro“ i „dosta je“, tako, da učitelj, napokon upućen o povoljnu uspjehu pjesme, presječe pjevanje, kojega se jeka odbijaše od zidina školskih u šarom raznoglasju, tako, da Nj. preuzvišenost bi prisiljena malo si pročistiti uši.

Po tom se imadijaše držati govor, u kom se učitelj izpričavaše, što se evo usudjuje Nj. preuzv. na pol puta ustavljati itd.; nu i tud se Nj. preuzv. nekako spasi, popleskavši učitelja po ramenu.

Tada uze izpitivati djecu, od koje nekoja moljahu, druga čitahu, a treća kazivahu: po čem se pozna kad će kiša; da li guske i ostala životinja ima svoj jezik; zašto se čovjek strese, kada ga smrt preskoči? itd.

Napokon zapita učitelj jednu djevojčicu: gdje se je rodio spasitelj svieta i kakov se odatle izvodi praktični nauk za nas? A djevojka mu odgovori: da kad je njemu bila dobra štalica, mi da netražimo bielih dvorova; kad je on mogao spavati na slamici, mi da netražimo mehkih dušeka; kad je on mogao s volom i magarcem pod jednim krovom stajati, zašto da i mi — Tud joj učitelj presieče rieč:

— Dosta je, diete moje, — jer valjade sve što djeca govorahu protumačiti Nj. preuzv. na njemački.

Nj. preuzvišenost, koja već svega bijaše sita, pohvali u kratko sve, primi memorandum, koj mu učitelj

Digitized by Google

uz duboki poklon predade, i, izilazeć na dvorištna vrata, reče mu:

— Za nedjelju dana dodjite momu nadstojniku po odgovor, a držite se pomalo i občine.

Kukavni učitelj znadiaše dobro, što će to reći: „nadstojniku po odgovor“ i „občina“, pak misleć uza to na nesreću, koja mu se je malo prije dogodila te glavni dio svečanosti uništila, zatim na kobni odgovor o jaslicah gospodnjih, uzdahnu duboko i reče:

„Da, da, gospode! Tvojih osam blaženstva jedina su naša blaženstva“.

Za osam dana nalazimo učitelja skupa s ostalom svjetinom u letvami pretinjenom tobožnjem predsobju Njegove uglednosti g. nadstojnika. Pandur vlasteoski proziva redom ljude, kako mu ih kazuje g. nadstojnik. Na jedanput zavikne:

— Učitelj Pavao Čuturić!

— Hier! odjavi se on.

— Evo vam Vaše molbenice s riešenjem, reče nadstojnik i pruži mu onaj poznati memorandum preko ramena, kako mu stojaše za stolcem, i nepogledavši ga u lice.

Učitelj, koj bješe odlučio, da danas neće šteditи rieči, kud puklo da puklo, nehtjede da se odmah ukloni, nego stade za stolcem Njeg. uglednosti i čitaše riešenje: „*Ob instantes hoc anno penes ovile, stabula, caeteraque aedificia oeconomica multiplices reparationes, petito deferri non posse*“. Kad to pročita, kako bijaše čovjek čedan, nehtjede da čini prostačina, nego, kako će fino prevući izpod nosa nadstojniku tu nepravdu, reče mu, smiešeć se — kako mišljaše — ironično:

— Hvala vam, gospodine nadstojniče.

Ovaj pako uze to pod istinu i odgovori naklonivši se:

Digitized by Google

— Na malu, učitelju.

Na malu da, mišljaše u sebi učitelj i tek na stubah dvorskih šaku stisne te, obazrievši se nekoliko puta tamo i amo, rekne oštro i glasno nadstojniku u drugom spratu: Na malu! Što na malu? Na ničem! i tako si izkalivši srdce na nadstojniku, ode seoskomu knezu.

— Dobar dan, kneže!

— Bog daj, učitelju!

— Brate kneže. Sad neima više šale, već gledaj s obćinom da mi opravite kuću. Ne samo da je sramota za obćinu, nego ja mogu svaki dan u njoj skupa sa ženom i djecom izgubiti glavu. Pa da bar tom prigodom uzbude i vaše djece nekoliko, te bi u napredak bili valjada malo pametniji.

— Učitelju moj, odgovori mu knez, sve je to liepo i toliko puta se je već mislilo na tvoju kuću. Nu ove godine valja pokriti obćinsku krčmu, valja stražu, valja nam, kako smo se zavjetovali, sagraditi pred selom kapelicu svetomu Antunu.

— E, tako li je to? razžesti se učitelj. Onamo su preče ovce i koze, konji i volovi, nego li učitelj i obitelj njegova; a ovamo se gradi krčma i straža, a učiteljevu stanu što Bog dade! Sebi pravite zaštitnike, da vam brane marhu i polja. Ja netrebam ni jednoga od njih. Tko će dakle zaštitavati mene i moju dječicu? Sveti Antun, nije li kneže?

— Tko mu drago; ele ti si zabilježen poslednji.

— Znam, znam, reče učitelj odilazeć. Bog će mene ćuvati, braniti i hraniti, kao i do sada. Gradite si ovčare i štale, da vam nepokisnu ovce i da vam nezebu konji i volovi, a ja ću u svojoj kobači živiti sa svoje četvero pilića, dok bude božja volja. Vas neka štiti sveti Antun; a ja se izručujem mudrici sv. Kati i učitelju svih učitelja, Spasu našemu Krstu. Hranite se vi bielim

Digitized by Google

hljebom i mesom, a ja ću projom i kiselicom, kao i do sada. Nu i ti kneže, i ti nadstojniče, nedaj meni Bože, kao što se tvrdo nadam, sjesti na onom drugom svietu uz prestolje božje, pa da vas dvojicu, a i Nj. preuzvišenost — budi medju nami rečeno — smotrim, kao onaj Lazar evangjeoski, na dnu pakla, gdje jedan drva tovari, drugi vozi, a treći vatru loži; pa da onda vi, smotrivši mene, stanete zalamati rukama i vikati što vas grlo nosi: „Sladki, ljubezni meštre Pavle! Daj nam dobaci štogodj, da se uzpnemo k tebi"; a ja bih onda uzeo kakovu podugačku gužvu, pa bih vam ju dodao; a kad bi bili jedno dva tri hvata od zemlje, onda bih vas na jedanput — zvec! o zemlju. — I tako, kao što iz svega vidim, učitelj je zbilja samo prognanik na ovom svietu, a prava njegova domovina tamo je gori.

VI.

Kako se doznaje iz književne ostavine učitelja P. Čuturića, imenito iz njegova dnevnika, koga ulomci evo pred nami leže, morao je on dvie tri godine poslje ovih dogodjaja umrieti; jer, opisavši još jednu učiteljsku skupštinu, u kojoj je on opet pero vodio, i upisavši govore, koje je tom prigodom držao, zaključuje svoj dnevnik ovimi riečmi: „Buduć pako da osjećam, da mi doskora valja umrieti, s toga se ovim — *salvo de reliquo creatoris' in creaturam dominio* — odričem već unapried svieta, i što mi još preostaje vremena, to ću da se za smrt pripravljam. Ako se medjutim ipak sluči štogod znamenita, što bi za moj život bilo od kakove važnosti, to će se naći na koricah moga molitvenika". U ostalom, na tom molitveniku ništa se drugo nenalazi zabilježeno, do nekoliko oka veresije u krčmara Leporta i da se je 14. travnja otelila krava zekulja, a 29. da je tele mesaru prodano skupa sa kravom.

Digitized by Google

U seoskom zapisniku stoji, da je — kao mnogi drugi veliki muževi staroga i novoga svieta — sahranjen na obćinske troškove; što se takodjer za dopunjenje životopisa napomenuti mora.

Njegovi rukopisi nalaze se u dječjega skrbnika, koj ih čuva kao znamenitost neku i još nije pravo odlučio, kojemu zavodu da ih pokloni. Nam ih je ustupio samo za porabu, te iskreno izpoviedamo, da nam je žao, što ništa nije podpuno, već moradosmo pobirati po ulomcih, gdje šta znamenitijega mogosmo naći. Ima i boljih proizvoda pera njegova, nego što je dnevnik, koj medju rukopisi dolazi pod latinskim naslovom: „*Commentarii Pauli Csuturics ludimagistri R . . . . sis*," — ali tim bi trebao velik komentar, koj posao mi ostavljamo drugim.

Pavao Čuturić bio je jedan od onih ljudi, koji su i umrli, a nikada pravo neznali, zašto su se upravo rodili. Laćali se ovoga i onoga, samo jednoga ne — zašto su možda upravo bili. Čovjek inače dobra srdca, koj se je mogao nad svačim razplakati, nad zaklanim piletom, a kamo li ne nad nesretnim čovjekom. A sam bijaše nesretnik i mučenik ovoga svieta sried umišljene svoje sreće. On si je sam vračao od zla dobro, od siromaštva bogatstvo, od nužde kriepost, od neukosti znanje, i to bez ikakve čarolije: čaša vinca, jedan dan dobar medju deset hrdjavih pretvaraše mu pakao u raj. Ako ga gdje uzpitaju, kako je živio, a on će reći: onako kako sam znao i mogao. Bio je u ostalom nizka, malo nerazmjerna stasa, kratkih nogu i dugačka tiela; jake kose, koju je uviek na oči natjerivao; dugih ruku, koje je samo u osobitih prigodah dizao, inače su mu uviek visile, i u govoru je obično samo palcevi kretao i prebirao. Imao je mnoge pogreške i običaje velikih inače ljudi: mucao, kao i najveći govornik stare Grčke; uviek se jednako odievao, kao Napoleon veliki; ljubio čašu vinca, kao Lesandro; bio u nuždi s malim zadovoljan, a u svih

Digitized by Google

nesgodah života ravnodušan kao Sokrate i Diogene. Inače je malo govorio, a mnogo mislio. U običnom govoru imao je tri poslovice, kojimi je govor izmjence preplitao: „Kako da kažem“ „Što ti ja znadem“ „I tako dalje“; a svečana mu je poslovica bila: „*Sic itur ad astra!*“

Digitized by Google

PETAKINJA VINA.

I.

Bilo je početkom ovoga našega čudnovatoga stoljeća. — prije kakovih šestdeset godina. Fraza je svakdanja: da se godine u životu naroda broje kao časovi u životu pojedinaca. Nu to se od naših vremena reći nemože. Jer kao što u životu ljudi pojedinih, tako i u životu čitavih naroda ima godina toli dogodjajnih, da mogu brojiti jedna za deset i stotinu drugih praznih i jalovih. A takove su ove naše godine, u kojih zelena još mladost svakojakim izkustvom nadkriljuje siedu starost prošlih vjekova.

Šestdeset godina!

Koja je razlika izmedju danas i onda!

Otci naši nalažahu se baš na izmaku stare dobe i legoše u grobove, ostavivši nam, djeci svojoj, svu baštinu svoga vremena, misleći da ćemo je se za uviek uživati, a i neslutući, da ćemo za šestdeset godina mi po uspomenah svojih biti od njih razstavljeni granicami, koje diele dva svieta jedan od drugoga.

Zato, tko mladjemu naraštaju hoće da pripovieda što je pred šestdeset godina bilo, tomu valja, ako će da ga razumije, karakterisati najprije vrieme i ljude. A što prije svega znati valja, to je: da je kolievka ovoj pripoviedci Slavonija.

Vrieme ono najprikladnije bi se za tu zemlju moglo nazvati dobom Saturnovom, a zemlja sama Arkadijom.

Digitized by Google

Neću da ga nazivam dobom zlatnom, jer bijaše puno i gnjile i olova i željeza u njem. Zemlja rodijaše gotovo sama od sebe; pa opet bijaše svega izobila; glad bijaše samo u litanijah, a nemorijaše nikoga; niti se znadijaše što je umjetna potreba; a što narav zahtieva, to davaše blaga mati zemlja svakomu. Novca, koj je stajao uviek u razmjeru s potrebočami ljudskimi, bijaše veoma malo, i u tom nam, kao i Tacitovim starim Germanom, bijahu bogovi više propitii — milostivi — nego li irati — zlohotni. Izvukav se po svoj prilici davno već iz koža zverinjih, nedotjerasmo ipak pozajmljenom tudjom obrtnošću dalje od onih dogmatičkih modrih haljina kod odličnijega, a svojom od domaćega platna i sukna kod prostoga ljudstva.

Prema tomu bijahu i ljudi: prosti ali i prostodušni; slabo naučni, ali i manje izopačeni; uz veću jednakost bijaše i više sloge i ljubavi; bez tudjih moda, bez tudjih mana; bez stranih jezika, bez domaćega odmetničtva; jednom riečju, bez tudjega upliva više prianjajući uz svoje.

Rieč je: težko zemlji kuda vojska prodje. I jedanput je dosta, a nekmoli kuda je prolazila stotine godina. Ta da je raj zemaljski bila, morala bi nastati pustoš i divljač, kud su biesni Turci konje igrali i silne vojske sve pod noge okretale. Gdje je negda polje žitom rodilo, a gore rujnim vinom; gdje su negda stajali kićeni vrtovi, tud poniče korov i šikarje, sela vatrom izgorješe, ljudi što izginuše što se razbjegoše, a mjesto njih napučiše zemlju šumske zvieri, zanajviše vuci grabežljivci.

Turci odoše, ostaviv nam za baštinu divljač i pustinju. Malo po malo počeše se razplašeni stanovnici vraćati i novi naseljenici dolaziti te sela opet zamitati; al gdje hotijaše čovjek da sjedne, trebaše mu najprije vuka sa ležaja dignuti ili lisicu iz jazbine iztjerati i tako se sa zvjerinjem otimati za nov zavičaj. Sve što leži medju

Digitized by Google

Savom i Dravom: i planine i ravni — sve to bijaše jedna gusta šuma. U to doba bijaše zemlja nalik čovjeku, sinu prirode, kako ga je u najvećem naponu i jedrini po svem tielu dlaka i kudra spopala, i brada mu jošte neokušala britve, a kosa na glavi oštrih nožica. Dakako da su se od to doba našli majstori i zvani i nezvani, te su divljaka liepo obrijali i ošišali, ostavivši mu samo male zalizke oko ušiju, a kosu mu podrezavši na englezku.

U tom prastanju i iznovičnom zametu bijaše dakako narav neograničena vladalica u svem. Što je ona razstavila, to mogaše samo Bog opet sastaviti. I danas je on jedini cestar u nekojih zemljah. Kada on osuši, tada se putuje. No onda bijaše još gorje i žalostnije, nego li danas. Gdje su se dvie kose ukrstile: eto ti četiri zemlje! Da nije gore: mogli bi se dovikati; ali sastati gdjekad za ništa na svietu.

No da mi neodvikne tkogod onu Diogenovu: *claude portam, ne urbs exeat* (zatvori vrata, da ti grad neuteče), prekidam ovaj uvod, te prelazim na samu stvar.

U jednom od onih divljih prediela leži i danas malo seoce pod planinom; a u tom seocu življaše pred šestdeset godina čovjek veoma pitom, starac župnik seoski, sam kao pustinjak, a neimajuć ni blizu nikoga sebi ravna. Što su danas cieli kotari crkveni, to onda bijahu župe. I za nje se nemogaše smoći svećenika pa bilo i samih jezgraša*); a ni činovnika nebijaše i po selih, koliko danas. Starac dakle bijaše sam sebi razgovor. Niemih prijatelja imadjaše nekoliko knjižica na polici; živi bijahu u ono doba riedki.

Ali upravo što riedki, bijahu i više cienjeni. Prijateljstvo izgubilo je puno od intenzivne snage svoga pri-

*) Jezgraši se zvahu svećenici, koji su na brzu ruku svršili bogoslovne nauke, izučivši Pavićevu „Jezgru sv. pisma“, koja se je onda za nevolju smatrala kao neka encyklopaedija svega bogoslovnoga znanja.

Digitized by Google

jašnjega znamenovanja, odkada svatko hoće da bude prijatelj svakomu. Onda se prijatelji redje vidjahu i sastajahu, i zato bijaše u tom svetom odnošaju srodnih duša više srdačnosti nego li danas. Što su danas prijateljski sastanci naprama onim starih vremena? Onda svaka gostba bijaše mali epos, vriedan Odyssee Homerove. Srdačnost je rodjena sestra bezazlene šale; i veseli sastanci onih vremena bijahu upravo prigode, u kojih se razviše oni više puta smiešni, ali plemeniti značaji, što no, prosti od stoičke naduhtosti, smatrahu ovaj sviet po načelih neke praktične filozofije, koja neklanjajuć se u svem nauku Epikurovu, izražavaše u životu ono, što nas tako ugodno dira kod nekojih starih praktičnih veleuma, i sastoji, rekli bismo, u nekoj smjelosti života. — Odatle naši Zvekani i Zvekanijade; odatle klasično doba našega gostoljubja; odatle Oresti i Piladi, koji nemogahu jedan bez drugoga živjeti, niti se za dugo preživjeti.

No kud ja opet zadjoh? Zar je to pripoviedka o petakinji vina?

II.

Naš starac župnik sjedi u svojoj sobici. Na stolu mu molitvenik, a do njega Kućnik i Satir Relkovićev. Doba je zimno, a danu pod večer. Stare noge već su taj dan puno prevalile, obišav nekoliko bolestnika sa nebeskom poputbinom. Starac je sumoran i dremovan te, malo u knjigu zagledav, vadi burmuticu i nos si podprašuje i duh budi. Da ga je tko u taj par motrio, vidio bi, da je starac nešto raztrešen i da nikako nemože pokupiti misli na knjizi. Zato napokon ustane i, prošetav se dva tri puta po sobi, nasloni se na prozor, ne da gleda, jer kroz večernju pomrčinu nevidjaše se već ništa do criepom ili lojanicom razsvietljenih prozora u selu, nego da mirnije misli. U sobi i na polju vladaše mrtva tišina i samo se čujaše neprestani klopot velike

Digitized by Google

rožne burmutice starčeve. Mnoge velike misli i najsmjelije odluke porodile su se već iz jedne lule duhana, šaljice crne kave ili čaja; a i burmut nije poslednje duhu budilo. To će mi posvjedočiti mnogi spisatelj i umjetnik; a da nam je zapitati i one genije, što no su obreli najveća čudesa našega vieka: parne strojeve, brzojav itd. tko zna, nebi li nam i oni kazivali, koliko su, snujuć svoje velike osnove, kave i burmuta popili, ili duhana popušili. Kada misao zapne: to su često lokomotivi, koji ju dalje tjeraju. Tko dakle čim, a starac burmutom. I da nebijaše njega, tko zna, bi li tako brzo stigao na postaju stanovite odluke.

„Zašto da neidem?“ govoraše sam sobom. „Do godine! tko zna? — živ ili mrtav. A put je dobar, saonik prekrasan“.

A sada valja kazati, o čem se radi.

Svietlo je Marinje rodjen dan starčev, a k tomu crkveni god u selu. Na taj dan običavahu dolaziti k njemu stari prijatelji iz bliza i daleka. To bijaše za njega najveći dan u godini.

Svega dosta, ali vina neima. Godina njim omahnula, a staro se popilo. Ima doduše još izobila garova Klikuna; ali je Klikun piće ubojito; duh pritište, mjesto da ga uzdiže; krv sguštava, mjesto da ju tanji; kada ga se napiješ, kao da ti je tko privezao po težki kamen za svaku nogu. Da je kakova pusta lagana magjarca, od koga čovjeku krila porastu.

A o tom se upravo radi. Starac je njega i dosada, kada je trebalo, preko planine dobavljao, pa je i sada rad. K tomu ima staroga prijatelja od djačkih vremena, kada je učio škole u Magjarskoj, pa bi uzput mogao i njega obići.

Zato „Idem“ veli „pa bilo kako mu drago. On starac, ja starac; pa da se barem vidimo još jedanput ovoga svieta.“

Digitized by Google

To rekav u sebi, zovne glasno: „Gjuro!“

Nitko ništa.

Vikne još glasnije: „Gjuro!“

A Gjure ni od korova.

Kad i treći put „Gjuro! — Bog s vami; zar ste svi pomrli!“ malo čas — unidje u sobu seljak sav biel od sniega te će:

— Zapoviedajte, gospodine.

Starac se osvrne:

— Što je dobra?

— Vi me zovnuste, gospodine! Što zapoviedate, odgovori, našav se u čudu seljak.

— A! ti si Gjuro! Nisam tebe zvao, nego svoga kočijaša. — O Bože! sve selo čuje, a oni kao da su svi gluhi. Kada si već tu, brate Gjuro, potrudi se dolje i pošalji mi kočijaša amo.

Kado za malo, eto ti seljaka na prstih:

— Oni već spavaju, gospodine!

— Tko oni?

— Kočijaš, gospodine.

— Nije već, nego reci još. Ta to je dembel, kakova nehrani ni padišah u Carigradu. Pa što ga nisi probudio?

— Spava gospodine! odgovori seljak tiho.

— Pa neka spava, razpali se starac; ako je moj kočijaš, nije vladika, da se nesmije buditi. Idi dolje, pa ga sdrmaj za nos; a ako ustati nehtjedne, polij ga mrzlom vodom, da mu se speru jedanput krmelji s očiu. Idi, i da nisi učinio drugčije.

Čas, dva, eto ti Gjure s bukom i vikom velikom: „Čekaj hrdjo paorska; naučiti ću ja tebe što je parokov kočijaš!“ i uljegne u sobu sav mokar i još bunovan —

— Što zapoviedate, gospodine?

— Što zapoviedam? Ti još, čini mi se, spavaš. Na, evo ti prstovet bnrmuta, da ti se malo izbistri u toj

Digitized by Google

tikvanji, — i pruži mu burmuticu. — Da sbilja, gospodaru; ti mene već četvrti dan služiš, a ja još neznam, s kim imam sreću. Imaš li kakova pisma?

— Neimam, odgovori kočijaš; ja sam si glavom najbolje pismo.

— Liepo! Gjuro znam da se zoveš; a sada mi kaži na rieč, tko si i odkle si?

— Moj je život čudnovat, poče kočijaš.

— Stani, stani! Samo mi kaži, gdje si sve služio?

— Najprije u komedijaša.

— Što? — pa koju si nesreću vodao?

— Vodio nisam ništa. Vi mislite medjede ili majmune. To ne; već sám išao neko vrieme po svietu od sela do sela s komedijom. Bilo nas nešto ljudi, a nešto drvenih lutaka.

— Tako. A tko ti je bio otac?

— Neznam.

— Odakle si?

— Neznam.

— Kako si star?

— Ni to neznam.

— Liepo! — Pa što si bio onda?

— Bio sam konobarom; a poslje toga manastirskim slugom.

— Hm! hm — to dolazi sve gorje. A zatim?

— Došao sam k Vam.

— Hvala Bogu! Gjuro! Sutra ćemo na put!

— Nemože se, gospodine.

— Zašto?

— Jugovina je.

— Kakova jugovina, Bog s tobom, gdje od zime drvlje puca? Nemoj ti šeprtljiti; već još večeras sve priredi, da se zorom možemo krenuti od kuće. Jedno nemoj zaboraviti: sada odmah izpuri onu praznu petorku u podrumu i natovari na kola u zakošak.

Digitized by Google

— Hoću gospodine. Lahku noć!

— Bog ti dao lahku noć. — Pouzdano čeljade! Što već izbacuje zemlja i more, to mora k meni doći. Ali evo ga čini mi se natrag.

— Što je?

— Vratio sam se, da vam još dvoje kažem.

— Što je prvo?

— Prvo je to, da osim svega onoga, što sam rekao, umijem i kuhati malo.

— Što će mi tvoje kuhanje? Tvoje je konje timariti i pošteno tjerati. Jesi li razumio? A što je drugo?

— Drugo je, da mi posudite za sutra šubaru i pustene cipele.

— E dà? Zašto ne i bundu? Gledaj ti njega! Odlazi! — Da sbilja! Znaš li ti puteve ovuda?

— Kako nebi?

— A ti hajde; pa sutra u svu zoru da si spreman.

U tom se pecijaše dolje u kuhinji čerek i suhi kolači; tikvica se napunila žganicom, a čutura vinom: — zaira putnikom.

III.

Još i nemišljaše svanuti, a starac se već digao, kočijaša probudio te mu zapovjedio da preže.

Prekrstiv se, sjedne u saonice, pa u ime božje.

Do oko devete ure prevalili sretno planinu i snišli u ravnicu; ali tu sada započeše čudnovate prigode s a p e t a k i n j o m v i n a.

Ima pa se čovjek zamrsi u protivne okolnosti, te mu bude kao onomu uvračanomu Lukijanovu magarcu: iz jedne biede pada u drugu, dok se slučajno gdjegod nenapase ruža, t. j. nenamjeri na sretnu koju sgodu, o kojoj se čvor opet razrieši.

Digitized by Google

Tud već konji umorni i valjade ih odmoriti i nahraniti; a putnici prozebli i ogladnjeli te je i njim nužda ugrijati se i malo štogod založiti.

U to ime stanu pred tobožnjom krčmom u selu. Starac, prije nego će se skinuti s kola, posegne rukom u zakošak da izvadi torbu s jelom i čuturu s vinom. Uz to mu padne na um petakinja i stane razkapati sieno, da ju vidi. Kad tamo, ali — petakinje nema!

— Gdje je sud, nesretni sine? upita kočijaša.

— Kakov sud? odgovori mu on hladnokrvno.

— Ta zar ti nisam rekao sinoć, da izpuriš i natovariš onu praznu petorku?

— To ste vi možda mislili, ali rekli mi niste.

Starac metnuv kažiprst na nos, počme sumnjati, da li nije sbilja tako.

— Ej zaboravna starosti! reče. Sada kako je tako je; moramo gledati, kako da si pomognemo. Hrani brzo, pa da idemo dalje.

Za odmora i jela smislio i način, kako će si pomoći.

Sjednuv na kola, reče kočijašu:

— Sada hajde malo drumom, pa ćeš onda skrenuti na lievo.

Tu on u nekom selu imadjaše takodjer staroga znanca i prijatelja i bješe proračunao, da će najljepše k njemu na ručak te se liepo pokriepiti i porazgovoriti, a i petakinja će se u njega naći.

— E! tko zna, čemu je to dobro, tješijaše sam sebe.

Ali je prijateljstvo nadovezljivo, starost i onako govorljiva, a zimi topla peć i čašica vina zamamljiva. Čas po čas, rieč po rieč — minú i pravo vrieme polazku.

— Hoću li stignuti do mraka, brate Antune? Samo da mi je izići iz ovoga labirinta od šuma i ugledati sretno Dravu.

Digitized by Google

— Hoćeš, hoćeš. Još je dosta dana; konji su odmorni, a put utrven.

Natovariv petorku i poljubiv se s bratom Antunom, podju dalje.

Tud se čvor zavezao.

IV.

Dok je bilo dana, i kojekako; ali ga nebilo zadugo. Mišlju čovjek prevaljuje milje u trenutke; al je u konjah osam noga, pa valja svakom stati na tvrdu zemljicu, pa onda istom dva koračaja. Zimi je noć kao pustahija: podkrade se, da je ni neosjetiš; dušmanin svakomu čovjeku, a osobito putniku. Gdje danju ni ptica zapjevati nesmije, tud se njom roče vuci i hajduci.

Dok je bilo dana i sumraka, dotle i starac vierno motrio kuda je put, osjetiv da mu je kočijaš nevješt; ali iza kratka sumračja zagusti tama, a oni još neuhvatili druma. Kud je i onako tmuša kao tiesto: u šumi se nevidjaše, što no vele, prsta pred nosom. Tama zagustila, a studen zaljutila. Starac, navukav šubaru preko ušiu, a zamotav se do preko očiu, prestade motriti, izručiv se Bogu i angjelu čuvaru.

Tako išli zadugo, a još sve od nikud ni sela ni druma. To starcu već dodijalo te vikne kočijašu:

— Móre, ti bludiš. Odkada putujemo, valjalo bi da smo u Osieku; a nas još ni na drumu. Tjeraj što koj konj skočiti može, pa kamo došli da došli.

Kočijaš bičem izmahne te sastavi od repa do glave najprije macka pa onda kulaša; lete konji kao dvie vile; fićuk stoji tanahna zraka iza njih, a tutnjava šumom tvrdih kopita po još tvrdjoj paledici. Ubogi starac odskače od sjedala, kao malj od nakovnja. Kao što je mačku u vreći, ili muhi u rogu, ili nesretnomu sibirskomu prognaniku u tiesnoj kibitci, tako njemu tumarajućemu bez izvjestna pravca po toj noći tamnoj.

Digitized by Google

Ali dade Bog — izidoše iz šume na polje. Tud bijaše malo vidnije, a k tomu zasja u neizvjestnoj dalečini kano zviezda utjehe malo svjetla, za koje se još nemogaše znati, da li je pod vedrim nebom ili pod krovom.

— Onamo gledaj da živi dodjemo, vikne opet kočijašu; a vierni konji, kao da razumješe uzklik sdvojenja gospodareva, pružili se te, omićuć trbuhom duboki snieg, povezoše ga, što nogama grabiti mogu, onamo.

Nu tko zna, kako je lažljiva svjetlost noći, vjerovati će nam, da je starac s prevarene nade sto puta uzdahnuo, dok se je napokon svjetlu tako blizu prikučio, da sada već, na svoju veliku radost, mogaše razabrati, da je ono, što ga je tako dugo varalo, te bi čas izčeznulo a čas se opet pomolilo, sbilja svieća u kući.

Tako bijaše drugovom Kolumbovim, kada nakon duga lutanja po bezkrajnoj pučini morskoj, gotovi da sdvoje, spaziše na jedanput kopno: Kopno! kopno! — Selo! selo! — Odlahnu i starcu i kočijašu — a najviše ubogim konjem.

E da je kojom srećom Osiek! — A možda i jest. Selu je nalik, a moglo bi biti i predgradje gradu. — Možebit!

— Gdje je gostionica, momče? upitaše nekoga na ulici.

— Četvrta kuća odavle na lievo.

— A u kakovom smo to mjestu?

— U Koški!

— U Koški! — Za ime božje! To izusti starac i više ni rieči.

Unišav u dvorište, namjesti saonice na prvo mjesto pod kolnicom te, unišav u krčmu, dade si spremiti malo topla jela i, zamoliv gazdu, da ga zorom probudi. legne onako izlomatan i trudan da spava.

Digitized by Google

Prespavavši sladko svu noć, na jedan put kuc! kuc! na vratih:

Zora je, gospodine!

Muka je ustati na još veće muke; ali se mora. Opraviv se, uzove krčmara i zapovjedi mu, da kočijaš preže pod prve saonice pod kolnicom.

To gazda obavi, novce primi i nastane opet podpun mir i tišina u kući.

Na polju još mrak; ali pjetli već zoru ozivaju. Nije fajde: kratki danci, daleki konaci.

Utrpav se dobro, sjedne na saonice, nerekav ni rieči: prošao ga sav razgovor, i samo misli na kuću i na liepi svoj mir i udobnost u njoj.

V.

Zima malo popustila i nastalo podpuno bezvjetarje: put gladak kao staklo; starac se malo po malo zanio i zadriemao. Već se poodanilo; — saonice lagano idu, kočijaš puši i muči. S te promjene i starac se iza sna prene.

— O sveta Trojice! Za pet rana Isusovih! Što je opet to?

Strašne planine, — i zato saonice lagano idu. Odkle planine, gdje bi imala biti ravnica?

Tu već htjede da se prodre na kočijaša; ali evo nove prikazni: — mjesto macka i kulaša, ridjan i žerav!!

Prekrsti se i oči si protare: — uzalud! — ridjan i žerav!

— Što je to? povikne, a kočijaš se trgne i lula mu padne iz ustiu na zemlju; a kada vidi, koga vozi, skoči kao uzet iz saonica, pa bjež u planinu.

— Natrag, natrag, sinko! stade ga dozivati starac, komu sad već udariše suze na oči od tuge i brige, gdje će ostati sam u gori, da ga izjedu vuci.

Digitized by Google

Težkom mukom vrati poplašena čovjeka, koj mišljaše da mu se je gazda prometnuo vragom.

— Neboj se, sinko; nisam ja taj: ali posao jest njegov.

Porazumiv se medju sobom prijateljski, stvar se objasni: saonice, tužan, da su izmienjene

— Pa što ćemo sada, ako boga znadeš?

— Ništa, nego da se vratimo.

Uzalud je prkositi slučaju; njemu se pokorava i najjači i najveći; i tko je tvrdji od kamena, biva njim mekši od kaše.

— A ti tjeraj, pa što nam bog dade.

Kočijaš okrene te natrag.

Čovjek, čiji bijahu konji i saonice, već ukleo i starca i kočijaša si; a Gjuro se zabrinuo, što će bez gospodara.

Kad oko podne, eto ti i jednoga i drugoga; konje zamorili, a oni izgladnjeli.

Dva gospodara, kraj sve neprilike, što su si nehotice učinili, spoznavši se pobliže, postadoše najbolji prijatelji. Od izpričavanja dodje malo po malo do lakrdije i, da se sjećaju kada su se tako čudnovato spoznali, — do čaše vina. U njoj se utopi sva briga i tuga starčeva i zaboravi na sve što je bilo.

Onaj novi prijatelj njegov bijaše trgovac, čovjek, koj je mnogo svieta vidio i znadijaše pričati bez kraja i konca. Svieća se užiže od svieće, a rieč se hvata rieči, pa tako malo po malo bude i po podne.

Izjedši malo ćimbura i izkapivši nekoliko čašica, sjete se napokon putnici i puta te si počmu napijati: „Pijmo pa hajdmo“.

Ele vrieme nečeka. Donese se sbilja posljednja i, nju osušiv, sjednu te jedan put planine, a drugi put Osieka. Tu je drum: tu se nemože zaići.

Digitized by Google

VI.

Malo, malo, eto opet mraka. Starac lulu zapalio, za put ga ni brige nije.

Prošli sela do Osieka: sada su sigurni.

Ukazaše se u daljini svieće na stotine, a on uzdahnu:

— Hvala bogu!

Svieće sve bliže i, prije nego se je nadao, skrenuše saone s puta u ulicu.

— Evo nas u gornjem gradu!

Ćimbur studen već davno probavila i glad mu stezaše želudac kao dretva praznu torbu. S toga motrijaše i lievo i desno, gdje će spaziti gostionicu prama stališu i još više prama želudcu svomu. Kad eto ti kuće na kat i gore i dolje razsvietljene, a u njoj čitav trpanac.

— To je gostionica. Tjeraj u nutra!

Dok saone u dvorište, jedni sluge pritrčaše i konje izpregoše, a drugi starca stubami gore povedoše. Kad u gornji triem, tu mu sobu pokazaše, gdje da se svuče; nu on nehtjede, već unidje pod šubarom i u bundi u prvu sobu i sjede za prostrt stol.

Sluge jedan drugoga pogledaše; ali nitko se neusudi kazati ni rieči.

Do njega jurba gospode i gospodja, krabuljaša (maskâ) i bez krabulja po svih sobah; vika, cika, smieh: u obće živahna zabava; a kada on za stol sio, sve umuknulo i u njega oči uprlo.

U taj čas, dosjetiv se jadu domaćin, upotriebi slučaj za šalu i, pritrčavši redom gostom te im nešto prišaptnuvši: zavlada opet prijašnja živahnost.

Za malo pristupi k starcu čovjek mlad, veoma odlična izgleda, te ga zapita, što da zapovieda.

— I od jela i od pila, što imadete najbolje.

Podvornik ode i za malo donesoše sluge na više

Digitized by Google

pladnjeva srnetine, uštipaka i drugih slaštica, a uza to bocu vina kao zlato; i starac pomisli u sebi: „To je gospodski“.

Al uza to neopazi podmukli smieh svih gosti, a osobito ljepotica, koje su u tom slabije petlje od muž-karaca.

Na posljedku napustiše nanj krabuljaše, i sad da vidiš gotove neprilike: presjede starcu ono nekoliko zalogaja, što ih je pojio.

— To opet nije čist posao. Sam me je belaj i ovamo nanio, pomisli u sebi.

Kada šale već dosta bilo, domaćin, da starca, koga je dobro poznavao, oprosti muka, izide i stane pred njega.

— O Illustrissime, poviknu od radosti starac. Sám vas je bog donio da me izbavite od ovih stršenova. A odakle Vi ovamo?

— A odakle Vi? upita ga domaćin.

— Kamo?

— K meni.

— Kamo k vam?

— Ovamo.

— A gdje smo mi — —?

— U Čepinu, — kod mene.

To bijaše već odviše. Na te rieči malo da se neobeznani i uze, nevjerujuć već ni očima ni ušima, domaćina od pete do glave mjeriti, a sebi glavu opipavati.

— To nije istina! to nemože biti; ili sam ovaj čas uvračan!

Al u tom spazi još nekoliko znanaca — i medju ostalimi onoga prijatelja prekodravskoga, komu se bješe uputio po vino.

Treba znati, da su se još za našega pamtenja slavile tako poklade po Slavoniji. Odličniji sviet sve okolice sabrao bi se danas kod jednoga, a sutra kod dru-

Digitized by Google

goga. Čitave povorke kola ili saonica idjahu od sela do sela; ničiji se podrum nepoštedi, a purani svi pogubiše glave; i kao što su velike nedjelje crkve otvorene, tako za poklada nesmjede zatvoriti nijedan od družtva kapijom svoga dvorišta. Plemstvo, vjernije za onda domaćim običajem, nego li danas, prednjačijaše u svojih dvorovih, i za vrieme mesopusta prestajaše svaka razlika izmedju izobraženih stališa.

I koliko je nevjerojatno, sada se mora vjerovati: domaćin — domaćin; znanci — nefale; a on — u Čepinu!

Podav se šarovitu udesu, velikomu silniku, skide bundu i pustene cipele te, podciknuv, povede kolo kroz sobe i bijaše veselja do rana jutra.

Sám bi često kazivao, da se nikada tako proveselio nije.

Nu sve liepo! — ali vina neima! No ima ga u podrumu gazdinu. Na njegovu zapovied bude mu petorka napunjena laganim magjarcem, i razstadoše se već za dana, obećav mu većina družtva, da će se vidjeti na svietlo Marinje.

I to vam je pripoviedka o petakinji vina!

Digitized by Google

SLUČAJ PROVODAGJIJA.*)

I.

Svatko zna svoju, reći će, odmahnuvši rukom, jedan od dva mlada čovjeka, što tamo eno u vrtu sjede pod sjenicom zapredenom gustim lišćem od vinove loze.

— Ti si razmaženac sreće, nastavi drugi, a nepromišljaš, da ga nije rodila majka, komu nije udes kadgod uvalio crn komad u torbu. Ona ruka, koja sretnika miluje, kadkad će i pljusnuti, — kako koga; tomu se valja priučiti; a to je, dakako, mučno onomu, koj misli, da mu nesmije uzmanjkati ni ptičjega mlieka.

— Dà, dà, ni ptičjega mlieka, promrmlja onaj prvi i nereče više ništa.

Njega je ona ruka doista pljusnula, i činjaše mu se, da je od svih udaraca njega pogodio najteži: preudala mu se djevojka.

— Ako se to u obće nesrećom nazvati može, doda još onaj drugi, pa ni on ni rieči više.

Jedno je Vuk Hranić, tu, gdje sjede, domaćin; a drugo je prijatelj mu i šura, Živan Bačić.

Sada su se oba, jedan naprama drugomu sjedeć, laktom na stol naslonila, pa svaki preda se gleda i muče.

Pustimo ih, neka tako sjede.

Hranići spadaju medju one obitelji, u kojih se izpreda tradicija, da su se poslje propasti kraljestva pre-

*) Provodagjija je onaj, koji za koga prosi djevojku.

Digitized by Google

selile iz Bosne u ove naše krajeve. Stari Toma, otac Vukov, i ovamo priznani stari plemić, kako mu se pradjedovi gube u mraku neizvjestne davnine, rado kroz četiri stotine godina posiže do poznatoga bosanskoga velmože, Sandalja Hranića; pa tko smije tomu prigovoriti i tko ga može u tom pobiti? Pa i ako Hranići nisu danas ono, što su nekoć bili, u novoj postojbini uhvatili su oni ipak takovo mjesto, s kojega nije zazor spominjati ono, što je nekoć bilo. Pa je staromu Tomi i sbilja liepo pristajalo, kada bi, gladeć brke, spomenuo svoga Sandalja; s više ponosa jamačno ni ovaj nije sjedio uz koljeno kralju Stjepanu Tomašu.

Pod planinom, recimo Golijom, ima malo i neznatno selce Mitrovac, a od toga selca na strani vidi se dvorac, sagradjen na dva prizemna krila, koja je srednji dio sgrade jednim spratom i poput kupule izvedenim krovom nadvisio. Na svakom kraju krova limena zastavica, a na vršku kupule ovelika jabuka kažu svakomu, da je to plemićki dvorac.

Županijske časti postale su u Hranićevoj obitelji bi reć nasljedne. Stari Toma bio je sudac, a to mu je i sin.

Toma je bio čovjek veoma ugledan i pametan. Ko što gdjekoji s malo imanja umije razpolagati tako, da liepo živi te ga još i potajnim bogatašem drže; tako je on s ono malo nauka, što su ga pružale škole onoga vremena, znao gospodariti tako, da mu je i u družtvu i kod zelenoga stola ne samo dotjecalo, nego ga suviše smatrahu čovjekom veoma učenim: tako mu je svaka bila dobro promišljena, nijedna prazna, nijedna suvišna. Nekoji salamunski njegovi sudovi bili su daleko poznati; a mnoge rečenice njegove išle su od usta do usta kano čisto zlato Senekine i Ciceronove mudrosti. A što mu se vanjske uglednosti dotiče, i tu bi se moglo reći: nije krv voda. Potomak Sandaljev nikada kraljevskih dvorova nevidio, a bijaše opet u njega toliko dostojanstva,

Digitized by Google

da bi od njega bio mogao pozajmiti i kojemu španjolskomu grandu.

Čovjek strogih načela i u kojega zakoniku praktičnoga života na prvom mjestu stajaše upisano poštenje: tako je odgojio i sina si Vuka, kojega je, kano jedinca, veoma ljubio. Bile su u njega i dvie kćeri, koje je takodjer zapao pravedan dio te ljubavi; ali nje već smatraše po onom, što se veli: na sinu kuća ostaje, a kćer je tudja večera; te ih je i sbilja obje sretno udao; glavna pako skrb i njemu i ženi mu, gospodji Nataliji, bijaše, da si sina odgoje vriednim sjemenjakom svojemu plemenu; pak im je to i pošlo za rukom. O njihovoj njegi izišao on mladić krasno i skladno razvijen: umom prosvietljen, srcem plemenit, a tielom liep i zdrav.

Kad je momak stupio u dvadeset i četvrtu godinu, na sam rodjen dan ga otac uza se posadi, pak, pripaljujuć veliku avitičku lulu, ovako mu progovori:

— Sinko moj! U svem sam s tobom na čistu, samo u jednom nisam. Danas si se evo prihvatio dvadeset i četvrte godine, kojom kažu da mladić postaje mužem. Drugi u tih godinah i odviše jasno pokazuju ono, što mi od neko doba kod tebe brižno, ali uzalud uhodimo. Red je, sinko, da te ženimo. Il nam tajiš, ili u to srce nemogaše do sada sbilja nijedna ukresati iskre ljubavi. Ako je ovo potonje: valja se ogledati. Ima prilika, gdje ženitba postaje svetom dužnošću. Tako je kod nas. Ili zar da nam se kod takova temeljnika kuća izkopa i krstna svieća ugasi? To nesmije biti; toga ja nedam; a nedadu ni ovi naši stari, — i poveze rukom izpred slika po zidu, a na oči mu suze navreše.

— Hoću, reče sin, uhvativ i poljubiv ruku otčevu; hoću, samo dok nadjem prama sebi djevojku.

— Tako, diete moje, nastavi starac, razvedrivši opet lice. Ali se valja požuriti; jer ja neimam kad čekati, — i pogladi se obima rukama po srebrnoj glavi. Sin

Digitized by Google

Hranićev lahko će si ženu naći. Biraj koju hoćeš; medjer ti nijedna neće reći: neću. Po srcu biraj; ali se i glavom svjetuj. Ružne znam da nećeš; i pravo imaš. Ali za to nepitam. Tjelesna ljepota što je, svaki dan vidiš. Glavno je: biraj čedno, zdravo i posleno čeljade; i još jedno: biraj našu djevojku. Mani se namiguša, bliedih mjesečnjača i taštih lutaka. Ako k tomu štogod uzima; ako nebude baš sirota: tim bolje; ali ni za to nepitam ..... A što možda misliš, da bi nam ovdje tolikim tiesno bilo: mjesta je dovoljno; a ja ću vam se i onako skoro ugnuti ..... Ali negovorimo o tom .... Dakle što prije.

Tako je prije pet godina — sada je godina 1849. — govorio svojemu sinu stari Hranić.

Ali u jednom se je starac varao; još u jednom nije on bio sa sinom si na čistu.

U onom mladom srcu već se je odavna uzpirila iskra onoga blaženoga čuvstva, bez kojega nema proljeća života — liepe mladosti; — samo što je odgoj mladićev bio takov te je ta iskra u njem tiho tinjala, a na javu se pokazati neusudila.

Tamo u gradu, kamo ga bijahu poslali radi viših nauka, nastavljalo se je njegovo odgajanje u odličnoj rodbinskoj obitelji po istih načelih, po kojih bijaše započeto kod kuće. Ujna mu, koja je to odgajanje rukovodila, bila gospodja blage duše, kano i sestra joj, mati Vukova; ali u obitelji vladao duh staroga reda, duh stroge pristojnosti i pobožnosti. Što je škola stezala, to je kuća još jače pritezala; pa ipak te uzde bijahu tako mehke; boravak u toj kući tako lagodan, da mladić preko ono slobode, što mu se je dozvoljavalo, više ni poželjivao nije.

I tako je nastalo, da je on, svršivši nauke, iz te kuće prestupio u život i liep i zdrav, i čist i nedužan, i čedan i pametan, i uredan i spretan, i ugladjen i

Digitized by Google

smotren, — ali samo, što bi se danas reklo, nepraktičan i do zla boga plašljiv i sramežljiv.

I tako je nastalo, da su se mnogim djevojkam oči za njim otimale; mnogoj da je na pogled takova momka srce nemirno zakucalo, i mnoga majka da ga je željno pogledala i kćeri onako iz daleka natucala; a i njega da je ljepota djevojačka zanosila; po gdjekoju bi on, ali samo kradom, gledao; gdjekoju bi, ali samo iz daleka, sliedio: sretan, da on nju vidi, a nesretan, ako li ona to opazi; gdjekojoj bi izpod prozora prolazio, ali očiju na prozor nepodizao; gdjekoje mu bijaše srce prepuno, ali usta toga nikada neizdadoše, a lice samo onda, kad bi ga drugi njom podraživali.

I tako je nastalo, da se je stari Toma već sbilja uklonio i sviet promienio, privezav na umrlu još jednom za dušu sinu svoj savjet radi ženitbe; — a ovaj se još neoženio.

Našla se doduše tamo u gradu, kamo je on često zalazio, djevojka plavka, od ostalih mudrija, koja plahu momku uze moste graditi te ga izazivnimi pogledi onih modrih očiju i omamnim smieškom onih koralnih ustna a i drugimi čari malo po malo tako splela, te već bijaše odlučio vezanih ruku i nogu predati se u sladko sužanjstvo; kad li majka, kojoj bijaše priobćio tu svoju namjeru, svojimi ga prigovori od toga odvrati, te brže trgnu natrag ruku od jabuke, koju samo što ubrao nije.

I tako je nastalo, te mu prije pol druge godine umrie i majka, pak i njoj, prije nego će izdahnuti dušu, bijahu posljednje rieči: Ženi se, sinko! — a on još uviek neoženjen.

II.

— Pak kako ćemo sada? nastavi se razgovor pod sjenicom u vrtu. Ti dakle sbilja putuješ?

— Putujem, dà.

— A Ljubičina predloga neprihvaćaš?

Digitized by Google

— Neprihvaćam.

— Zašto ne?

— Zašto? Zar ja da opet ženu biram, a vi da mi što izradim razvrgnete?

— Pak što si to bolan izradio?

— Nisam li si ženu našao, samo da ju vodim; a vi mi nedadoste.

— Samo da ju vodiš? Čudnovato!... Pak je i bolje, da je tako. Tvoja je majka pravo imala. Ono nije bila za te djevojka. Zar si ju ti ljubio? Varaš se, ako misliš, da jesi. A ona tebe? Odakle bi i po čem bi? Tvoje vriednosti, da te po njoj cieni, ona nije poznavala. Kano što se cviet za klobuk zadieva, onako se je ona tobom zakititi hotjela. Taština je bila, kojom te je za se lovila, da može reći: Što su stotine uzalud poželjivale, to je evo mene zapalo; — ja sam vas sve pobiedila!

— Pobiediti mora svaka; inače se nijedna nebi udala. Eto vidiš, kako ste nepravedni.

— Pobiediti dà; ali još i to kažu, da ona nebi bila zadovoljna, da joj ta pobjeda bude posljednjom.

— Koješta. Bože moj! Kano da se za mene mora stvoriti na pose djevojka; ili kano da pod nebeskom kapom najbolja mora biti moja. Tâ te nije vriedna; ona te nije vriedna; a tko sam ja, da se o meni tako govori? — Tko bi se kraj vas i oženio? I ti i moja sestra i sva rodbina, — svemu ste vi krivi. Takovim me iztičete, takovim me razglašujete, da, na koju ja oko bacim, ima biti veća milost, nego kojoj padišah maramu dobaci. I pravo bi imala svaka, da mi rekne: neću.

— Toga se neboj.

— Eto vidiš! Pak znaš što. Razglasite po svietu, neka se natječu, neka se otimlju za me, i što sve mora učiniti ona, koja hoće da me dobije, kano što ono u pričah dolazi za kraljevske kćeri.

— To ne. Nego znaš što? Hoćeš li, da te ja oženim?

Digitized by Google

— Sram te bilo, Živane!

— Tako da. Svačiju pomoć odbijaš, a sam si kukavica, strašivica. Do biesa! Smiešnim se graditi bez potrebe! Da te nisam ja na ove svoje uši slušao govoriti o ljubavi tako zanosito i istinito: deseti dio toga da možeš preko ustiju prenieti, — kao na med bi padale; nijedna ti odoljela nebi; a ovako .....

— Pravo imaš. Ja sam kukavica, strašivica. A tko je tomu kriv? Vi drugi. U mene je doista osjećanje ljepote živo; srce mi kadšto ljubavju prekipljuje; ali da ono, što osjećam, djevojci u oči reknem: toga sbilja nemogu. Ono, što je u nutarnjosti moje duše istinito, čim se izusti, čini mi se da mora postati lažno, okuženo svakdašnošću fraze, kojom ste vi sve to zaodjeli. Da mi je moguće izreći kako god drugčije; da ima gdjegod tajni poklad jezika, iz kojega bih povadio rieči, da njimi misli i osjećaje zaodjenem drugčije, nego što vi drugi činite: možda bih se i usudio; ali da ponavljam ono, što ste vi već izmlatili, čim ste vi toliko puta slagali, — toga nemogu; jer pomišljajuć na takov govor, udilj se vidim u redu onih taštih brbljavaca, kojim se punim pravom odgovara: „Vi se šalite, gospodine“; „tako su i drugi govorili, gospodine i t. d.“ Pak da to koja i meni rekne! A zašto da nerekne? Gdje je meni zapisano, da sam ja bolji od drugih? ..... Ja vjerujem u žensku kriepost, dà, — pa zato nesmijem; zato sam strašivica, kukavica. Ja sam vjerovao i u kriepost one djevojke; pa što ste vi od nje načinili? „Još i to kažu, da ona nebi bila zadovoljna, da joj ta pobjeda bude posljednjom“, — to si malo prije rekao. Tako o ženskih sudeć, kojim pravom da se mi od njih boljemu nadamo?

— Prekrasno! Idi dakle pak im to reci, i sve će biti tvoje.

— Okanimo se šale. Ja uvidjam, da mi se oženiti valja; to sam dužan svojim pokojnim roditeljem, svo-

Digitized by Google

jemu plemenu, a možda i domovini. Nu ja ti i opet rekoh: običnim načinom ja se oženiti neću. Prepustimo slučaju, možda mi on pomogne.

— Slučaj? Namjera? Hm. Ona može pripomoći, naslati, povoljno udesiti; ali više ne. Namjerom se može čovjek namjeriti na blago; ali da bude njegovo, valja mu ga dignuti, uzeti. U ostalom, ja se više pouzdavam u to, da će vrieme tebe promieniti ..... Dobro je da putuješ. Promienivši okolinu života, otresav se uspomena, koje su te ovdje splele, možda se vedriji i slobodniji povratiš, pak ćemo se onda opet razgovarati. Putni program nemože biti bolji. Švajcarska i Italija — dobro su izabrane. Gledanjem liepe, veličajne naravi, i gledanjem najizabranijih proizvoda umjetnosti, i tielo i duh ćeš si okriepiti. A kada si nakanio?

— Iza nedjelje.

III.

Dok je Vuk Hranić, na kraju svoga putovanja po Italiji, još po Mletcih švrljao, dotle je tamo kod kuće zima već o Lučinju neobično rano banula i kući ga dotjerala.

Upravo je — svikav mu se taj način života — na francezku doručkovao, a medjutim po brijača poslao, da mu skine bradu, koju putem bijaše pustio.

— Već sam bio pomislio, gospodine, da ćete ostaviti tu bradurinu. Negovorim to sebe radi. Bez te jedne brade moglo bi se živjeti; ali, rekao tko što mu drago, nije liepo; — govoraše, muteć sapunicu, Pavao Čeviz, seoski brijač, i pošto je, to govoreć, sapunanje dovršio, razmota modar, prilično prljav rubac i, izvadiv britvu, najprije ju dva tri puta po gladilici potegne, a onda ju na noktu okuša i, izčupav si dlaku iz glave, medju dva ju prsta primi i britvom u zraku prereže.

Digitized by Google

— Ne, ne Pavle, požuri se primjetiti mladi gospodin. Ti znaš, da se ja brijem samo svojom britvom. Eno sam ju priredio. Uzmi ju, pak me njom obrij.

— A čemu to gospodine? zapita uvriedjen Pavao i, podignuv ruku, svečanim glasom prosvjeda nastavi: — Ovakova britva . . . . .

— Čast i poštenje tvojoj britvi, presieče mu rieč Vuk; samo ti i opet velim, da me obriješ mojom.

— Meni je pravo, kad volite, da vas ovom lopatom ostružem, nego da vas ovom svojom zmijom malo proškakljim. Meni je pravo, — i počme brijati, pri čem je hotimice nekoliko puta mladomu gospodinu dao da osjeti, kolika je razlika izmedju one lopate i njegove zmije.

Brijuć pripoviedao je najnoviju novost, kako je strika Mato onomadne ubio zeca. Djavoli djeca zečju kožu slamom nadjeli, pak mu ju u šljivik namjestili. Kada se strika, sagnut i sve se šljivami zaklanjajuć, na blizinu sigurna hitca bješe zecu prikučio: puška puče, a slama se s prašinom razleti i zemlju naokolo pokri. Videć što je, bješe se na djecu jako razljutio: „Čekajte, ugursuzi jedni! Sutra će se iz vas ovako prašiti“. — I, smatajuć ručnik, nastavi brico: Šali se stara dobričina. Neće on djecu. Takove se šale njemu mile; i kada vam prvi put dodje, zapitajte ga, pa će vam i sam pripoviedati. A da što bi i počeo, da nije vragolija: svojih, da ih sprovodi, a tudjih, da ih pripovieda.

Tko bi, poznavajuć onu okolicu i ljude, slušao tako govoriti brijača, čudio bi se, gdje on tonom toli prijaznim i blagohotnim kazuje o striki Mati.

Taj strika Mato bio je stari fratar, Zvekanove škole, nekoć vojnički duhovnik, a sada, premda i sam star, nemoćnomu župniku susjedne župe pomoćnik. Navikla klatnji po svietu, pustili ga, da na slobodi bogu služi; tà i onako su mu onim konopom i dugom haljinom

Digitized by Google

krila dosta sapeta; a tko bi inače i podnio striku Matu? U njega je još snažno tielo: krupna ljudina, kano da si ga od tuča sbio; a ćud vesela: uviek spremna na šalu i vragoliju, ali sve sebi obraz čuvajuć i da bude bez ičije uvrede. Zato njemu i podnosi do podne popovati, a od podne oko kola obijati; jednim, gromkim glasom slavu božju pjevati i crkvom potresati, a drugim, sitnim tankovitim, uz tamburu dosadicu razbijati i družtvo veseliti. Kano da mu sada gledamo ono njegovo zdravim rumenilom i vjekovitim djavolastim smieškom osvietljeno lice, pa kako je na onoj bieloj, kovrčastom kosom obrasloj glavi kapicu prama zatiljku nakrivio, a haljini skute za pojas zadio te sa štapom u ruci blatnim selom obilazi, sa ženami izpred kiljera na razgovor staje, na djecu viče, a gazdam preko puta dobar dan nazivlje i za zdravlje ih pita.

Strika Mato po starom se običaju bavi i dieljenjem zapisa; a kako i brico ljude i marhu lieči, krv pušta, trave sabire i ljekove sgotavlja, tako njih dvojica sa gatalicom babom Lujom sačinjavaju u onom kraju neku vrst lječničkoga sbora, te bi se očekivalo, da, budući istoga zanata, brico nemože biti prijatelj fratru. Ali je brico čovjek pravedan te neće da posiže u krug vrhunaravnih sila; već, dodje li koja: da joj je diete urečeno; da su joj jetrvu vile splele; da joj je djever na smućene vjetrove nabasao: takove uprosnike on, kako već bude, ili k striki ili ka gatalici odprema; pak zato i može o striki pripoviedati onim tonom prijaznosti i blagohotnosti. —

Kada je brijač otišao, Vuk pred zrcalo stane te si — čega brico nije razumievao — glavu i bradu uredi, pa potegnuv nekoliko puta jednom i drugom rukom preko čela i očiju, kano da neke magle razgoni, zlovoljno sam sobom rekne:

— Do biesa! Težko li sam noćas zlo spavao.

Digitized by Google

A onda se dva tri puta oborene glave i ne ravnim već krivudastim hodom po sobi gori doli prošeće te se na jednoć sred sobe ustavi i preko prsiju skrštenih ruku zamisli.

— Što sada da počmem? Od lova neima ništa danas. — Da se kamo odvezem?

Vani je padao gust i krupan snieg s tolikom vijavicom, da je jamačno već bilo tamo amo neprohodnih zapuha.

U to mu pogled padne na novine. Blizu peći bijaše namješten okrugao, liepo izradjen stolčić na jednoj nozi. Iza njega velik kožni fotelj, na kojem se dobro sjedi i po objedu sladko drjemuca. Unj se dakle uvali pak si sa stolčića najprije smotku dohvati i zapali, a onda uzme novine i podje da čita.

Čim se je on na stolicu spustio, diže se sa svoga običnoga ležaja u jednom kutu sobe stari pas Kastor te, protegnuv se i zievnuv, najprije se strese, a onda, onimi ukočenimi nogami više se podštapujuć nego li hodeć, laganim korakom do gospodara dodje te mu uz noge legne.

Vuk se prigne i rukom ga po glavi pogladi:

— Tako, moj stari. Samo dopusti prijatelju, da si ovu nogu izpod tebe izvučem. I ti čini mi se neznaš, što bi sobom započeo; i tebi je već sve dodijalo. Što ću ti ja? Doručak si valjda dobio; a sada da čitamo novine.

Stari Kastor i sbilja glavu na prednje noge položio pak izpod očiju neprestano motri gospodara si, sliedeć svojimi njegove poglede i svaki kretaj glave, pak i svaka promjena u nemirnu licu gospodarevu kano da se izražava i u licu vierne životinje.

U novinah nebijaše moći, da Vukove misli na sebi prisaberu i uz onaj kožni stolac da ga za dugo privežu. Okrenuv ih tamo i amo, zagledav ovdje i ondje, opet

Digitized by Google

ih smota i na stolčić položi, nekoliko jakih dimova preda se gledajuć odbije, dlanom se po koljenu udari, pas skoči, a i on se naglo digne te, iduć pravcem neizvjestnim, na jedan put desnom rukom po zraku poveze, hoteć uloviti muhu, koja se je po stolu šetala. Zatim k prozoru pristupi i, gledajuć kako snieg sada već nešto slabije pada, prsti po staklu bubnjati uzme; nu, i te zabave doskora se zasitiv, kano da mu je neka sretnija misao kroz glavu sunula, brzim korakom k drugomu se prozoru uputi i šivaći stolčić svoje pokojne majke k njemu privuče, a onda neku uzicu oprezno popritegne i, laktovi se na stolčić nasloniv, stalnim i vrebajućim pogledom pravcem u vrt nešto paziti počme.

Ona uzica bijaše za poklopac od bundeve radi spuštanja i podizanja privezana i kroz prozor u sobu uvedena, a sva sprava služijaše lovu sjenica.

Ostavimo ga, kako tako naslonjen na sjenice vreba, da vidimo, kakov se ono konjanik, sav sniegom obasut, s lievoga boka, tako da ga naš lovac nemože viditi, laganim korakom njegovu dvoru približuje.

Mladić na velikom liscu plemenite pasmine jest Živan, šura Vukov, te dolazi, da ovoga posjeti, prvi put, od kako se je s puta povratio. Pametnu i pouzdanu konju, kojega je po duboku sniegu uznojio, sada je, dvoru na domaku, uzde popustio i o sedlo objesio, pak nešto u listnici pretražuje.

Prolazeć kraj kuhinjskoga vrta, koj je od dvora samo ulazom u dvorište razstavljen, spazi staroga slugu Gruju, gdje, držeć kuhinjski nož u ruci, njim poklimava, a uz to se po glavicah kelja razgleda, tražeć, koju bi odsjekao.

— Dobar dan Gruja! dovikne mu Živan.

Stari katana, jer to mu prvobitno bijaše služba u staroga Tome, pozdrava neodvrati, dok nevidi, tko je. Smetajuć ga u tom snieg, oči stisne a glavu izpruži te,

Digitized by Google

nešto malo po obličju, ali više po glasu i stasu, upozna prišastnika.

— Bog vas pomogao, mladi gospodine, veselo ga pozdravi i, zataknuv nož u glavicu, koju bijaše izabrao, ubrzanim sitnim staračkim korakom konjaniku pohiti i, kad do njega dodje, liscu, kano staromu znancu, ruku na pleći položi te, iskreno-srdačnim pogledom Živanu u lice gledajuć, zapita ga:

— A koje dobro vas k nam nosi po ovom vremenu, mladi gospodine?

— Došao sam, da vas vidim, stari vuče.

— Dobro ste pogodili; nikada bolje, odvrati mu sluga, klimajuć glavom.

— A zašto to veliš? zabrinu se Živan.

— Vidjet ćete.

— Da nije bolestan?

— Nije.

— Kakove je volje? Što radi?

— Što radi? ponovi sluga, ogledajuć se, i smotriv u dvorištu maloga Miću, psikom ga dozove, da konja prihvati i u staju uvede, a Živana, koj je medjutim odjahao, za rukav potegnuv:

— Hodite sa mnom, šapćuć reče, da vidite što radi. Držite se bliže plota, da vas neopazi. Tako. Sada iza ovoga ugla tamo gledajte. Vidite li onu bundevu i onu uzicu?

— Vidim; pak onda?

— Eto čim se bavi. Sjenice lovi. Je li to za čovjeka? Dragi gospodine! — i zasloniv lievom rukom usta, u uho mu prišaptne: Šteta novaca! Ni put ništa koristio nije. Ćudljiv je, kakov je i bio. Njemu ima samo jedan lick, a to je ženidba. To mu i stara Agneza govori. Ja nesmijem; kako bih se ja usudio? Ali Agneza — vidjet ćete ju; sada nosi kape, što je dobila od pokojne stare gospodje, pak kada se podboči i glavom po-

Digitized by Google

tresati uzme, a nabori na kapi sve odskakuju ..... E! ona smije; ona mu i skreše, pa bude opet dobro; ali nehasni.

— Gle! Dakle Agneza? A kako ona? upita Živan, iduć dalje.

— Zar je nečujete, postane starac, dignuv prst prama uhu; zar je nečujete, kako se pre sa svojom živadi?

— Pi, pi, pi! Iš tudja! Dolje vragovi! uzvikala se gospodja Agneza visokim i tankim glasom, stojeć sried čitave vojske svakojake živadi i sipajuć im iz pregače kukuruza, ne da ih nahrani, nego da za danas pečenku uhvati. Patke joj se nespretnim hodom i lakomim trkom medju noge zapliću, guske ju za skute potežu, a mlade joj kokice na ramena i na glavu sjedaju, te dok jednu odtjera, dotle druga uzpihne. Kako im riedko baca, tako za svako zrno nastaje otimanje i naganjanje, a medju pjetlići i ljut boj.

Živan postane u sredini dvorišta, da se nasladjuje tom idilom.

— Tebe neću! reče jednomu mladomu pjetliću, koj se pred njom bješe ustavio, čekajuć, da opet baci. Ni tebe. Onoga tamo! I, špuštajuć iz ruke zrno po zrno, sagnuta se, podmuklo kano mačka, drugamo gledajuć a drugamo smierajuć, prikučivaše liepomu kokotiću, poznatoj haramiji, dok ga iznenada za krilo ščepa i ulovi. Nepomaže ništa, moj kićeni momče, govoraše mu, potežuć iza pojasa oštar nož. Uzalud ti se je derati; danas je na tebi red. Valja poginuti; ni mladost ni ljepota ništa nepomaže.

Tako govoreć i sebe oštreć za krvavi čin, koj se imaše ovršiti na siromaku pjetliću, spazi Živana i šireć ruke:

— O mili naš mladi gospodine! pozdravi ga ljubezno. Dobro nam došli! — i da je od pjetlića mogla, bila bi ga valjda zagrlila.

*

Digitized by Google

— Da ste mi zdravo! dobra Agnezo. Prvo, što, stupiv u kuću, čuh, bijaše vaša smrtna osuda tomu liepomu pjetliću. To mi se nemili.

— A ono ću ga pomilovati i za danas mu život oprostiti; neka i njemu vaš dolazak bude u dobar čas; — i izpusti pietla, koj, od radosti kukuriknuv, odtrči medju ostalo jato. — Imam ja nešto boljega za vas: jarebicu. O! znam ja, što se vam ljubi. Jarebica sa sočivicom, pak onda — ali ne, to se nesmije znati. Hvala bogu, te ću danas opet jednom kuhati, znajući, da ću nekomu ugoditi. Vi ćete me jamačno pohvaliti, i to molim vas učinite svakako, neka vidi ovo naše gundralo, da se do toga nešto drži. Ja netrpim, da mi se tko pača u moj posao — kano onaj general, — vi znate koga mislim; ali: „Kuhajte što vas je volja; zar ja da si i tim glavu razbijam? čemu onda kuharicu držim?“ — to opet ne. To me boli; ja tomu nisam naučna. Stara pokojna gospodja, bog joj dao duši lahko, svaki dan bi sa mnom odredila što će se kuhati; a ovomu je sve jedno; od njega nemožeš dočekati, niti da što poželi, niti da te za što pohvali.

— Od mene, gospodjo Agnezo, govoraše joj Živan, bila vam je uviek, a i biti će obilato zaslužena hvala. Ja rad dobro jedem; a vi ste svomu poslu majstorica, a k tomu meni ugadjalica.

— Tako je i pravo, moj gospodine. Mi se razumijemo. Tà bože moj! Nejede se samo za to, što je čovjek gladan, zaključi zadovoljno gospodja Agneza. A i inače, sto put vam hvala, da ste došli. Trebalo je — i opet vam velim, da je trebalo. Neću da govorim — vidit ćete i sami.

— A što je to Agnezo? upita ju Živan, sve gore sluteć. Ta i vi kano da niste zadovoljna. A što se je dogodilo?

Digitized by Google

— Dogodilo se nije ništa, odvrati mu ona; pa opet ovako ostati nesmije. Dosta je, da vam reknem, da sam se s njim već i porečkati morala; a to nesmije biti. Ja — koja sam ga odgojila! Stara gospodja da se odanle — pokazujuć rukom seosko groblje — digne, pa da to vidi! On je, to i sami znate, dobar kao dobar kruh; ali je evo ćudljiv, sam sebi dodijao. O mili moj gospodine! Vi imate dobru ženicu i liepu dječicu; poznajete sve blaženstvo života u obitelji. Upućujte ga, neka se ženi. Vi ćete to najbolje moći i najbolje umjeti. Netreba vam ništa izmišljati; pokažite mu sliku svojega života. To bi ga izliečilo; vjerujte mi: to bi ga izliečilo. Pa kako bih ja opet oživila; kako bih se preporodila, da vidim njega sretna uz mladu i liepu ženicu, — a on kakve god jamačno doveo nebi; pa kada bi ga ona zapitala: Srce moje, što će se danas kuhati? — njoj bi jamačno rekao, čega meni kazati neće. Ali sada podjite k njemu. Znam, da će se obradovati, kada vas vidi. Upotriebite tu priliku za ono, što sam vam rekla; a objed će biti, — no, vidit ćete; to jest: — mi sada dva puta objedujemo.

— Nuto, nuto!... A sada idem, da ga potražim.

— Samo tiho, mladi gospodine, doda stari katana, i razstanu se.

Živan je triemom na prstih prošao te, i nepokucav, kroz vrata glavu promolio u sobu, u kojoj bijaše Vuk.

— Što ćeš? Netrebam te. Nedolazi mi, kada te nezovem, okosi se zlovoljno Vuk, misleći, da je Gruja i, kako još sveudilj bijaše na onaj stolčić licem prama prozoru naslonjen, nevideći tko da je na vratih.

— Ali ja i nezvan dolazim, oglasi se Živan i stupi u sobu.

Taj poznati, taj mili glas prijatelja, kano električni udarac potrese svim bićem njegovim te, okrenuv se, učini mu se, kano da se je od sna prenuo, kano da je

Digitized by Google

iz nova progledao i nov ljepši sviet da se je opet pred njim raztvorio. Blaženstvom sjevajućih očiju ruke u šir razbaci, prijatelju u susret poleti, pa ga na grudi privine i poljubi cjelovom, kakovim poslje svoje majke još nikoga poljubio nije.

— Dobro mi došao, moj mili Živane!

— Sretno se vratio, moj dragi Vuče! I pogledav mu u lice: Put, vidim, da je zdravlju prijao; a bit će da ti je i dušu razvedrio. Kako ne? Ta ti si toga toliko vidio. Liep je sviet. Lažu misantropi, koji vele da nije. I pogledav ga ponovno te videć, da mu se na te rieči nekakov oblačak na lice navlači, doda: Dakako, da poslje takova putovanja treba nešto vremena, da nam se oko malomu vidiku običnoga života opet privikne; a uz to se ugodno obnavljaju uspomene na ono, što smo vidjeli i doživjeli. To i ti činiš; zar ne? Što se ono malo prije bijaše onako krupno zamislio?

Vuk, tim pitanjem ponešto smeten i nemogući se na brzu ruku ničemu drugomu dosjetiti, odgovori:

— Gledao sam, kako snieg pada.

— I sbilja, reći će Živan, pristupajuć k prozoru; zanimivo je gledati, kako snieg pada. A čemu je ova uzica? Gle, to se u vrt pruža, kao neki brzojav. Što? Bundeva? O ti stari dečko! Zar si na to spao, — na tu dječariju, okrutnu dječariju!

Vuk mu nedade dalje govoriti, već, primiv ga za ruku, povede ga k peći i, primaknuv stolicu, reče mu:

— Negovorimo dalje o tom; već evo sjedi, pa zapali. Dobre su, — švajcarske; a imale bi biti tim sladje, što su kriomčarene. Ponesav ih, na tebe sam mislio. Evo!

I narezav smotku, pruži mu ju te obojica zapale, a Vuk nastavi:

— A što sam imao, molim te, raditi, kad ste me svi tako zanemarili? Evo četvrti dan, što sam se s puta vratio, pa nikoga živa k meni. Pustiste me ovako samo-

Digitized by Google

tovati; a ti znaš, da od samoće meni nema gorjega neprijatelja. Da čitam? Kušao sam: nedade mi se. Uzeh prevraćati ove fotografije, koje sam sobom ponio; ali mi se stade pred očima magliti i s nova me obuze ono neugodno čuvstvo presitosti, s kojim sam se često vraćao iz galerija, muzeja i crkava. Uvjerih se, da mi se živci još nisu smirili. Jedino slobodan, na ništa nevezan prijateljski razgovor bio bi me mogao okriepiti; a toga neimadoh. Zato se latih ovakovih zabava, uz koje netreba ništa misliti. U ostalom, ti se varaš, ako misliš, da se ja ovim lovom povodim za onimi malimi okrutnici, koji ptice hvataju, da ih muče. Moje namjere bijahu plemenitije. Dodje mi, da se vježbam u veledušju; a to biva ovako:

Kada se bundeva nad sjenicom zaklopi, zapovjedim, da mi se donese; a onda, uzamši u ruku maloga zarobljenika, u oči mu gledam te iz njih hoću da čitam, što ta uboga ptičica sada misli. Misli jamačno, da joj je došao smrtni čas. Oči, — neznam da li se varam, ali, rekao bih, suzne oči nepomično u me upire, kano da milost prosi i iz mojega pogleda kano da je rada čitati, što sam s njom odlučio. Moj mačak, kada se u sobi desi, čim mi pticu u ruci opazi, laganim hodom a spuštenim tielom do mene doplazi, sjevajuće oči u pticu upili, krajem repa pomahuje i na skok se spremi; a ja se na pogled toga krvožednika ponosno osjetim čovjekom, pa najprije ptičicu rukom gladiti stanem; ona se na to svaki put trzne, jer mi nevjeruje. Otvorim prozor. Na struji svježa zraka žudnja života tim jače oživi, jer prilika slobodi tim veća biva. Stane mi se otimati; ja nedam. Misleć, da mi se je tim pokusom biega zamjerila, plahim pogledom opet mi se moli. Ja ruku raztvorim; ona pravo nevjeruje, već još tren dva mirno na dlanu leži, a onda na jedanput prhne, — i eto je opet slobodne! Moj mačak zlovoljan i nedokučujuć, kako se što takova izpustiti

Digitized by Google

može, u svoj se kut natrag povuče i mrko me gleda; a ptičica kratkim veselim letom blizu gdjegod na grančicu sjedne, pak si najprije perje kano od nečiste ljudske ruke otrese, a onda, u mene gledajuć, nešto cvrkuće. Da li mi se ruga, misleć da me je prevarila, ili mi zahvaljuje? Ja držim, da mi zahvaljuje — i to me veseli. Eto vidiš . . . Ali sad si ti došao; sad je drugčije. Sad sve drugo na stranu; sada sam opet veseo; sada ću s tobom čavrljati; samo me nesmiješ odmah opet ostaviti. Što si rekao svojim kod kuće?

— Ljubici sam rekao, danas da mi se nenada.

— Pravo si učinio, i stisne mu ruku. I generalu i striki, ako ih doskora nebude, odpravit ću glasnika, neka dodju, pak da večeras budemo veseli. O kako se opet sretnim osjećam!

— To mi je milo; jer bjeh se, vjeruj mi, već pobojao za te. Svi mi se na te potužiše.

— Potužiše? A tko? O! domišljam se: Gruja i Agneza. Čudni ljudi! Još me uviek djetetom smatraju; kano lutku za igranje svuda mene traže. Ona mi svojimi kuhinjskimi programi dodijava, a on me je neprestano poslužívati rad, — samo što još nije došlo, da me umiva i hrani. Ako im se uviek nesmijem, namrgode se i glave objese. Stari katana nemože shvatiti, kako čovjek, koj dobro jede, dobro pije i dobro puši, a ništa neradi, može biti zlovoljan.

— Varaš se prijatelju, reče mu Živan. Tvoju sreću nedrže oni tako podpunom, kano što ti misliš; — nešto da još oskudieva.

— Znam, poviknu Vuk, smijuć se. I oni hoće, da me žene.

— I pravo imaju, ti dobri ljudi, primjeti Živan, prekrštenih nogu u strop gledajuć i od dima kolutiće gradeć. A zatim, okrenuv se k Vuku i ruku mu na rame položiv, nastavi: Priznaj i sam, da pravo imaju. U tih

Digitized by Google

godinah ja već bijah sretnim mužem i sretnim otcem dvoje djece. A zar u tebe nisu sve prilike, da se takova sreća i ovdje udomi?

— Moja je sestra dobra žena. Nije li prijatelju? upita mjesto odgovora zamišljen Vuk.

— To jest, odgovori mu Živan, čekajuć, što će biti dalje.

— I o n a bi možda dobra žena bila, produži Vuk. Moja pokojna majka prestrogo joj je sudila.

— N j u spominjati sada je uzaludno i prekasno. Valja misliti na drugu. Obazri se okolo sebe, pa reci: Nečini li ti se, da sve ovo, živo i mrtvo, ovako liepo gotovo i spremno, nekoga čeka, nekoga izgleda. Svaka od ovih nebrojenih stvarčica ženske porabe kano da neuztrpljivo čezne za rukom redateljicom, a sve, što se živo pokorava ženskomu vladanju, za naravnom gospodaricom. Na onaj priestol, — pokazujuć rukom mjesto, — s kojega je stara pokojnica kano dobri genij toli mudro i ljubko kućom upravljala, valja da zasjedne nova, mlada i liepa vladalica.

Vuk mučaše, gledajuć preda se.

— Ili zar si naumio čekati, da i opet godine prolaze te da vrieme na staroga mladića udari pečat smiešna čudaka, ili, što je još gorje, da pod siedom glavom u nevrieme ožive u tebi žudnje, za koje bi bolje bilo, da su za uviek zaspale.

— Kako si ti to, preuze sada rieč Vuk, — kako si ti to sve mudro nabrojio, pjesnički izkitio i na posljedku nekako tužno i elegično završio! Al ste vi sbilja čudni ljudi! Tjerate me, da se ženim. Kako ću se ženiti, kad žene nemam? O n u sam ja, neću da reknem zaboravio, ali sam ju gotovo pregorio. Toliko sam se otrieznio te uvidjam, kako izvučena srećka već nikakova dobitka donieti nemože. Ono, što me još kadkada na nju opominje, nije nego slab pazvuk zvona, koje je

Digitized by Google

već davno zvoniti prestalo. Nju sam dakle pregorio; ali što ćeš, kad druge još nisam našao? Nu obećajem ti, da ću ju tražiti; pače — i pri tom položi prst na nos i usta, kano kad ćoće da se rekne, da se o nečem za sada još govoriti nesmije.

— Što? skoči Živan i, uhvativ ga za obje ruke: Zar možda na putu? klikne radostno.

— Na putu! nasmija se glasno Vuk. O moj Živane! Vidi se, da si malo putovao. U tom kaleidoskopu nemirna života, gdje slike u čas postaju i nestaju; gdje ti se oko na ničem za dugo ustaviti nemože; u onom živom mozaiku naroda i jezika, gdje napokon sve gledaš a ništa nevidiš: — zar misliš, da se je tu moguće oženiti?

— Pak čemu me onda zavadjaš? reče korećim glasom Živan.

— Pa ipak! natuknu iz nova Vuk, jednim okom žmireć i lukavo se smiešeć.

— „Pa ipak“ veliš, podignu opet glavu Živan i, prstom mu poprietiv, reče:

— Tebi se hoće šalu sa mnom sbijati.... Ili zar sbilja? I primičuć stolicu k Vuku: Nemora se čovjek odmah oženiti. Možda si se u koju zagledao, ili još više — zaljubio. Napried, kazuj!

— Tako je nešto bilo; ali ti ćeš mi se rugati, kad ti kažem.

— Neću; poštenu ti rieč zadajem, da neću. Samo kazuj. I primakne stolicu još bliže.

— Slušaj dakle. Zaljubio sam se u djevojku nepoznatu; ne; — to je malo: u djevojku, koje pravo ni vidio nisam.

— Mani se šale, otrese se zlovoljno Živan.

— Ja se nešalim. Zaljubio sam se, dà, ako je to zaljubiti se, kad o kom neprestano misliš, sliku mu u duši nosiš, a svuda ga očima tražiš.

Digitized by Google

— Sliku? A veliš, da je pravo ni vidio nisi.

— To bih ti morao razjasniti.

— Pa razjasni dè; pripoviedaj! — reče Živan radoznalom navalom.

— Hoću. Ali baci prije taj dogarak, pa zapali drugu. Pripoviedka neće biti kratka.

Zapale.

Vuk pozvoni.

— Što ćeš? zapita ga Živan, bojeći se, da nebi opet što drugo započeo.

— Odmah ću biti gotov, reče mu Vuk; a u to udje u sobu Gruja.

— Dozovi mi Agnezu.

Kad kuharica dodje, podieli joj radi objeda potanke naloge, odobriv u ostalom podpuno njezin program.

Tu nenadanu promjenu opazi stara služavka osobitim zadovoljstvom te, izlazeć iz sobe, namigne prijazno Živanu, kano da mu hotijaše reći: To je tvoja zasluga.

— A sada čuj!

IV.

Namjestiše se i uze kazivati Vuk:

— Bijaše mi već dodijao boravak u Ženevi. Ženevsko jezero liepo je, kano sva jezera švajcarska; ali njega sam se sit nagledao. A što drugo da gledam? Grad? — hrpu kuća! Ženeva neima umjetnina, osim po koji spomenik i po koju javnu sgradu; a i toga sam dosta vidio. Sviet? Taj šareni sviet, život toga svieta tko bi razmrsiti i tko bi proučiti hotio, valjalo bi da godine tamo ostane. To ti je kano knjiga pisana svakojakimi slovi i u svakojakih jezicih, koje bi sve trebalo naučiti, da iz te knjige možeš čitati.

Bez ikakove prave osnove, samo sit Ženeve, a nakan spustiti se po malo u Italiju, jedno se jutro onako posve

Digitized by Google

mekanično skupim i mesažerijom gostione, u kojoj bjeh odsio, odvezem se do Bonnevilla, mjesta ležećega na putu izmedju Ženeve i Chamounixa, misleć, da taj dan tamo probavim i, u tišini one liepe prirode živce si okriepiv, da sutradan put nastavim. Ali i taj jedan dan bijaše previše. Obišav pješke s durbinom svu okolicu, još se za dana, više nujan i umoran, nego li okriepljen povratim u gostionu, gdje se bijah svratio. Mišljah najprije, da okolica ništa što bi te razbistrilo nepruža; ali mišljah krivo, jer okolica je doista liepa; nu moja duša bijaše pusta. Tek sutra, i to kasno sutra, da dalje putujem. Ta misao bijaše mi neugodna i postajaše mi nesnosna. Ti toga nisi možda nikada osjećao, — ali jesi; biva to i inače u životu, te si se gdjekojega položaja, gdjekojega mjesta s neke praznine, — strašne praznine, u kojoj kano da se dihati neda, rad oprostiti tolikom neuztrpljivošću, te ti se čini, da bi morao poginuti, ako tu još samo malo ostaneš.

Tako bijaše meni, dok sam u boneviljskoj gostioni sjedio i svaki čas na uru pogledao i kroz prožor motrio, kako se sumrak sporo i lieno zemlje hvata. Postade i mrak. Hvala bogu! — ostalo mišljah odspavati.

U tom zvonca zazvone i čuje se štropot kola, a zatim i topot konja. Ustaviše se pred gostionom. Bijahu velika putnička kola i pod njih upregnuta četiri dobra konja. Konobar mi reče, da to nije redovni voz, jer da taj dolazi istom sutra okolo podne, nego da je valjada posebna od nekoga najmljena prilika.

Odem da potražim kočijaša, i nadjoh ga u družinskoj sobi, gdje stojećki izpija bočicu vina.

Upitah ga, kamo ide, a on mi nehajno odgovori: U Chamounix.

Nikada bolje!

— A biste li, prijatelju, mogli povesti i mene?

Digitized by Google

On me pogleda, kano da me očima hotijaše vagnuti, koliko vriedim, a onda mi reče:

— U coupé-u neima mjesta; sve je zapremljeno. Vozim dva Engleza, jednu gospodju i gospodina, koj ju prati. Nego ako vam je s voljom, bilo bi mjesta u kabrioletu do mene. Nećete zlo sjediti; a platit ćete mi, što nadjete za pravo. Samo vas molim, da se žurite.

Ja pristanem i skočim u svoju sobu po stvari, namirim račun i sidjem s kovčežićem u ruci i plaidom preko ruke dolje.

Prolazeć kraj restauracije, otvore se vrata te dvorane i prama svjetlu svjetiljke, viseće na protivnom zidu triema, susretnu mi se oči sa ženskim licem, s kojega ljepote ostadoh kano u zemlju ukopan.

To netrajaše dugo. Ono svjetlo bijaše samo prelećelo preko toga lica, i ja nemogoh uhvatiti prave slike njegove; samo cjelokupni utisak bijaše utisak izvanredne ljepote.

Uhvativ se izpod ruke sa veoma pristalim, crnomanjastim mladim čovjekom, idjaše prama kolima, a ja za njima, diveć se lahku, elegantnu hodu i motreć konture krasna joj stasa.

To je dakle ta putnica, o kojoj govoraše kočijaš!

Kod samih kola, kada trebaše da se u njih penjemo, još se jednom obazre na onu stranu, na kojoj stojah ja, i prama svjetiljci kolâ još joj jednom vidjeh ono čarobno lice. Učini mi se, da me je pogledala; ali sve to opet trajaše toliko, koliko da bi munja nebom u mraku sievnula.

O kako me srce za njom vucijaše u onaj coupé! Koli zavidnim okom gledah onu trojicu, gdje se za njom u kola penju, i dodje mi nečovječna misao, da bih mogao kojega od njih zadaviti, da sebi mjesto načinim.

Ali nepomaže. Kočijaš zove; valja u kabriolet.

Digitized by Google

Konji krenuše korakom, a kočijaš izvadi kratku drvenu lulu, napuni ju i pripali, pak onda istom, izmahnuv bičem, na konje povikne: hop, hop!

Već kod prvoga potegljaja iz lule ja se zakašljem i, dim rukom odmahujuć, za smotke se mašim.

— Vidite, kako vi to odmah razumijete, reče kočijaš, odlažuć lulu.

— Što da razumijem? upitam ga ja.

— To, da si ja siromah čovjek nemogu za skup novac bolji duhan nabavljati, kako gospodi, koju ovako povezem, neću ovim smradom dodijavati... Meni je dakako dobar.

Ja ga sbilja razumjeh i ponudim ga smotkom.

— To je ono, što sam mislio, reče on, okrećuć smotku u ustiuh, da ju oslini.

Dugo i ja i on mučasmo. Moje misli bijahu u coupéu. Kada bi se kola uz brdo laganije penjala, nasluškivah, nebi li joj glas čuo; ali sve bijaše tiho. Već nekoliko puta htjedoh izpitivati kočijaša, nebi li mi znao o njoj štogod kazati; ali mi se nedade; kano da ona usta nebi bila dostojna o njoj govoriti; pak onda, tko zna, što bih jadan čuo. Onaj, koj ju prati, možda joj je muž.

Napokon ipak zapitam:

— A znate li vi, prijatelju, koga vozite?

— Znam i neznam, odgovori mi on. Bili su gosti našega hotela. Tko su, odakle su i kako se zovu, to na mene nespada. Ljudi su bogati; mnogo su trošili i gospodski darivali.

— A ni ona ženska neznate tko je?

On se nasmije.

— Znao sam, da će vas ona zanimati. I vi ju liepom nalazite, zar ne?

Protrnem, kano da mi je rekao, čega još nisam znao.

— Liepa je doista, reknem ja.

Digitized by Google

A on, popustiv konjem uzde i svim se tielom k meni okrenuv, nekom važnošću nastavi:

— Vi znate, kako je kod nas u Ženevi. Stranci tisućami dolaze i odlaze, pak se slabo i pazi, kako tko izgleda. Sada ga vidiš, a za čas nebi znao reći ni: da li je crn ili plav. Ali za ovu i ja velim, i svi vele, da je liepa. Šteta, što je nemožete bolje viđjeti. Mnogo se je o njoj govorilo; ali ona kano da je slabo za to marila. To vam je ponosna žena, kano svi ti Rusi.

To uvjeravanje čovjeka prostaka činjaše mi se važno. On, koj bi jamačno za dobru večeru bio dao čitavu galeriju ljepota, i on ju nalazijaše liepom! A to me potače i na razmišljanje: zašto se od onih tisuća žena, koje sam sretao na svom putu, mene nijedna tako dojmila nije.... Ne, ne, ona mora da je sbilja veoma liepa!

— Dakle je Ruskinja, upitam dalje.

— Tako kažu.

— A onaj, što ju prati?

— Vele, da joj je brat. U ostalom, doda zlobno, ta braća i ti ujaci kod putnika..... tko bi ih znao; a i što je to briga koga!

Dalje ga nehtjedoh izpitivati; a nebih niti mogao; jer upravo jedan od one dvojice Engleza bješe meni iza ledja prozor spustio, proprativ to onim lakoničnim: „Dopustite!“

Meni sva duša bijaše u ušiuh, nebi li joj sada čuo glas. I bijah se nekoliko puta osvrnuo, nebih li ju vidio; ali nas djelijaše neprozirna tama.

Samo čuh, gdje njezin pratioc pitaše one Engleze neke obaviesti o Turinu; a oni mu u kratko rekoše, da ih tamo još nije bilo.

Dakle idu u Turin!

Malo zatim zaustavi kočijaš konje.

— Čemu smo stali? zapitam ja.

— To je Sallenches. Ono dvoje ovdje će izići.

Digitized by Google

— Koje dvoje? pogledam ga ja.

— Rusi, odvrati u kratko on.

Kano da me je grom ošinuo. Tomu se nebijah nadao; misljah, da ćemo putovati zajedno do Chamounixa. Sto mi pitanja na usta navrelo; — ali sve bijaše prekasno. Pratioc njezin već stajaše pred kabrioletom, zovući kočijaša radi prtljage.

Na strani vidjeh kola, koja ih čekahu. Još i nju jednom u profilu vidjeh, kako je prama svjetiljci onih kola iz novčarke izvadila i pratiocu svomu dodala napojnicu za kočijaša.

Sjedoše i izčeznuše u mraku.

I meni mrak dušu obastrie. Sve to bijaše kano neki meteor. Od onda niti ju vidjeh, niti što čuh o njoj.

V.

Tu pripovjedalac prestane; a Živan, upotriebiv tu počivku, rieč preuzme:

— Hm, hm. Ti ćeš mi dopustiti, da sam te uztrpljivo slušao; a nisam te ni bez interesa slušao; jer si doista liepo pripoviedao. Ali sada dozvoli meni dva pitanja.

— Ja nisam još gotov, prekine ga Vuk.

— Ništa zato; sada se već može pitati.

— Pitaj dakle.

— Nadaš li se ti tu žensku ikada više vidjeti?

— Ne! odgovori bez predomišljanja Vuk.

— Ali da se ipak kako god na nju namjeriš: bi li ju poznao?

Vuk malo postane, pak odgovori:

— Nebih. Rekoh ti, kako je bilo. Crtâ njezina lica ja nemogoh razabrati; vidjeh samo sjaj ljepote, i po tom si u duši stvorih sliku, koja valjada nije prama istini. Ona, doista liepa žena pretvorila se u meni idealom, definicijom ljepote.... Scienim dakle, da je nebih poznao.

Digitized by Google

— Pak čemu onda sve to? Bojim se, da se je taj ideal postavio opet izmedju tebe i praktičkoga zahtjeva ženitbe. Što vriedi doživljaj, koj nije za drugo, nego da se zaboraviti mora?

— Ne, dragi moj; ti se varaš. Tu se ništa zaboraviti nema, jer se ništa izgubilo nije. Taj ideal je moj, i nitko mi ga oteti nemože; a prva, koju njoj samo sličnu nadjem, neka mi bude žena.

Dok je on tako govorio, unidje Gruja i javi, da su pred kućom u kočiji nekakove dvie ženske glave i da pitaju za gostionu.

— Za gostionu? pogleda ga Živan. A kakove su ženske: Gospodje? Stare, mlade?

— Gospodje će biti, odgovori Gruja; a kakove su, tko bi ih znao. Zamotane su, da im se samo nosovi vide.

— Otvori im vrata, rekne Živan, neka tjeraju unutra, i reci jim, da je ovo gostiona .... Što se skanjivaš? Idi, pak im tako reci.

— Ama, čovječe božji! skoči Vuk. Što si to naumio?

— Da malo vragujemo ... Hoćeš li?

— Nemarim, udari se Vuk dlanom po koljenu.

— Prilika je za šalu nikada bolja, dometnu Živan. Ti ćeš biti konobarom, a ja ću ih kano gostionik dočekati ..... Žuri se te se preodjeni; a kad pozvonim, da si došao, — i iztura Vuka na vrata.

Odmah zatim pod težkimi skupocjenimi kabanicami od krzna i povezanih glava stupe u sobu gospodje, te kad odmotaše glave, vidje se, da je jedna starija, slaba i bolešljiva, a druga mlada i liepa.

Ogledajuć se, zapita starija:

— Ovo je dakle gostiona?

Na pogled takovih neočekivanih gosti Živan se malo sbuni, ali se odmah opet sabere i rekne:

— Dà, moje gospodje. Gostiona upravo nije, nego više neki „hospice“, a mi više Samaritanci, nego li

Digitized by Google

pravi gostioničari. Prevalivši ovaj naš mali Bernhard, u zimsko se doba, kano što je sada, putnici rado kod nas uvraćaju, da se ogriju i okriepe. Prava dakle gostiona nije; ali ju izvolite smatrati takovom; jer se mi od gosti namirujemo kano u gostioni, — umjereno dakako, kano što ćete vidjeti; pak je za to pravo, da gosti imaju svoju volju i podpunu slobodu .... Izvolite zapoviedati.

— Prije svega molit ćemo vas, reče starija gospodja, da nam date toplu sobu, gdje da se razpremimo; pak onda, da nam se prostre na samo, samo za čaj, jer smo prozeble, i štogod malo k tomu.

— Bit ćete služeni. Izvolite medjutim sjesti, reče Živan, taruć si ruke i klanjajuć se na gostioničku; a zatim pozvoni.

Vuk dodje u svojoj pisaćoj bluzi s ubrusom preko ruke i kose razčešljane sredinom glave.

I on, opaziv putnice, a osobito onu mladu, odmah požali, što se je dao na tu lakrdiju; ali se sada već nema kud ni kamo, te stane, čekajuć da se zapovieda.

Ono njegovo smeteno i nespretno držanje sada istom Živana na šalu pravo nadraži, te:

— Što ste tu stali? — okosi se na njega. Zar nevidite, što treba? Skidajte pačmage gospodjam.

Vuk ga pogleda; ali valja slušati, te najprije poklekne pred starijom i, obaviv kod nje, predje k onoj mladoj ..... O pustih nožica! Bijaše mu, da ih poljubi.

— A sada, uze dalje nalagati Živan, neka se za gospodje žurno sgotovi čaj. Pak onda ćete u onoj sobi prostrieti za dvoje. Gospodje žele biti na samo. Samo žurno! Valja se okrenuti. Što stojite? Žurno, velim vam!

Starija gospodja, koja bijaše slabih živaca, moljaše se prestrogomu gospodaru: da nije tolike sile; da se može počekati. A u to joj padne na um, što je već odavna imala pitati:

— Nije li nas tko tražio ovdje?

Digitized by Google

— Što ja znam, odgovori Živan, danas nije nikoga bilo ovdje.

— Valjalo je, da nam se je već s onu stranu planine na susret došlo..... Bit će krivo vrieme.

I nereče ništa više o tom; već se uputiše obje u drugu sobu, da se, kako rekoše, razpreme, i pritvoriše za sobom vrata.

Što su one tamo šuškale i šaptale, toga nitko nezna. Bit će, da je bilo govora o čudnovatoj gostioni i primjetaba o neobičnom konobaru. Bit će, da su, ogledajuć sto galantnih i gdješto dragocjenih sitnarija, što bijahu razmještene po stolovih i ormarih, kušale ženskim oštroumljem proniknuti u odnošaje te kuće i njezinih stanovnika.

Kuća Hranićeva nemože se reći da je svojom uredbom, a navlastito svojim namještajem, odgovarala podpuno zahtjevom moderne elegancije. Posoblje najnovije façone bijaše tu izmiešano s garniturami i ormari rokokosloga; ali te stvari mora da su u svoje vrieme bile velike vriednosti, i nekoji komadi, navlastito stolarskoga djela, spadahu finoćom izradbe i zamršenošću konstrukcije u vrst tako zvanih kurioziteta. A osobito morade svakomu udariti u oči silno starinsko srebro, kojim je kuća bila upravo nakrcana. Utisak svega nebijaše utisak velikoga novčanoga bogatstva, nego utisak vremenom nasporena blagostanja, — neki utisak sitosti, sried koje da zapitaš čovjeka: što da još želi, morao bi odgovoriti: ništa.

Netrajalo dugo, al eto ti Gruje u svojoj staroj katanskoj gali, da za čaj prostre. Po dobivenu naputku, otvorivši vrata, na pragu je postao, petice sastavio, mamuzami pozveketao i na vojničku gospodje pozdravio.

Srebrom je prostro i doskora čaj donio.

Da mjesto konobara dolazi evo katana: tu su promjenu gospodje opazile i koješta nagadjale; ali si nemogle razriešiti zagonetke.

*

Digitized by Google

VI.

Medjutim su se Vuk i Živan u trećoj sobi tiho razgovarali.

— Do biesa! Što ćemo sada? započe Vuk. Ova se šala nemože nastaviti; a nije je trebalo ni započimati. Upravo danas!

— Što ćemo? odvrati mu mirno Živan. Ništa. K njima ćemo otići, pak ćemo im se izpričati.

— Ali će nam ipak zamjeriti, poboja se Vuk.

— Zar se tako slabo pouzdavaš u se? Samo budi ljubezan, i ja ti jamčim, da će nam biti sve oprošteno... Kako ti se svidja djevojka?

— Veoma je liepa!

— To i ja velim.

— Pak zato je upravo šteta svakoga časa, što smo potratili na ovu budalaštinu.

— To se sve može nadoknaditi. Držim, da neće skoro otići. Očekuju nekoga.

— Očekuju? Koga?

— To mi nerekoše.

— Djevojka je sbilja liepa, ponovi zamišljen Vuk.

— Krasno gradivo za nove ideale, doda šaljivo Živan.

— Mani se peckanja, već hajdemo, da ih pozdravimo.

— Tebi se veoma žuri. Čekaj malo .... Jest ... digle su se .... Hajdemo!

Zatekoše stariju kod prozora, a mladju, gdje, sjedeć u fotelju, lista u albumu fotografija.

— Vuk Hranić, ovdje domaćin.

— Živan Bačić, moj prijatelj i šurjak, — predstaviše se gospodjam.

Odielo na Vuku bijaše jednostavno, ali veoma ukusno, a držanje i kretanje bijaše mu upravo gospodsko. Pak zato se situacija gospodjam u čas razjasni, i dok ona

Digitized by Google

mlada preko albuma pogledaše na krasnoga mladića, starija ga veleprijaznim posmjehom na licu zapita:

— Vi bijaste malo prije konobarom?

— Tako je, gospodjo. Bila je mala šala, od bezposlice na brzu ruku zasnovana, ali koja se naprama takovim gostom nije nastaviti smjela. Vi ćete nam to oprostiti. Služba konobara prestaje, a nastaje dužnost domaćina, da vam po mogućnosti ugodi.

— Izvoliste spomenuti, gospodjo, preuze rieč Živan, da nekoga očekujete. Možemo li vam u tom kakogod poslužiti?

— Očekujem si brata, vlastelina Podvrškoga, kojega možda poznajete.

— Veoma dobro, javi se Vuk. Njegovim dolazkom bit će sreća ovoga dana uvećana; jer u gospodinu Mandiću štuje ova kuća staroga prijatelja. Dokazom neka vam je, da me je izabrao djeverom svojoj kćeri, koja će se do koj dan vjenčati.

— Prekrasno! U toj službi bit će vam moja kći drugaricom, reče gospodja, i pokaza mu rukom djevojku.

— Čast mi je osobita, reče Vuk, i nakloni se djevojci, a ona njemu.

Još im kazivaše gospodja, kako upravo radi tih svatova iz daleka Banata putuje; kako bratu si, kojega već davno nije vidjela, toga odreći nemogaše; kako se raduje vidjeti ga i svoju kćer, koja je medjutim postala odraslom djevojkom, pokazati mu, i zamoli napokon domaćina, neka bi odredio, da se pripazi, kada gospodin Mandić naidje, da se svakako ovamo uvrati.

I snovahu upravo, kako da se medjutim zabave, kad izvana negdje iz daleka dopre do njih tanak, krešteći glas vojničke komande, čemu se gospodje ne malo začude i k prozoru priskoče.

Pred nekoliko školske djece, u dvoje poredane, s torbami preko ramena a s pločami oko vrata, stupa suh

Digitized by Google

dugonja, na lovačku odjeven, te trskov štap poput sablje drži, a djeca se kolčići negdje iz plota izčupanimi zametnula, pak ga oštrim, složno udešenim korakom i ukočenim držanjem sliede.

— To je naš general! poviknu očevidnim zadovoljstvom domaćin.

Taj general, živa slika Don Quixotta, nije bio nego odavna umirovljeni poručnik, živući o svojoj penziji i na nasliedjenoj otčevini u mjestu Svibovcu, jedva pol ure daleko od Vukova dvorca. Otac mu je u tom mjestu bio ranarnikom, i tamo umro. On još za djetinstva bude poslan u neki vojnički zavod, postade častnikom te služaše kano poručnik više godina u vojsci, ponajviše u Italiji. Radi slaba zdravlja morade se odreći vojničke službe, i kako mu otac medjutim bijaše umro, vrati se svojemu domu u rodno si mjesto, i tu već ostane. Bijaše čovjek neobično visok, suha i iztrošena tiela, sitnokost, malene glave, a dugih nogu; nu tu razklimanu gradju držaše na okupu i u čvrstu sklopu njegov vojnički, viteški duh, s čega mu i držanje bijaše kano svieća ravno. Mljedku, pjegavu, prilično nabranu i ćosastu licu, kraj malih, svjetlo modrih nekako vodenih očiju bez ikakovih skoro obrva i trepavica, pak kraj nekakove suhe, riedke i kudjeljaste plave kose, podavahu izraz energije jedini kruto namazani i u vis zavrnuti brci te stisnute tanke ustnice. Tu svoju tjelesnu trošnost rado je on pripisivao štrapacam vojničkoga života, i svaki svoj govor, koj mu bijaše krhak i odsječen, pratio bi neprestanom akcijom desne ruke, da se vidi biljeg junačtva, naime palac te ruke u toku od crne kože rukavične. Pak bi mu se svatko zamjerio, tko toga opazio i tko ga za poviest toga palca zapitao nebi. I u govoru i u držanju rado je iznosio na vidjelō kojekakove boljarske navike. I odielom je opcnašao boljara, noseć se obično na lovačku, premda je, po raznih vidivih znakovih, to

Digitized by Google

odielo doživilo raznih promiena pod krutimi zakoni štednje. Čovjek, koj je godine i godine disao zrakom domovine Bellinijeve i Donizettieve, domovine Laura i Giulietta, rado govoraše o muzici, a to pravom tim većim, što je i sam bio praktički glasbenik na fruli; rado se hvalijaše ljubavnimi pustolovinami, o kojih da bi i danas znala kazivati mnoga signora; rado prihvaćaše svaku prigodu, koja bi mu se pružila, da pokaže, koliko je vješt govoru talijanskomu, i rado se namitaše pripovjedaocem o znamenitostih one klasične zemlje, u čem, prosta svake kontrole, sloboda njegova bijaše neograničena.

Da mu je bilo po volji birati prebivalište za stare dane, on bi ga, prama tim nagnućem, jamačno bio izabrao drugdje, nego li u Svibovcu, premda se stanovnici toga mjestanca od 1200 duša rado nazivlju varošani; a tko ih takovimi priznati neće, od toga svom strogošću zahtievaju, da ih bar nezove seljaci, kad se i na samoj ploči, mjestu na ulazu, svakomu glasno i jasno kaže, da to nije selo nego trgovište, koje ima svoj magistrat, svoje zanatlije, svoga arcipopa, liečnika i ljekarnu, pak se velikim dielom i odieva na varošku.

Medju tim stanovničtvom poručnik nebijaše ugledom posljednji; dapače njegovo poznavanje svieta učini ga čovjekom, u kojega se je nekim strahopočitanjem gledalo, i kojega se je u najvažnijih pitanjih obćega dobra za savjet pitalo. Raznimi odlikovanji, kano izborom u obćinsko vieće i na druga častna mjesta, držaše se on obvezanim odužiti se svojim sugradjanom štokakovimi obće koristnimi zavodi i uredbami, kojim on bijaše pokretačem i zasnovateljem. Tako je njegovim nastojanjem postala, sa sjedištem u obćinskoj gostioni, čitaonica od osam članova, kojoj je on bio predsjednikom. I ako taj mjestni patriotizam nebijaše možda posve čist od egoističkih ponuka, nemože se ipak reći, da njegove plodove nisu

Digitized by Google

uživali i drugi. Ako je on tako sebi povoljniji život upriličio, i drugim je pri tom veoma ugodio; o čem bi se uvjerio svatko, komu bi dano bilo gledati blažena lica članova toga družtva, kada se večeri na razkršću sa svjetiljkami u ruci kućam razilaze, pošto su političko stanje Europe za taj dan konstatovali i do sita se naslušali svojega predsjednika, koj je upravo tu večer talijansku vojnu oštro kritizovao, tumačeć zorno položaj i kretanje obijuh vojska bielim i žutim grahom, nepropustiv tako dobru sgodu, gdje su se upravo razpravljali poslovi talijanski, a da osobitim nekim naglaskom i opet nesjeti župnika, da je Pio IX., prije nego što je postao papom, bio poručnikom.

Tako je on provodio svakdanji život; a potrebu još višega družtvenoga užitka izdovoljavao je obilazenjem susjednih gospodskih dvorova s punom torbom pripoviedaka i s frulom izpod haljine; a osobito je mnogo zalazio u Mirkovac, kojega mu vrata bijahu otvorena pravom staroga prijateljstva i pravom uspomena, koje su sadanjega mladoga vlastnika vezale uz toga čovjeka, dok ga je još dječakom učio bubnjati, na konju sjediti i neku talijansku barkarolu pjevati.

— Gospodin Javorski, naš prijatelj, cesarski poručnik u miru, kojega mi nazivamo onim, što bi danas mogao i morao biti, da mu nije zavidna sudbina mjesto mača, kako vidite, uklopila u ruku palicu mira.

Tako ga domaćin predstavi gospodjam.

Ona opazka, koja se ticaše generalskoga naslova, što mu ga honoris causa bijahu pridjenuli njegovi znanci, a bje izušćena dvoumnim tonom sbilje i šale, nekako se neugodno kosnula prišastnika, i zato on, scieneć se izazvanim, da svoj možda uzdrmani ugled u očijuh prisutnih zastupnica liepoga spola po mogućnosti popravi i uzpostavi, ovamo se doduše gospodjam poput gjerme klanjajuć, ali pogledom domaćina siekuć, reče:

Digitized by Google

— Ja sam zadovoljan onim, što sam; a poviest vojske dokazuje, da nije potrebe biti malim generalom, a da se može biti velikim poručnikom. A onda, okrenuv se čitavim licem gospodjam i onaj prijašnji ironični pogled izmieniv drugim ljubežljivim, nastavi prignutim tielom:

— I kano takov sav sam na službu vašim milostim, kojim dvoriti i bila mi je i jest mi najsladja zadaća.

Nu kako se on bijaše prignuo, tako se je, vireć čitavom trećinom izpod haljine, klanjala i njegova frula; što opaziv domaćin, veselo poskoči i povikne:

— Da sretna slučaja! Mi upravo na dogovoru, čim da si prikratimo vrieme, a kad tamo — gle! i pokaže rukom frulu. Tko će ka klaviru? Ja sam mu slabo vješt; možda tko drugi, — i pogleda djevojku.

Ona obori oči i zapožari se.

Majka joj glavom namigne, a domaćin ju izpod ruke privede klaviru te:

— Vi ćete, prijatelju, biti tako ljubezni, pak ćete se gospodjici pridružiti na fruli, reče Javorskomu.

On, koj se ni u drugih prigodah nije branio, da slavi svoga imena i na tom polju štogod privriedi, sada tim manje mogaše odoljeti onomu modromu oku, koje ga pri tom bijaše pogledalo, i sladkim riečim, kojimi se i ona bijaše pridružila molbi domaćinovoj. Izabraše romancu iz neke talijanske opere, za koju držaše poručnik da ga na fruli još nitko nadkrilio nije.

Ovdje je mjesta, da se rekne, da je i strika Mato već odavna na svojoj „lastavici“ u Mirkovac dojahao. „Lastavicom“ zvao je on maloga konja Turčina, što ga je za srebrnu uru i dva lovačka psa zamienio. — I on je dakle već stigao te se je samo u selu i s Grujom okolo kuće zabavio, i eto se je tek malo prije u sobu provukao, na prstih hodeć i obima rukama braneć, da

Digitized by Google

se njega radi nitko neuznemiruje, dok se je u nekom kutu stolice dočepao i na njoj sjedeć već ostao.

Dok je djevojka svirala, stajao je domaćin, rukom poduprv glavu, na drugom kraju klavira, svom dušom utonuo u djevojku i u one glasove, koji izvirahu izpod njezinih prstića; pri čem ga Živan kradom motrijaše, a posmjeh mu na licu odavaše misao, da bi ta sviračica onomu nepoznatomu idealu mogla biti pogibeljna.

Tako svaki od njih drugim načinom zabavljen, i neopaziše, kako se ubogi poručnik znoji i kako note, kojih kraj slabih svojih miehova i krezubih vilica nemogaše ustima proiznieti, nogom odtapkuje.

Kad se odsviralo, general priskoči djevojci te ju savršenom galanterijom najprije u ruku poljubi, a onda vještim obratom tu istu ruku, neizpustiv ju, samo dvama prstima svoje ruke prihvati i tako, više poigravajuć nego li hodeć, djevojku na mjesto, s kojega bijaše ustala, odvede.

Na starinskoj uri upravo su ona dva u reliefu izradjena čovjeka od žute pozlaćene mjedi pet ura odbila, kad se domaćin sjeti, da bi bilo vrieme objedu, i zapita gospodje, da li žele, da se gospodin Mandić još koje vrieme počeka, što one, dakako, običnom učtivošću odklanjahu, ali ipak načinom, po kojem se vidjaše, da bi im to bilo ugodno.

Nu načinom isto tako razumljivim mogaše se proti toj odgodi čitati tih prosvjed na licu fra Mati, koj, nevikao živjeti na francezku, jedva težkom mukom uspje ušutkati svoj buntovnički želudac, miteć ga starom sriemskom rakijom i nekimi kolačići, što bi ih uz nju prigrizao.

U to zamoli domaćin Javorskoga, da malo prigleda u podrum i u kuhinju, što on drage volje učini, uzprkos priekim pogledom gospodje Agneze, koje je stručnu vještinu on glede ostaloga podpuno priznavao, samo glede nekih talijanskih jela, koja je on u kuću uveo i

Digitized by Google

koja će sada, poslje talijanskoga puta domaćinova, biti u ovom zadobila ne samo kompetentna sudca nego jamačno i revna zagovornika, bijaše si pridržao vrhovnu kontrolu, kojoj bi gospodja Agneza svojom kuhačom već odavna bila kraj učinila, da je nije vršio pod egidom volje gospodareve.

— I umrieti će, a riže neće znati skuhati, znao bi reći, odričuć za to Agnezi bezuvjetno svaku sposobnost.

Dok se je tako poručnik po kuhinji pleo i s gospodjom Agnezom radi riže prepirao, bješe Gruja na veliku radost svih, a osobito fra Mate, došao javit, da je milostivi gospodin iz Podvrha upravo stigao.

Sve mu družtvo u susret izišlo i, pošto su se srdačno pozdravili i izljubili, podjoše odmah k objedu, za kojega se je razgovor nastavljao i donekle, kako već biva, tiho vodio, dok strika Mato, koj ostale bijaše već za nekoliko kopalja pretekao, na jedan put nezapjeva tankim glasom, ustima prebiruć a glavom potresujuć, onu svoju staru:

„Što se ovo muče pije vino?
Nije ovo vino ukradeno“ ....

I prihvatiše se čaša te zaredaše zdravice, a napijaše ih domaćin, koj tu službu kod svojega stola obavljaše obično sam.

Napijajuć bješe prisutne gospodje drugim podielio, i dodje red, da i on bude nazdravljen. Živan, koj nepropuštaše nijedne prilike a da malo nepodraži svoga šuru radi plahosti i neodlučnosti njegove naprama ženskim, bješe se požurio s tom zdravicom, da mu je tko nepreotme, a naviestio ju je šaljivim uvodom, po kojem svi očekivahu gotov posao i samo da se rekne: koja je.

A on ga nazdravi s njegovim nepoznatim idealom.

Uz sveobći smieh diže se sada potjera za tim nepoznatim idealom, i domaćin nebijaše protivan, dapače

Digitized by Google

smieške odobravaše, da Živan u kratko pripovjedi gostom glavne momente one romantične sgode sa nepoznatom Ruskinjom.

Uz to se zametne pitanje: da li se tim načinom u obće tko zaljubiti može; i poručnik svom odlučnošću tvrdijaše, da može, i htjede to dokazati pripoviedanjem neke slične aventure iz svojega života u Italiji.

Nu to mu nebude dozvoljeno, već svi — osim djevojke — navališe na domaćina, da tamo, gdje je Živan prestao, poviest nastavi.

On privoli; ali, opaziv kako je ono prije vedro i izražajem mirne duše sjevajuće lice djevojčino prikrio sada na jedanput oblačak nečega . . . tko bi znao čega . . . . možda ljubomornosti, . . . čega li: prije nego će početi, još naročito spomenu, da je to sve bilo pa prošlo i da će pripoviedati čistom objektivnošću povjestničara; pak nadoveza tamo, gdje je Živan prestao.

VII.

— Oni dakle izčeznuše u mraku.

Vrativši se kočijaš, pokaže mi novac na ruci i reče, zadovoljno se smijuć: Vražji Rusi! Dobro plaćaju . . . . Nego znate što, gospodine. Noć postaje hladna. Molim vas, da mi još jednu smotku date, a onda da se spremite u coupé; bit će Vam u svaku ruku ljepše i ugodnije.

Imaše pravo; zato ga poslušam, skupim se i odem u coupé.

Englezi sjedjahu još na svojih mjestih sprieda, a ja zauzmem mjesto, s kojega ona bijaše malo prije ustala. O kako se s te misli osjećah blaženim!

Sbijem se u kut i naslonim se, ne da spavam, nego kako bih se zanio u onaj polusan, u kojem se tako bistro

Digitized by Google

vidi i mnogo jasnije prikazuje sve, što smo doživjeli na javi.

Vrpoljeć se na sjedalu, kako ono biva poslje dugotrajne vožnje, na jedared nešto tvrda pod sobom osjetim. Mašim se rukom i napipam žensku pribodaču. Bijaše očevidno, da ju je ona tamo izgubila. Stisnem ruku, da nebi kakogod opazili Englezi; a onda, prebiruć ju kriomice u ruci, nadjem ju oblikom ovalnu, a plohom gladku. Ovo će biti staklo, a pod staklom možda slika njezina. To mi bijaše dosta, pa da i nemislim o povratku. Slabo me bijaše briga, kakovim bi taj moj čin nazvali drugi ljudi. Svimi zločini kaznenoga zakona da su ga krstili: sve bih drugo dao, ali toga blaga nebih bio nikomu i za ništa izdao.“

Tu pripovjedalac malo postane.

Posluživ se tom prilikom, zateče se opet poručnik, da ustanovi razliku izmedju proste i galantne otimačine, i hotijaše da to upravo razjasni primjerom dogodjaja, koj je svim drugim i do danas ostao neriešenom zagonetkom, a sbio se je izmedju njega i neke glasovite veronezke ljepotice; — nu bude liepo zamoljen, da s tom svojom pripoviedkom pričeka, dok se ova, koja upravo teče, nesvrši.

Bez toga uplitanja poručnikova bilo bi se opazilo, kako je sjedeća naprama domaćinu djevojka od jedared njegovo kazivanje napetom pozornošću te nekakovim nemirnim i izpitujućim poziranjem na majku si pratiti počela.

Pripovjedalac nastavi:

„Kad stigosmo u Chamounix, već je bio u velike dan. Jedva dočekah, da budem sam. Goreć neuztrpljivošću, čim u svoju sobu dodjoh, odmah pribodaču iz žepa trgoh, da ju pogledam; — mjesto stakla bijaše joj ploha od mletačkoga mozaika zlatom okovana. Uzeh ju

Digitized by Google

prevraćati na sve strane, nebih li našao, da se gdjegod otvara. Nenadjoh ništa. Bijah se dakle prevario.

Premda bez ikakova posla, ostanem onaj i još drugi dan u Chamounixu, nadajuć se, da bi mjesto slike mogao nju vidjeti živu. Odatle odoh u Turin i obredah sve gradove srednje i gornje Italije, samo na nju misleć, samo nju tražeć: u crkvah, u kazalištih, u galerijah, muzejih i po ulicah gradskih.

Često mi se učini, da je ona: sada da se je provezla, sad da je u onu ulicu zakrenula; nu goneć te lažne tragove, svaki put se sretoh s tudjimi, nepoznatimi lici, koja me gledahu kano čovjeka luda.

Nevidjeh je nikada više, i ona pribodača ostade mi jedinom uspomenom na nju.“

Svi mučahu, i poručnik, koj je slabo slušao i medjutim svoju poviest o veronezkoj ljepotici slágao, mišljaše, da je sada na njem red; ali ga preteče gospodja:

— Ta vaša poviest veoma je zanimiva, reče domaćinu i zapita ga: A biste li nam hotjeli pokazati tu pribodaču?

Djevojka se trže i samo što mogaše tiho izustiti:

— Majko!

Ali i to bijaše prekasno.

— Zašto ne? odgovori domaćin te, dignuv se, donese iz druge sobe medju dva prsta u vis držeći pribodaču, pak ju preda gospodji: Evo je!

Ona ju dva tri puta ogleda, a zatim noktom s opake strane poklopac nadigne, i sladko se smijuć, rekne:

— Zlo ste gledali. Evo slike!

Svi onamo glave nadnesu. Bijaše dobro pogodjena mala fotografija same te gospodje.

Vuk ruku na čelo položi, kano što činimo, kad nas hoće vrtoglavica; a zatim upili oči u djevojku.

Digitized by Google

Ono lice poče mu se sada kano kroz čarobno neko staklo preobražavati, dok se malo po malo neizjednači s onim idealom u njegovoj duši.

Sada to lice obasja opet ona svetiljka u triemu gostione Bonneviljske.

— Ona je! prošaptnu, na stolicu se spusti i lice si rukama pokri, dok se razabere, da li je to, što je sada doživio, bio san ili istina.

Kada je ruke s lica skinuo, bijaše se djevojka već digla i u drugu sobu otišla s majkom, koja se oko nje trudijaše, da ju umiri.

I u ostalom družtvu bijaše nastala za nekoliko časova mala zabuna, dok su se svim objasnili zapletaji toga čudnovatoga dogodjaja.

Vuk ustane, potraži djevojku i do malo stajaše s njom uz prozor na samo, držeći ju za obje ruke i sav blažen gledajuć joj u one krupne modre oči, u kojih se po malo gubljaše nemirno titranje smetnje, dok se nesusretoše s njegovima kano dva naprotna zrcala izražujuća jedno isto čuvstvo dvijuh sretnih duša.

Nu na jedan put, kano da ga je obad ujela, sjeti se opasnoga mosta, preko koga mu je još preći te, izpustiv ruke djevojčine, zapita ju plahim izrazom lica:

— A onaj pratioc?

Ona se nasmieši i odvrati:

— Bio je moj brat . . . Majka nam je zdravlja radi bila u nekih kupkah u Graubündtenu, odakle bi mi, da razgledamo Švajcarsku, na mahove odilazili i opet se k njoj povraćali.

Više joj neimaše ništa kazati; — sve joj je drugo rekao; a ona, oborivši oči, primjeti ljubeznom stidljivošću:

— Ali onaj mladi gospodin imao je crnu bradu.

Digitized by Google

— Jest, odgovori on; od danas je istom neima; a ta mala primjetba još ga sretnijim učini: — i ona se je njega sjećala.

Gledajuć ih u tom razgovoru, majka se je od milinja raztapala; one slike po zidu kano da su se zadovoljno smiešile; a posljednji medju njimi, stari Toma, samo što si nije pogladio brke.

Živan, stisnuv oduševljeno ruku prijatelju, reče mu:

— Slučaj se je opoštenio. I namignuv na djevojku: A valja reći: odkako svietom vlada, nije bio bolji provodagjija.

Fra Mato, kako da i on svoju radost očituje, neznade drugoga načina, nego, sliedeć nagon svoga srca i vieran svojemu običaju, pristupi k djevojci i, u obraz ju uštinuv, reče joj otresitim glasom šaljiva priekora:

— Ti gurbetkinjo; ti vještice jedna!

A kada su se razilazili, poručnik se nemogaše uzpregnuti, a da gospodji Agnezi i staromu katani, nju za kecelju a njega za rukav potegnuv, neprišaptne:

— Gledajte dobro onu tamo mladu: — Ono će vam biti gospodja!

Tako i bilo.

Djever i djeveruša u dvoru Mandićevu postali zaručnik i zaručnica.

Digitized by Google

LIEČNIK U STUPICI.

I.

Kolovožko sunce već je punim svjetlom kroz otvorena dva velika prozora svietlilo u prostranu sobu, u kojoj bje prostrto za kavu.

— Klarice, diete moje; što si to uradila? Mjesto da si u svu zoru hlada nahvatala, pustila si, da nam sunce već za rana jutra ugrije sobu kano krušnu peć. U nas je običaj, da se za hlada sobe dobro prozrače, a onda odmah zastori da se spuste. . . . To si zapamti.

Tako govoraše novoj služavci gospodja Orlićka, malo i suhonjasto, sredovječno čeljade, blieda i boležljiva lica, ali mehkih i ljubkih poteza s vidivimi ostanci nekadašnje ljepote, koju je ona najprokušanijimi pomagali kosmetike još uviek pomnjivo i vješto gojila.

A onda, baciv pogled na prostrt stol, opet će:

— Nevalja ovako. To odmah razpremi, pa iznova prostri. Kada su gosti, stere se onom crveno zarubljenom damastnom stolninom i uzima se novi porcelan. . . I to si zapamti.

To rekav, ona joj damastnu stolninu sama izvadi, a za porcelan joj pruži ključe:

— Tamo u onom ormaru. . . . . Kave ćeš ukuhati podpunu mjericu na glavu. A sada mi zakopčaj ovo nekoliko putceta na haljini.

Djevojka se prigne i prama velikomu stojaćemu zrcalu zakopča najdoljnih nekoliko putceta na elegantnoj bieloj jutarnjoj haljini.

Digitized by Google

— A je li se gospodjica digla? Jesi li ju vidila? Kako joj je? zapita nadalje služavku.

— Digla se je. Veli, da joj je bolje; ali ju ipak nadjoh povezane glave.

— Idem, da ju pogledam. Uredi sve kako sam ti rekla, reče još gospodja i ode.

U kući smo Arsenija Orlića u Zagrebu, — dobroj kući, o čem svjedoči dvostruki podvoljak domaćinov i trbuh, koj je svojom ogromnom hemisferom gornji i doljni dio tiela razdvojio i obćenje u okomitom pravcu izmedju glave i nogu za uviek absolutno nemogućim učinio. Dobarce, s kojega su se u Zagreb preselili i u njem nastanili, uz druge izvore pruža toliko, da, obskrbivši djecu, on sa ženom si, gospodjom Justinom, i sami mogu gospodski živjeti, a i — kako su od negda vični — prijatelje si, stare sa ladanja susjede, kada u grad dodju, ugošćivati.

Takovi su im gosti i sada u kući: gospodja Mirkovićka, koja je s domaćicom tamo u pitomom Zagorju još djevojkom drugovala, sa sinom si Budimirom, krasnim mladim momkom i kćerju Zorom, djevojkom, kakove uspievaju samo na blagotvornom krilu naravi, o čistu gorskom zraku i krepkoj izvor-vodi, koja tielo kruti i kremeni kano stanac kamen, iz kojega izbija. A i jest Zora struka, kano da je prama boru rasla; a punahna je, jedra i rumena, — mili bože! — kano jagoda, koja joj je tamo u zavičaju na pretilu tlu šumskoga prisoja nikla i dozrela; — jer Zora nije više sasvim mlada, nego onako u najvećem cvietu djevojka.

Služavka je po nalogu za kavu iznova prostrla, i doskora se u tu istu sobu povrati za izlazak odjevena domaća gospodja, u veoma živu i srdačnu razgovoru izpod ruke vodeć svoju gošću, gospodju Mirkovićku.

Dok se ostali saberu, sjedoše one dvie, da nastave razgovor, koj se kretaše okolo predmeta vječite za-

Digitized by Google

nimivosti i neizbrisive dražesti, — okolo uspomena mladosti.

Gospodja Justina, koja inače bijaše tiha i elegična žena, sada kano da je iznova oživjela; onaj njezin glasić, slab i zagašen, kano izumirući zvuk strune, prometnuo se jasnim kliktanjem radosti. Saviv desnu ruku oko vrata prijateljici i vatreno ju poljubiv u lice, reče joj:

— O kako se opet osjećam mladom i sretnom, kada tebe vidim, mila moja Klotildo! . . .

I spomenuše dragu goru, po kojoj su se zajedno penjale i s koje su se jekom nadvikivale; spomenuše milu dolinu, u koje su se mehkoj travici odmarale i cviće brale; spomenuše sva mjesta, na kojih su se djecom igrale, a poslje sladke djevojačke sne snivale; spomenuše i seljačke kuće, u koje su se prolazeć uvraćale; domaću družinu, kojoj su kroz mnoge godine obviknule; susjede, s kojimi su se polazile, i sav ovaj mali, ali nezaboravni sviet ladanjskoga života; onaj je umro, ona se je udala, onaj se je odselio; oni stari prijatelji sad su zavadjeni; ona im drugarica mladosti ima već toliko djece, imanjem su se podkriepili, sada i kočiju drže; listovi — o listovi, sladke tajne! — sad se već nedonose, nego poštom dolaze; crkveni zvonik iznova je limom pokriven, a ono zvono — drago zvono, što ih je jutrom budilo, a na večer kući dozivalo, još uviek onako zvoni.

— Daj, daj, kako smo govorile; dopusti i Zori, neka ide s nami, kada veli, da joj je bolje.

— Nije istina, da joj je bolje.

— Kako ti to znaš?

— Kako da neznam? O! sjeti se svojih mladih godina, kako smo i mi skrivale bol od roditelja, kada je valjalo na kakovo milo mjesto s njimi poći. . . . Pak onda je malo i zakasnila razvezati glavu i skloniti rubac. Ona je u istinu bolna.

*

Digitized by Google

— No, no, to malo glavobolje! Bože moj, netreba se odmah poplašiti, a i nevalja djecu toliko čuvati. I tako slabo u grad dolazite; pak da sada radi to malo glavobolje kod kuće sjedi, a njoj bi upravo trebalo, da se malo svietu pokaže. Zar ćeš, da ti taj cviet tamo kod kuće uvehne, neimajući ga tko ubrati. O! u nas ima krasnih i valjanih mladića! Jednoga bi znala kano stvorena za nju.

— Bojim se, reče nešto zabrinuta gospodja Klotilda, da ćemo ju težko udati. Ti poznaš mojega muža. On joj je bio odgojiteljem. Njegovimi načeli ravnana, izišla mi je za djevojku nešto preozbiljna. Težko joj je ugoditi. Odviše proučava mužkarce, koji joj se približe, pa je do sada našla, da su ili sebičnjaci ili dosadnici.

— Onaj bi joj se jamačno svidjao. Srodne su ćudi. I on, ako i jest na mahove veseo, razuzdano veseo, inače je ozbiljan, — upravo kao ona; liep, što no kažu, kao upisan; dobro odgojen, pravi alem mužke vrstnoće; bit će mu okolo trideset godina; našemu je Zdenku prijatelj; često nas pohadja; doći će i dok ste vi ovdje, — biti će moja briga da dodje... Zašto si se tako smrkla? Nemislim ja tako. Nelaskajuć ti: Zora je djevojka, koje netreba nikomu nuditi, već ju samo valja pokazati.

Gospodja Klotilda prijazno se nasmije.

— Hvala ti, draga Justino; ali Zora će ostati kod kuće. Ako već mora biti: radje ćemo još jedan dan primaknuti.

— I dva i tri i koliko god hoćeš, — čim više, tim bolje i nam ugodnije.

— Hvala ti. Ali ću te moliti i za liečnika; neka sam posve mirna. Imate li dobra liečnika?

— Kako nam je stari umro, imamo čovjeka mlada, kojega vještinu jednoglasice hvale svi, koji se njim služe. To će moj Arsenija preuzeti; on će ga potražiti. Upravo ga čujem, gdje dolazi. Kano da ide sa Zorom... Jest, — njoj govori:

Digitized by Google

— Gle ti nje, zlikovice jedne! Zar ti misliš, da mi gradjani nismo radi po kadšto vidjeti onako štogod pravo zdrava i liepa! — I ču se do u sobu, kako je rukom popljeskao po licu djevojku.

— Gledaj ga, reče domaćica smijuć se.

— Naš gospodin kum ostaje kavalir do posljednje kapi krvi, pozdravi gospodja Mirkovićka, dižuć se sa stolice, domaćina, koj, vodeć izpod ruke svoje kumče, Zoru, bješe stupio u sobu odjeven jutarnjom sivom a crveno obtočenom haljinom, i u lievoj ruci nosaše veliku stivenu lulu.

Arsenija Orlić pravi je prototip debeljačke dobroćudnosti, koja mu proviruje iz onih malih graorastih očiju i iz onoga punoga lica, kojim se od silne jedrine rumena boja već u modru prelieva. I koliko ga je debljina osvojila, kraj nje je još uvjek čovjek živ i okretan, k tomu veoma razgovorljiv, dok mu sape dotječe, a onda štogod smrsi, samo da se govor dokonča. Ta oba svojstva, a k tomu podpuna dokolica, čine ga veoma prikladnim za kućnoga galopina. Zato se sve poruke i naruke po njem obavljaju. Iduć prije i poslje podne radi novina i radi „svoje partije“ u kavanu i vraćajuć se iz nje, svaki dan velik dio grada obtrči, naloge poizvršava i uz put novosti onoga dana pobere, te ih doma nosi i pripovieda. Jedno je još sigurno — i to je gospodja Justina najbolje primietila, — da se je širenjem tjelesne mase sve to više stezala umna glavnica ubogoga čovjeka, i sada već življaše skoro o samih nekoliko poslovicah i drugih stereotipnih rečenicah. Nu uz to je gospodin Arsenija dobar i predobar čovjek: koliko sala, toliko dobroćudnosti.

Skinuv kućnu kapu, brojem nezna se koju, najljepšu iz bogate sbirke kapa, što mu ih je gospodja Justina uz sada već dvadeset i toliko u braku proživljenih rodjendana i imendana navezla, pozdravi se veoma srdačno s gospodjom Mirkovićkom.

Digitized by Google

— Pravo ste rekli, moja kumice. Semper idem! što no je neki reko. Još se kaže: Što dikla navikla . . . itd. Što se je kod majke započelo, to se sada kod kćerke nastavlja. Zar nije tako, gospodjo Klotildo? Semper idem! Nedamo se. Pa zar nisam istinu rekao? Ove naše gradjanke . . . nevelim, da po gdjekoja nije i liepa; ali kako je liepa! Kano cviet, što se u sobi i u loncu uzgoji. A gledaj ti ove! — i opet pogladi dlanom izpod brade djevojku.

— Ne, ne; nešto mi je bolna, reče gospodja Klotilda... Nisi se trebala oblačiti, diete moje, da s nami podješ. To nemože biti. . . Je li, da ćeš ostati doma?

— Hoću majko.

— A gospodin kum biti će tako dobar, pa će nam potražiti liečnika.

— Ne majko; neću liečnika.

— Hoćeš, hoćeš, dušice.

— Meni netreba liečnika.

— Ali treba meni, da se umirim. Budi dobra, pa slušaj.

U tom se kava donese i posjedaju.

— A mladi gospodin gdje je? zapita domaćin.

— On se je prije svih digao i otišao, odgovori služavka.

— Vidiš ga! Toga nije imao činiti, uze ga izpričavati mati. Zaboravio je, da nismo kod kuće. Tako je privikao, rano raniti zimi i ljeti. Znate, kako je kod nas na selu. Ili će gospodarstvu prigledati, ili u lov poći...

— Dakako; znamo mi to, uplete se domaćin, prevraćajuć velik zalogaj jezikom u ustiuh. Tko rani, nemrkne, rekao bi moj pokojni otac; a i za lovca se kaže: tko rano urani, lahko zeca ulovi.

— A rekao je, da će družtvo dočekati pred velikom kavanom na trgu, doda služavka.

Digitized by Google

— Dobro je, reče gospodja Justina. A sada valja zasnovati, što ćemo i kako ćemo danas prije podne. Najprije ćemo da obidjemo dućane. Tvoje potrebe, Zorko, ostavit ćemo za sutra, da možeš birati po svojoj volji. A ti ćeš Arsenija medjutim, kako smo rekli, potražiti liečnika.

— Dakako, našega liečnika, primieti domaćini. Samo je liečnik mlad.... Čuješ li Zorice?... No, no, neboj se... Mlad jest, ali je strašno ozbiljan. Drži se mudro, a govori kao kakov profesor, sve same grčke i latinske rieči; a k tomu je — oženjen.

— Klarica neka za tobom zatvori, i osim liečnika neka nikoga nepusti u kuću. A sada mi dvie hajdemo, reče gospodja Orlićka.

Digoše se i razidoše se.

II.

Dvie ure poslje toga netko na vratih pozvoni i djevojka otvori. Bijaše mlad, veoma pristao čovjek te, zibajuć se na jednoj nozi, zapita:

— Jeli tko kod kuće?

— Gospodjica — ona je kod kuće; čeka vas.

— Gospodjica? zapita mladić začudjen.

— Da, gospodjica, radi koje su vas zvali. Neće biti mnogo, — gospodska bolest, mala glavobolja. Idem da vas prijavim. Izvolite ovamo ući i počekati.

To služavka reče i, nečekajuć odgovora, uvede prišastnika pa ga ostavi u prvoj, a ona ode u drugu sobu.

Mladić imaše medjutim vremena razabrati se i proučiti situaciju.

— Ovdje je nekakova gospodjica bolestna; a ova služavka drži me za liečnika. Neka bude. Idemo da se malo pošalimo... ako bude vriedno.

Služavke nebijaše prilično dugo natrag; jamačno ju je gospodjica nešto izpitivala; a dotle je mladić prebirao

Digitized by Google

fotografije, koje razsute ležahu na stolu. Upravo je promatrao sliku nepoznate liepe ženske, kad se služavka povrati, te će reći:

— Izvolite se malo strpjeti, gospodine doktore; gospodjica će odmah doći.

Mladen — to je mladiću ime — namigne joj i, pokazujuć joj sliku, zapita:

— Poznate li ovu?

— Kako ne? To je ona . . . ta vaša bolestnica.

— Dobro je, pomisli mladić. A sada idite, draga moja. Ja ću čekati.

Jedva je on to rekao, kad u drugoj sobi zašušti ženska haljina.

Zora unidje i čedno se nakloni:

— Gospodine doktore?

— Vam na službu . . . Vi ste dakle bolestnica?

— Dà; radi mene su vas pozvali, gospodine.

Mladen joj, onako, kako je samo liečniku slobodno — u lice pogleda i dubokim glasom ozbiljno rekne:

— No, no; neće biti tako opasno.

— Dapače, upravo ništa. Žao mi je, da su vas trudili, gospodine doktore. Za ovakovu malenkost nije vriedno bilo otimati vas onim, koji vas možda više trebaju od mene.

— Nemojte tako gospodjice. — Lahkoumni bolestnici veoma su neprilični liečnikom; jer preuzimaju njihovu zadaću i kvare im posao . . . . Vašu ruku, gospodjice.

Ona ga ponudi stolicom, pa se i sama naprama njemu posadi i pruži mu ruku.

— Bilo je skoro posve normalno.

A njegovo da je tko taj čas obišao, bio bi ga našao već ponešto nenormalnim.

A onda, položiv joj ruku na čelo:

Digitized by Google

— I temperatura tiela skoro je posve normalna. Simptomi nisu prama tomu, da bi nam se valjalo uznemirivati. Neznatna katarhalna afekcija, koja nemože imati ozbiljnih posljedica. Nu valja se ipak čuvati. Za sada ćemo se poslužiti samo profilaktičkimi sredstvi: nenahladiti se, dietno živiti — i ništa dalje. I tim je moja zadaća — kano liečnika — svršena.

— Dakle po tom sam mogla danas izići?

— Mogli ste bez svake pogibelji.

— A dopuštate li mi večeras poći u kazalište?

— Uz potrebitu opreznost na svaki način. Danas imamo opernu predstavu.

— To mi je veoma drago.

— Vjerujem vam, gospodjice . . . . Na selu život mora da je veoma dosadan.

Djevojka se osmiehne i nerekne ništa.

— Ali i tomu bi se dalo pomoći, nastavi Mladen, da se ustrajaju dobrovoljačka družtva za glasbene i kazališne zabave . . . . mislim hrvatske. Tim se vrieme ugodno sprovodi i patriotička se čuvstva bude i kriepe.

Djevojka opet nereče ništa, već ga samo gledaše široko otvorenima očima.

— Ali za to će u vašem mjestu i okolici biti valjda premalo sposobnih ljudi, uze opet pentati Mladen rastućom smetnjom, jer mu se učini, da se s njim postupa kano s čovjekom, kojemu nije vriedno odgovarati.

Nu vješt motrioc bio bi djevojci s lica čitao, da smišlja obranbenu osnovu, po kojoj bi suzbila toga kako joj se činjaše — bahatoga gradjanina.

— Dosada je, gospodine, kći bezposlice; a mi na selu r a d i m o, — progovori djevojka.

— Znam, prihvati Mladen, osjetiv žalac tih rieči. Ali neživi se o samu kruhu. To vi dobro znate, gospodjice. Vašoj duši i drugoga bi se hotjelo . . . . Vi jamačno ljubite glasbu?

Digitized by Google

— Ljubim veoma.

— Onda vas moram žaliti.

— Zašto biste me žalili?

— Jer živeć na selu morate se toga užitka odreći . . . Seoski život u mnogom može biti ugodan; ali duševnomu životu u obće pruža slabo hrane.

— Možda se varate gospodine? Vi gradjani u obće ste vični veoma čudnovato suditi o nas seljanih.

— Ali to ćete mi ipak priznati, da si vi na selu za nikakov novac nemožete pribaviti one naslade, koju pruža, recimo — kad je već o tom govor — operna predstava; . . . osim ako sbilja poj slavulja i klepka ovna prehodnika . . . . . Romantici barem . . . . . .

— Prestanite, molim vas gospodine. Ja vam onoga nepriznajem. Vi se varate, ako mislite, da nam na selu manjka pobude i prilike za duševni život. Treba samo imati dušu za to ugodjenu i prikladnu: pobude i prilike nikada nemanjka.

— Zar i za estetične užitke te ruke, kano sto je n. p. muzika? upita mladić, živom radoznalošću očekujuć odgovor.

— Da. Samo što su ti užitci u nas i jači i čišći, nego li u vas; jer dok se vam ovdje gotovi pružaju, mi ih si tamo sami stvarati moramo.

— Kako vi to mislite, gospodjice?

— Evo kako. Prije svega, gospodine, ja nisam neznalica. Umijem nešto glasbe, koliko sam se na selu naučiti mogla; a čitala sam i ponajbolje pjesnike svojega i drugih naroda. A onda vas pitam: Zar poj slavulja i čvrčanje šturka; zar i same one klepke, koje ste spomenuli; zar tihi žubor potočića i tutnjava vodopada, kakov mi imamo u svojoj gori, — zar to sbilja nije muzika? Zar su to samo izmislili romantici i pjesnici? Zar tu muziku prirode nisu nasluškivali i samo nesavršeno oponašali velikani glasbene umjetnosti? Pak što

Digitized by Google

su oni mrtvimi glasbili izrazili, mislite li', da to svojim orkestrom živa naša duša proizvesti nemože? Zar svaka pjesma mora biti izpjevana i zar svaka muzika mora biti svirana? A i čemu bi? Jezik je, gospodine, više nego li glasbeni stroj; pak kada je on sa svim svojim bogatstvom rieči često puta nemoćan protumačiti vierno i podpuno ono što se u nas sbiva: kako bi to sa svojih sedam glasova mogao glasbeni umjetnik? ... Vi ste, dakako, motrili izhod sunca.

— Jesam, gospodjice, ne jedan put — sa našega Šljemena.

— Oh! Vi gradski ljudi!.. Vi ga si naručite. Ali ja nemislim to, kada se njih nekoliko udruži, pa idu te čekaju, i kada se pomoli sunce, onda kliču: Ah! to divno, to je božanstveno!... Ja sam se znala kadgod liepim proljetnim ili jesenskim jutrom onako nehotice prije izhoda sunca obreti samotna na humku kod kapelice iznad našega dvora; pa kada bi se uz pjev ptica, uz šušanj gore i šum vode i ono nekakovo disanje zraka pomolio na iztoku u svom veličanstvu možni vladar dana: — nikakova ukajdana himna, nikakov oratorij nebi mogao izraziti onoga, što bi taj čas osjećala moja duša... Jeste li i Vi tako osjećali?

— Kako nebih? odgovori Mladen nesigurno.

— Tim bolje. Onda dakle dokučujete, da je ono, što se sa velike pozornice prirode u sgodan čas dušom obuhvati, i podpunije i čišće i veličajnije, nego što je vrstan proizvesti oponašaoc prirode — umjetnik.

Mladen se sav ubezeknuo.

— Da.... Donekle dokučujem..... Ali, odakle vam te misli, gospodjice?

— Odakle? Iz moje seoske samoće, u kojoj ima i dosta vremena i dosta prilike o tom svem razmišljati, osobito kad nam valja na čisto doći s takovimi prigovori, kakove sam i prije vas često slušala. Zar mi po

Digitized by Google

njih nije bilo razloga zapitati se često: Djevojko! Zar si ti u toj zabiti, daleko od velikoga svieta, i sbilja odsudjena neokusiti viših slasti života? .... Tako sam se često pitala. I to sam si pitanje ja riešila; a riešila sam ga radostnim uzklikom: Ne! Oni nemaju pravo! Ti nisi ni malo gorja od njih! Izvori svih onih slasti i tebi su otvoreni — i to čisti, dok su njim tamo koje čim pomućeni ..... To vam je na ono, što ste rekli o glasbi; a patriotičkih čuvstva što se dotiče .....

— Vi tako govorite, gospodjice, da ja neznam .... Oprostite, ako sam vas možda uvriedio, reče Mladen sapćućim glasom.

— Zašto biste me uvriedili? Vi govorite kano i drugi vaše vrsti. Tko će vam to zamjeriti? Tako ste se naučili; a meni je braniti i sebe i druge od krivih mnienja, kojimi se mi nepravedno ponizujemo u očiuh gradjana.

— Ja što sam rekao, opozivam, i molim vas, da govorite dalje. Meni vas je ugodno slušati, i slušao bih vas do vieka.

— Ja negovorim niti da vam ugodim niti da se pred vami pokažem. Što sam rekla, rekla sam za to, da me više nežalite, — jer toga netreba. O! mi smo bogati, vjerujte, veoma bogati pravim uživanjem, kojega mnogi od vas gradjana nikada okusio nije .... Ali sada je dosta. Ja nisam vična toliko govoriti. Tamo kod kuće osim otca neimam nikoga, s kim bih mogla tako čavrljati; pak ćete mi i oprostiti, ako sam govorila više nego što bi se pristojalo djevojci kod prvoga sastanka. Ja, kako vidite, to rada činim; ... ali scienim, da će sada ipak biti dosta. Možda vam nisam svega kazala što bih hotjela, niti onako, kako bih hotjela; ali što sam namjeravala, to mora da vam je jasno; najme uputiti vas, da mi tamo drugčije uživamo, drugčije čuvstvujemo, nego li vi; nevelim bolje, ali niti gorje od vas.

Digitized by Google

— Nešto ste mi još ostali dužni; a takovu dužniku ja ništa neopraštam.... Rekoste: A patriotizma što se dotiče.... Dobro sam ja zapamtio, na kojoj smo ostali.

— Vi ste, gospodine doktore, čudan liečnik. Vi ste na posve drugi terain sveli pravi zadatak ovomu našemu sastanku. Ja sam vaša bolestnica; a vi, mjesto da izpitujete stanje mojega tiela, uzeli ste pod mikroskop moju dušu, i to je prava premetačina, što činite od nje.

— Ali samo još to! Bez toga nesmije proći ovaj naš razgovor; a prida ako što date, bit ću vam za svaku rieč zahvalan.

— A što biste vi rad znati od mene?....

— „A patriotičkih čuvstva što se dotiče“, — tu smo prekinuli.

— Sjećam se... Vi uztvrdiste, da bi se onakovimi družtvi ta čuvstva budila i kriepila..... Može bit da ima, komu toga treba, — nam netreba. Ljubiti domovinu nam se čini tako naravnim, kano što je naravno, da djeca ljube svoje roditelje.

— Ja tomu neprotuslovim.

— Pa je ipak i u tom razlika izmedju nâs i vas.

— Koja? Recite mi, molim vas.

— Ja neznam, hoću li znati posve točno i jasno izraziti ono, što mislim. Ja neumiem u č e n o govoriti, kano vi.... Ali eto me na pravom putu! Razlika je ta: Vi o ljubavi domovine kano o moralnoj dužnosti umujete; a mi idemo prečim putem: mi ju jednostavno ljubimo.

— Dakle naš patriotizam bio bi više teoretičan?

— Čini mi se, da ćemo se tako razumjeti. Vas zanosi idea, a mi kano da ljubimo upravo ovu zemlju, ovu grudu zemlje, na kojoj smo se rodili, ili da pravije reknem, koja nas je rodila; jer i vi i mi domovinu „majkom“ zovemo; samo što nam to nije golo ime;

Digitized by Google

nam ta zemlja kano da živi i kano da ima srce, kojim nas ljubi, kano što mi nju ljubimo.

— Dakle je razlika, koja?

— Tâ, da vi ljubite umom, a mi srcem. Ovako, kano mi, jamačno su ju ljubili oni, koji su ju prvi „majkom“ nazvali; — jer to ime svakako je poteklo iz srca, a ne iz glave. Tko da bolje ljubi, — mi ili vi: toga ja neću prosudjivati. Samo i opet velim: da naša ljubav nije gora od vaše; — naravnija je i starija na svaki način; jer je ona ljudskim duhom silno pokretala i prije, nego li je o patriotizmu bilo pisanih razprava. Poput nas su ju ljubili stari; a kako su ju oni ljubili, to vi morate znati bolje od mene.

— Dà, dà, tako su ju ljubili Maratonski i Termopilski junaci; tako ju je ljubio Ajante, kad se je sa svojom Salaminom opraštao prije nego si je mač u srce satjerao .... Hvala vam gospodjice!... Rekoste da vi na selu r a d i t e. Ja vas za to štujem; al i to vidim, da se tamo sbilja neživi o samu kruhu ..... Vi jamačno i čitate gospodjice, — mnogo čitate?

— Mnogo ne; ali čitam — i rado čitam.

— A što čitate?

— Zašto vas to zanima?

— Zanima me veoma, i zato vas molim da mi kažete.

— Opet! Vi ste doista čudan čovjek!

— Neka sam; ali ja vas molim.

— Budi vam i to! Posljednje, što sam čitala, bilo je „T i h o m j e s t a n c e“ od Turgenjeva.

— Vam se mili Turgenjev?

— Veoma; i to zato, što se je udostojio svojim velikim umom proučavati i svojim divnim perom slikati upravo onaj sviet, o kojem vam govorim.

— I mi ga u gradu čitamo.... A zar je možda i tu kakova razlika izmedju nas i vas?

Digitized by Google

— Vam bi se htjelo šaliti, gospodine; a ja vam za sbilja i opet velim: da jest. I vi čitate, dakako, — mnogo čitate, — čitanjem se upravo davite! Vaša nesreća i jest, što svega preobilno imate, pak ničesa pravo uživati nemožete ... Kako i zašto čitate vi? Čitate, da vrieme prevarite; a kad ste knjigu pročitali, odbacite ju kano i smotku, kada ste ju popušili; te za koj dan: „Čini mi se, kano da sam to negdje čitao. — Kako se samo pisac zove? Kakov je ono knjizi naslov? — Neka ga voda nosi! Tko bi to sve zapamtio!“ ..... Mi čitamo drugčije. Štampano slovo za nas još uviek ima onaj čar, što ga je imalo, dok su još knjige bile riedke. Zato vi nemožete razumjeti, kojom se žudnjom nova knjiga ili nastavak kakove pripoviedke kod nas izgleda, i kojom se pohlepom čita. S prozora na dogledu našemu dvorcu ni najmiliji se gosti neočekuju onom neuztrpljivošću, kojom se očekuje novi svezak knjige ili novi broj časopisa; pa koja nesreća! koja žalost! ako kakogod nedodje ... Da vam se je samo po zimskih večerih medju nami naći, — jer to je kod nas čitanju sezona; — pa kad se oko stola otac i mati i nas troje odrasle djece posadimo;... samovar na stolu brboće, otac lulu zapalio, majka pletivo tražeć prosi, da se samo malo pričeka, a ja za čitanje spremna. — „Gdje smo ono ostali? ... Tako je! ... Sada čitaj!“ ... Pak onda ona sretna lica! ... ona tišina! ... O! gospodine, — vi toga nerazumijete! ... Pak kad se pročita, onda se o tom razglaba i ponovice razgovara. Ljudi, koji se tamo opisuju, ostaju naši stalni znanci i dobri prijatelji, ljubimci .... kako koji. Za onom Mašom sam se ja, vjerujte mi gospodine, kano za rodjenom sestrom sita naplakala .....

— Ja vam se klanjam, liepa dušo! uzkliknu mehkim glasom razstapajuće se duše Mladen i prihvati vatreno za ruku djevojku.

Digitized by Google

— Gospodine doktore! pogleda ga ona ozbiljno.

— Oprostite mojemu uzhitu i... nastavite molim vas.

— Ne!... Imate li mi još štogod naložiti?

Mladen, ustavši i uhvativši se rukom za čelo, stajaše neko vrieme niem i neodlučan, dok nereče:

— O da! Moram vam svakako nešto prepisati, — i ode k stolu, na kojem za pisanje bijaše sve priredjeno.

Dok je on uza stol sjedio i pisao, bijaše se djevojka unj zagledala te joj se u pogledu i iz svih crta lica mogaše jasno čitati potajnom rukom nutarnjega pisca upisano: Šteta, da je oženjen!

Nu jedva što je ona to pomislila, očuje se u triemu žamor povećega družtva.

Mladen skoči:

— Za ime božje!... Nesmiju me zateći ovdje!

Skoči i djevojka. Srce joj se skamenilo od straha. Nemogaše izustiti ni rieči, već samo plaho gledaše Mladena, da nije pameću šenuo.

— Da se kamo god sklonim.....

Ali bijaše prekasno. Vrata se otvoriše i u sobu uljegnu sve družtvo, domaći i gosti — i liečnik s njimi.

Domaći se i liečnik s Mladenom veoma prijazno pozdraviše, i Zora nemogaše sumnjati, da im je svim mio znanac; samo — zašto se od njih hotijaše sakriti?

— Dakle, moja gospodo i gospodje, reče domaćin, — da se uklonimo i da liečnika ostavimo s bolestnicom na samo.

— Liečnika?... zapita Zora u čudu.

— Dà; evo sam ti doveo liečnika.

— Tà bože moj, branijaše se djevojka. Nisam ja valjda tako bolestna, da se mene radi valja skupljati na vieće čitavomu liečničkomu sboru! Ovaj gospodin o svem se je potanko uputio, pak mi je evo već i liek

Digitized by Google

prepisao .... Hvala vam, gospodine; ali za ovaj put ste došli prekasno, — doda, obrativ se prama liečniku.

— Ovaj gospodin! povikaše u jedan glas svi, osim matere i brata djevojčina, te im se svim nadavaše na smieh, a opet im se nedade smijati.

— Ovaj gospodin! ponoviše još jedan put.

Mladen se sbuni i obori oči preda se.

— Što je to, gospodine Mladene? zapita prva domaćica.

— Kakovi su to poslovi? Ili da bolje reknem: kakove su to bezposlice? prihvati domaćin. Dječko je opet počinio nekakovu vragoliju .... I ti si se Zoro smela. Što se je dogodilo?

Prizor postade veoma neugodan i ozbiljan, kada svestrano mučanje od nekoliko sekunda prekinu Budimir, stupiv pred Mladena i rekav mu strogim glasom:

— Ja, brat njezin, zahtievam od vas, gospodine, da mi s mjesta razjasnite, što se je tu sbilo. Po svem sudeć, bit će najmanje, te ste držali, da vam se je u tudjoj, poštenoj kući slobodno pošaliti s nepoznatom, poštenom djevojkom ... Prevarili ste se! Zato ćete meni odgovarati.

— Ja se pozivam na gospodjicu, vašu sestru, osviesti se Mladen. Ako sam učinio što nedostojna, evo me pripravna, da vam odgovaram, kako god uztražite.

Gospodin Arsenija, koj već vidjaše krv, stupi medju nje mireć:

— No, no! Gledaj ih! Ta mlada krv odmah bi... što no je neki reko .... Koj je to djavo? .... Što znamo mi? ... Govori ti, Zoro!

— Za miloga boga! prosbori gotovo plačuć djevojka. Što ću da govorim? Što i ja znam? Toliko mogu posvjedočiti, da se je ovaj gospodin inače ponašao čedno i da ni za dlaku nije prestupio granicah najstrožije pristojnosti.

Digitized by Google

— Ali se je ipak izdao za liečnika, reče ljutito Budimir.

— To jesam, prizna Mladen.

— A kako ćete tu šalu opravdati?

Pogledajuć na pisaći stol i donekle oklievajuć, rekne napokon Mladen:

— Možda onim pismom tamo . . . Drugčije se opravdati nemogu.

Gospodin Arsenija pristupi k stolu i digne s njega recept, koj glasijaše ovako:

„Liepa gospodjice! Uzev liečiti vas, sam sam bolestnikom postao. Šalu mi oprostite, a istinu čujte. Ovo nekoliko časova bijaše dovoljno, da u vašu bistru dušu zagledam i da se uvjerim, koliko blago tu leži za onoga, tko vas jednom uzmogne zvati svojom. Jesam li ja toga dostojan: kazat će vam u ovoj kući, gdje me poznaju. Vašu odluku, o kojoj stoji: da li liečnik ima ostati bolestnikom . . . . . .“

— A! Ovo su drugi poslovi! poviknu gospodin Arsenija. — Žene neka idu u drugu sobu; a mi ćemo mužkarci da držimo konsilijum.

Kada su gospodje otišle i njih četvorica ostali sami, hotijaše prvi progovoriti Mladen, ali ga zaustavi domaćin, stavši izmedju njega i Budimira.

— Prije nego li razgovor započme, pružite si vi dvojica ruke! . . . Što se skanjivaš, ti mrka gorska orlušino? . . . . . Pruži mu ju! Poštenije — ja ti velim — još stisnuo nisi. Valjada sam i ja imao oči, kad sam svojemu sinu dopustio drugovati s njim . . . . O! znao sam ja, da Mladen nemože počiniti ništa sramotna! Evo! Sve je jasno! Ako je ovo sramota, onda ju ja uzimam na svoj račun... Gle ti njih! . . . . Uzavrele glave! Mahom bi se razbijali . . . za ništa! . . . Pruži mu ruku! Valjan je momak, velim ti ja.

Digitized by Google

— U poslovih poštenja ja nerazumijem šale, reče mirno Budimir. Možemo biti i najbolji prijatelji, ali valja da mi se prije sve razjasni. Dotle ruke nepružam!

— A što da se razjasni! Evo! vikne domaćin . . . U tri rieči sve je razjašnjeno: U sestru ti se je zaljubio! Pa što zato?

— To nije dosta! planu Budimir.

— Kako da nije dosta! Da što bi ti?

— Nek meni bude dozvoljeno branit se, reče Mladen.

— A mi sjedimo, reče domaćin.

— Odbijmo šalu; ona neka mi je proštena, započe Mladen. Zavela me je prilika i nestašnost, koja me kadšto snadje; a kazan će mi biti, što će mi se po šali valjda težko vjerovati istina. Šalom se je započelo, a što se je iz nje razvilo, to obustaviti nije više bilo u mojoj vlasti. Na ta sam se vrata uveo, a izišao sam, na koja nikada ni mislio nisam.

— Ha, ha, ha! nasmija se gospodin Arsenija. Igrala se ptičica okolo prugla i leptir okolo svieće, pa si opalio krilca! Ali nedaj bože veće nesreće. Šalom se je započelo — a od nje, što no je neki reko, nije nikoga zaboljela glava; — njom se je započelo, a sbiljom se je svršilo. Eto! Čemu da duljimo, što no je neki reko, lakrdiju? U sestru ti se je zaljubio! Razumješ li sada? Nije li tako, mladi čovječe?

— Lašnje mi je priznati, nego što bi mi bilo izpovjediti; jer na tu izpoviest — kako već rekoh — ona nesretna šala baca sienku lahkoumnosti. Biva mi nekako, kano da sam se pod pelivanskom kapom našao u ozbiljnu družtvu. Vidim i dokučujem, gospodine, nastavi, obrativ se Budimiru, kako ću u vas, koj me nepoznate, težko postići, a da me, uza sve uvjeravanje ovoga staroga poštenjaka, nedržite čovjekom lahkoumnim.

*

Digitized by Google

— Kako da vas nedržim takovim? odvrati mu strogim glasom Budimir. Vi moje sestre nepoznate; danas ste ju prvi put vidjeli!

— Da sam ju danas prvi put vidio, to je istina; ali da je nepoznam, to se varate. Ima značajeva kano staklo jasnih i prozirnih. U bistru vrutku lahko se nadje dragulj.

— Veoma dobro! poklikne domaćin.

Mladen nastavi:

— U razgovoru, koj se je razpreo iz one šale, razkrila mi je ona svoju dušu toliko, koliko je bilo dovoljno, da ju štujem i da ju . . . . Ali vi mi nećete vjerovati.

— Eto gle! Najvažnije što je, kano u molitvi „amen“, to mu je u grlu zapelo. Recite samo! požuri ga domaćin.

— Reći ću: — i da ju ljubim. Pa ako mi se to vjeruje . . . Da gospodine, ja vas drugo i nemolim, nego da mi to vjerujete; da me nedržite vjetrogonjom . . . da me smatrate poštenim čovjekom. Zapovjedite mi, ako mora biti, da se te ljubavi odreknem; da se je vaša sestra jur drugomu zavjerila; — ali vas molim: Smatrajte me poštenim čovjekom; jer ja to jesam. Neka posvjedoče ovi.

Gospodin Arsenija stisne mu ruku:

— Tako nebio ja, ako nije on.

To isto učini i liečnik.

— Evo vam dakle i moje ruke! povikne vatreno Budimir. Izabere li vas moja sestra, — ja joj čestitam!

— Konsilijum je svršen! reče, dižuć se, gospodin Arsenija. Idem, da dozovem gospodje.

— Nečinite toga, gospodine, moljaše mu se Mladen. U ovoj uzrujanosti niti moj niti gospodjice Zore položaj pred tolikimi svjedoci nebi bio ugodan. Već ako ste mi tolik prijatelj, a ono vas molim, da mi u ovoj stvari moga srca budete posrednik.

Digitized by Google

— Drage volje, mladi prijatelju, te se nadam brzu i dobru uspjehu; jer su i gospodje, okladio bih se, držale svoj konsilium, koj se nije mogao zlo svršiti po vas. Idem kano parlamentar, da ih potražim.

I sbilja nepotraja dugo i gospodin se Arsenija povrati. A što je opravio to se je na otvorena vrata druge sobe moglo čitati gospodjici Zori s lica, na kojem živim rumenilom titrahu dva sunca: jedno sreće, a drugo djevojačkog stida.

A dalji komentar tomu bijaše poziv domaćinov upravljen na Mladena:

— U ime svega družtva molim vas, da izvolite danas objedovati s nami.

Još dozvav Zoru, uze ju za ruku i privede pravomu liečniku:

— A sada vi, gospodine liečniče, izvolite obavljati svoj posao.

— Ne! požuri se reći Zora. Meni netreba liečnika. Ja sam zdrava, — posve zdrava!

Digitized by Google

KAKO SU SE ZAVADILI PSI, MAČKE I MIŠEVI.

(Životinjski epos.)

Bilo vrieme, kad bilo da bilo, —
Negda bilo, sad se spominjalo,
Doba zlatno u knjigah se piše,
Kad je bilo sve ljepše i bolje:
Sve na svietu, a i po svakoga;
Na gotovo svatko dolazio,
Nit s' oralo, nit trudno kopalo,
Niti šilo, nit maljem kovalo,
Nit čitalo, nit perom pisalo,
Nit vozilo, nit morem brodilo
I za hljebom po svietu hodilo;
Kad se nije klalo ni davilo,
Niti ljudi, niti zvieri ljute;
Već pod bogom sve se milovalo:
Sa čovjekom čovjek bratovao,
Vuk s jagnjetom rieci dolazio,
Da s' napiju hladjahne vodice;
Sa kokošmi lija drugovala
I po šumi igre sprovodila;
Pas i mačka jednu kost glodali,
A o nju se nikad nesvadili;
Mačka mišu božju pomoć zvala,
A on mački ljepše prihvaćao:
„Odkud mijo, bješe l' štogod lova?“
„Bješe maco, i tebi ostalo;“
Jastreb, pusta danas haramija,
S grletom se u grlo grlio
I za svoje pitali se zdravlje;
Roda žabe niti negledala,

Digitized by Google

Već kraj bare mirno prolazila; —
Jedno s drugim u miru živilo,
Ljubilo se i svojski pazilo . . .
Al to vrieme za dugo nebilo,
U gvoždje se zlato prometnulo,
Iz ljubavi mržnja se izlegla,
Mržnja ljuta i bojak krvavi,
Komu kraja veće biti neće
Dok je vieka i dok bude svieta.

* * *

Kako su se drugi zaratili:
Odkud jastreb, gdje sastigne, davi
Grle, svoju negda posestrimu;
Odkud ono tužno bugarenje,
Što no stoji sinjih kukavica,
Sirotčadi a i udovica,
Jadnih žabah od dana do dana; —
(Mnoge li su majke ucvilile,
Mnoge ljube u crno zavile
One klete ptice dugovrate,
Selski svetci, a žabji krvnici!)
Odkuda se lisice zaklele,
Da od krvi dotle nemiruju,
Dokle traje roda kokošjega,
Dok mu traga sa zemlje nestane; —
(I tud mnoge pure i purani
I pietlovi na glasu junaci,
I tolike guske brbljavice,
Patci i patke, selske sviračice
— A pilićem ni broja se nezna —
Od lisica ludo poginuše!
I da tako za dugo ostane,
Bog i duša, doskora bi bilo,
Nit bi bilo, tko b' zoru ozivo,
Niti selu tko b' odsele sviro) —
Odkuda je to zlo nastanulo,

Digitized by Google

Kako li je na sviet postanulo:
Nek vam drugi tkogod pripovieda,
Tko zna bolje i imade volje;
A ja ću vam evo kazivati,
Kako su se negda zamrzila,
Kô krv i nož ljuto zavadila
Do tri vierna prije toga drûga,
Ni susjedi, nego ukućani:
Pas i mačka s mišem svedoglavcem. —
Takve svojte više nebijaše!
Liepo su se med sobom pazili,
I pazili i obilazili;
Jedno drugom bilo na nevolji,
Kad bi bilo kruha nahraniti,
Nahraniti ili obraniti!!

* * *

Pas čovjeku najmiliji bio,
Što j' od uviek vierno mu služio,
Dom stražio i stoku čuvao
I još k tomu s njim šalu sbijao.
Zato mu je čovjek dopustio,
Ne na pismo, jer ga nije bilo —
Već na vjeru i na veresiju
I na jemca boga jedinoga,
Od svakoga u domu jedjeka,
Što se peći il variti bude,
Pas domaći svoj ris da imade;
Ne od sala i druge tustine,
Nit od glave niti od rebara,
Nit od kakvih pretilih butova,
Il krilaca il batakova, —
Već na odmet što je kod pečenja.
U to ime da mu prosto bude
Doć u kujnu kad pred podne bude.
I to svakom neka bude znano,

Digitized by Google

Bio kuhar, bila kuharica: —
Što je pravo i bogu je drago!
* * *
Ali čovjek, koj se tol'ko hvali,
Da je tvrdja vjera od kamena, —
On je prvi vjerom prevrnuo
I dušu si težko ogriešio.
Psi nekrive svojih gospodara:
Što rekoše, to porekli nisu; —
Veće kunu, do boga se čuje,
Zavijaju, da se zemlja trese,
A na one hule od kuhara,
Od kuhara i od kuharica,
Sudoperka i masnih kuhtića;
Oni su ih ljuto ucvielili!
Odkud bi se koji pomolio
I kuhinji samo prinjušio:
„Čibe! vraže, gade i nesrećo;
Ti ćeš mi se tud po kujni mesti,
I sveudilj izmed nogu plesti,
Prinjuškivat, zdjele oblizivat!
Kad spopanem kakovu toljagu
Te t' opružim preko ledja njome,
Sve što s' proždro, vratit ćeš poprieko.“ —
Što rekoše, to im prosto bilo;
Al se nadje, pa i učiniše.
Od to doba pas svog diela nema,
Jest batina kruh mu i slanina,
A kuhinja puti nedohodi,
Psi mršavi kô suhi plotovi,
Nekomu su kosti izlomljene,
A nekomu uši odciepljene,
I psa što no i kiti i resi,
Mnogi repa ni od lieka nema.
To je njima veće dodijalo,
Što se od njih sada počinilo;

Digitized by Google

Stà režnjava po svem širom svietu,
Iz režnjave strašna urlavina;
U glas jedan svi sad protužiše
I niz lice suze oboriše;
Gorko cvile i kralju se mole,
Pasjem kralju — dokle ga je bilo, —
Dok je bilo, liepo ti je bilo!
„Ajme kralju, svietla kruno naša,
Tko će podniet te zulume težke,
Što se čine tvojoj viernoj raji!
Veće hajde, svietla kruno naša,
Da gledamo, da si pomognemo“.

* * *

Tu kralj Kuštro — i kuštrav bijaše —
Pseto sjajna soja gospodskoga,
Svakom pìćom liepo utovljeno,
Sve kolači i pretilim mesom,
Svakdan češljem liepo očešljano,
Očešljano pa i pobiskano;
Na oči je kuštre naćerao,
A po strani do zemlje pustio;
Rep uztako kano perjanicu;
A ima mu do dvaest godina,
I u njega liepa kažu sina,
Komu hoće krunu ostaviti; —
Tu kralj Kuštro brke razpuhao,
Iz usta mu vatra sipa živa,
Iz nozdrva modar plamen liže,
Te iz svega grla zalajao:
„Vau! čovječe, stara varalice;
To li je ta tvoja vjera tvrda,
To li plaća, što ti robovasmo
Od postanka do današnjeg danka! —
Na noge se, djeco moja draga,
Oštri nokte i bijele zube
Svaki junak, tko je za oružja.“ —

Digitized by Google

* * *

Kô kad sinje uzavrije móre,
Kad se trgne bura i oluja:
Za talasom talas se natište
I o tvrde razbija se stiene;
Krš brodova stoji o brodove,
Pomaganja jadnih topljenika;
Po zraku se razlieže lomljava,
A pod vodom crna zemlja trese; —
Il kada se nadnesu oblaci
Nad dolinom ljeti o Petrovu;
Po malo se oni prikupljaju,
Po zemljici crna noćca pade,
Pa se čuje mukla tutnjavina
Gdje najprije po zraku se valja,
A za njome jasna grmljavina,
Prasak, tresak, što no kosti ciepa; —
Tako strašna nastà urlavina,
Kada kralju dospjè govoriti.
Al im kralju nehtjè prihvatiti,
Veće tužan naslonio glavu
Naslonio na lijevu ruku;
Vrlo se je kralju zamislio
I sve misli na jednu smislio,
Pa družini 'vako govorio:
„Stan' družino, što ste uzbiesnili?
Valja svaku prije razmisliti,
Razmisliti, pônda učiniti.
Jeste zulum i nepravda težka;
Al aratos boja krvavoga!
Bojna sreća jeste prevarljiva,
Slabo pazi pravdu i pravicu.
Nije znao što je bratovanje,
Što l' pod jednim krovom prebivanje,
Tko j' izneo kleto bezzakonje
Da se bije i krvca prolieva.

Digitized by Google

Već čù li me, o moja družino!
Kada bude mjesec na uštapu
I sve noći liepe mjesečine:
Izid'te mi na to polje ravno, —
I tud ćemo vieću učiniti."

* * *

Puklo polje, ni kraja mu nema,
Ravno polje kano sinje more;
Tu na vieću svi se sastadoše,
Što je pasjeg roda i plemena:
I ovčari i kućni stražari,
Hitri lovci, krvnici mesari
I bradaši, pasji mudrijaši, —
A mazuna jošte bilo nije.
Polje im je soba sabornica,
Svim stolica zelena travica;
Jedno samo sjedalo gospodsko,
Kud su pali šareni ćilimi,
A po njima sve mehki dušeci:
Tu kralj sjeda, a drugom se neda. —
Sila ih je, al slabo se čuju,
Sve šapotom sbori sirotinja;
Svi repove tužni podvinuli,
Zabrinuti glave objesili,
Što će kralju reći na vijeći.

* * *

Kad al eto kralja i kraljice;
Pred njim jezde lahki perjanici,
Sve katane žive žeravice:
Jedni pred njim, a drugi za njime;
Oko njega redom poglavice;
Za kraljicom mnoge dvorjanice,
Te joj nose svilnu nadrepinu,
Što je bielom u Kaeru tkana.
Kralj uztako kapu od samura,
Što mu j' došla iz zemlje moskovske;

Digitized by Google

Zaogrno divan - kabanicu
Izvezenu zlatom po kadifi;
O pojasu britka ćorda visi,
Dolje niže kovčali-čakšire,
Žute čizme i mamuze zlatne.
Kad li dodje, svi ga pozdraviše,
Pozdraviše i pokloniše se;
Tad već sluge rep mu zadigoše,
A on sjedè na mehke dušeke,
Pa ovako sboru besjedio;
„Nebojte se, o moja družino!
Ima način da si pomognemo.
Bješe negda riječ u čovjeka
Što no vele tvrdja od čelika;
Ali sada reći kô nereći,
Gdje nij' svjedok divit i artija.
Zato sada nama druge nije,
Već birajte do sto poklisara,
Neka idu preko sinjeg mora,
Preko mora do carskijeh dvora,
Pa nek vade sićane fermane,
Da prestane ovaj zulum ljuti
Od kuhara, naših krvopija.“
To družini svoj po volji bilo,
Pa biraju do sto poklisara,
Neka idu preko sinjeg mora
Pa nek vade sićane fermane.
Liepo su ih na put opremili:
Spremili im biele brašljenice
I bisage svakom napunili
Poputbine mesa svakojaka. —
S svojimi se liepo oprostili
Pa u družtvu k moru zaputili.

* * *

Kad su bili na obali moru,
Oni morske ribe dozivaju:

Digitized by Google

„Morske ribe, bogom posestrime,
Nebi l' ste nas za čas prebacile?“
To im ribe za boga primile,
Pa iz vode glave izpružile;
„Hoćemo vas za čas prebaciti.“ —
Posjedaše u lagane čamce,
A ribe se pod nje upregoše.
Od kraja se brzo otisnuše
Na debelo more navezoše.

* * *

Kad su bili na debelom moru,
To se jednom liepo učinilo,
A bijaše baš pašče bradašče,
Pa iz biela grla podviknulo:
„Sbogom zemljo pusta i prokleta!
Na teb' nikad ništa nerodilo,
Da bog da te ognjem popalili, —
Sad me vidiš, pa više nikada!“
Ali drugim to pravo nebilo,
I nadje se psina samsovina,
Te udari ono diete ludo
Preko usta snažnom šapotinom;
Kako ga je lahko udario,
Zubi mu se po moru prosuše:
„Šut' nesrećo, što si pobiesnio!
Kako znadeš tako i govoriš.
Tko se seli, hrdjavije nadje;
A mi ćemo opet vratiti se,
Al na bolje, eda bog bi dao,
Neg što nam je dosadane bilo.“

* * *

Zdravo družba more prebrodila,
Izvadila sićane fermane,
I doma se zdravo povratila.
Tu ih sreta malo i veliko,
Od veselja sve se pomamilo. —

Digitized by Google

Da se čovjek može pridesiti
I očima seir pogledati!
Tu se viju svileni barjaci,
Udaraju bubnji i svirale
I pjevaju pjesme davorije;
Nezna što će, veće cjelivaju
Poklisarom i noge i ruke,
Pa proklinju kuhare dželate,
Što je došlo da im zajam plate. —
Pokazaše sićane fermane,
I nadjè se, da im nije mane;
Kuhari se liepo pokoriše,
Nit ih 'nako više progoniše;
Pas u kući opet ris imade,
Bio petak il bile poklade. —

* * *

Ljuta straža stražila fermane
Poizmjence i danju i noću;
Al je muka sakrit od čovjeka,
Da neotme i čuvat do vieka;
Zato mačke seje prizivaju
Te ih živim bogom zaklinjaju:
„Ajde mačke, bogom posestrime,
Vam je dano svuda verati se
Lov loveći, igru sprovodeći:
Sakrite nam, kudgod bolje znate,
Ovo pismo — al da neizdate.
To ako nam liepo učinite,
Bit će dobro i nama i vama;
A ako nas možda prevarite,
Težko vama i vašem koljenu!"
To im mačke za boga primile,
Noću pismo na tavan odnile
I visoko za krov ga zadile,
Gdje nikomu na pogledu nije.

* * *

Digitized by Google

To ostalo za mnogo godina, —
Nit trebalo niti se vadilo.
Al se nadje kod tol'kih kuhara
Negdje neki u sto crnih časa;
Taj nepazi sićanih fermana,
Već kad jednom pas u kujnju dodjè,
A on sčepa krbač iza vrata
I njime ga ljuto sastavio;
Kako ga je lahko ošinuo
Ošinuo do dva i tri puta:
Masnice mu po prst odskočile,
Kudgod ga je krbač dohvatio. —
Odè aber od usta do usta;
Psi planuše kano vatra živa,
Srežaše se na tužna kuhara,
Glavu traže novog zulumčara
I parbe ga svojimi fermani.
Al kad mačke na tavan poslaše,
Da im skinu sićane fermane: —
Al fermanom niti strvi nema —
Izjeli ih miši sveglodavci.
Psi na mačke sada uzbiesniše,
Razdriješe gdje koju stigoše;
Mačke pako na miše skočiše,
Krv med njima strašnu učiniše
I narod im silni podaviše.
Od to doba, pa sve do danaske
Pas prijatelj mački više nije,
A miš mački ni blizu nesmije. —
To je bilo kad se i činilo,
Nam od boga zdravlje i veselje.

24. V. 1923

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google